

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 6

απρίλιος - μάιος - ιούνιος '94

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ.

Ποτουρίδης Μενέλας, Πρόεδρος
Ουσουλτζόγλου - Γεωργιάδου Χαρούλα, Αντιπρόεδρος
Βασιάδης Αναστάσιος, Μέλος
Βαφείδης Κωνσταντίνος, Μέλος
Ζυγουλιάνος Στέργιος, Μέλος
Καμπίσιου Αννα, Μέλος
Μπαμπανέλος Μιχάλης, Μέλος
Παναγιωτίδης Ευστάθιος, Μέλος
Στάντζος Αθανάσιος, Μέλος

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

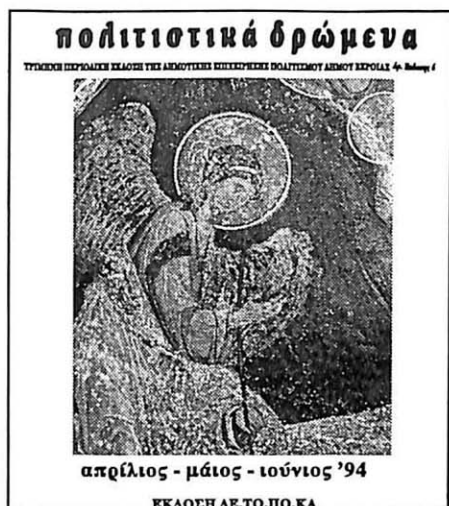
Καμπούρης Γιάννης, Διευθυντής
Ταρατσίδης Δημήτρης, Λογιστήριο
Στάντζος Αθανάσιος, Γραμματέας
Νικολόπουλος Νίκος, Τεχνική Υποστήριξη
Βέρρος Δημήτρης, Γενικών Καθηκόντων
Μηνάς Κοντολέων, Γενικών Καθηκόντων
Κότσαλου Βούλα, Βιβλιοθηκονόμος
Στεργιόπουλος Δημήτρης, Μαθητικό Κέντρο

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Δήμου Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία
Ξάνθης 5, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 22.967 - 62.548, FAX (0331) 27.914
- Αντωνιάδεις Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Ξάνθης 5, τηλ. 62.548
- Δημοτική Βιβλιοθήκη "Θ. Ζωγιοπούλου", Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 24.879
- Κέντρο Νεολαίας, Αντ. Καμάρα 9, τηλ. 28.277
- Μαθητικό Κέντρο, Κωτσούνιου 16, τηλ. 66.380

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία
Ξάνθης 5, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 29.295, FAX (0331) 27.914

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Λεπτομέρεια από την Πλατυτέρα. Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ.
1315. Από την Εκκλησία του Χριστού.

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 6

απρίλιος - μάιος - ιούνιος '94

Υπεύθυνες Σύνταξης:

Τυφοξύλου Ευθαλία

Λάμπρη Χαρά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΧΟΛΙΑ:	σελ. 5
ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Βέροια Βυζαντινή πόλη	
Α. Βλαζάκης: Προοπτικές ανάπτυξης των βυζαντινών μνημείων της Βέροιας	6
Γ. Χιονίδης: Βυζαντινή Βέροια μια νοερή περιήγηση στην ιστορία της	7-12
Σ. Πελεκανίδης: Οι τοιχογραφίες της Εκκλησίας του Χριστού Βέροιας και ο ζωγράφος Καλλιέργης	13-15
Α. Πέτκος: Ψηφιδωτά δάπεδα Βέροιας (3ος - 6ος μ.Χ. αι.)	16-18
Ν. Τσιλιπάκου: Οι άτυχες βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες της Βέροιας και της περιοχής της	19-22
Θ. Γαβριηλίδης: Επάνυμοι αγιογράφοι της βυζαντινής και μεταβυζαντινής Βέροιας	23-25
Κ. Θεολογίδου: Βυζαντινό Μουσείο Βέροιας	26-27
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
Γ. Μύαρης: Ο νεοελληνικός διαφωτισμός και η κίνηση ιδεών στη Βέροια και στη Νάουσα (1758-1839) Βιβλιοθήκες και βιβλία με συνδρομητές. Μέρος Α'	28-29
ΤΜΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - μουσική	
Δ. Αθανασιάδης: Δημοτικό Ωδείο Βέροιας. Πρωτοποριακή παρουσία στη μουσική παιδεία	30-31
Δ. Αθανασιάδης: Οι πηγές της μουσικής παιδείας και εκπαίδευσης στην αρχαία Ελλάδα	32-33
Θ. Ρεπάνης, Π. Φιρτινίδου: "Ο συνθέτης της χρονιάς" ο καινούργιος θεσμός του Δ.Ω.Β.	34
Λ. Μπέκιος: Πρώτος διεθνής κύκλος συναυλιών κιθάρας	35
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΒΕΡΟΙΑΣ	
Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων	36-37
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	38
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ	40-42

Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα.

Ανοιξη. Μια άνοιξη ακόμα. Με τα μαβιά δειλινά και τις μέρες να μεγαλώνουν. Άνοιξη στην Ελλάδα. Με τη μεγάλη γιορτή του Πάσχα. Ένας θεός που πεθαίνει και ανασταίνεται.

Ένας αρχέγονος θεός γέννημα - θρέμμα αυτού του τόπου. Του τόπου με το στίγμα της παράδοσης και του πολιτισμού. Ενός πολιτισμού που έχει τις ρίζες του βαθιά μέσα στους αιώνες - στον Όμηρο, στο Σοφοκλή, στον Αριστοτέλη - και τα κλαδιά του απλωμένα, ψηλά να κοιτάζουν, το μέλλον. Ενός πολιτισμού που - παρά τα πυρά που διαρκώς δέχεται - δεν θέλει - δεν θέλουμε να εκφυλιστεί, να πεθάνει.

Κι όμως, δυστυχώς, καθημερινά η χυδαιότητα καταδοκεί. Μ' έναν καινούργιο τρόπο, ένα νέο image - φερμένο ποιός ξέρει από πού - κάνει διαρκώς την εμφάνισή του. Χρησιμοποιώντας την αμεσότητα της εικόνας και την πινακίδα του οικείου εισβάλλει στα σπίτια μας οποιαδήποτε ώρα. Κυρίως τις μεταμεσονύκτιες. Και με τη χρήση μιας γλώσσας καθημερινής πλακώνει τη δίψα μας να γίνουμε πιο αληθινοί δίνοντας μας - με τον πιο ανεπιτήδευτο επιτηδευμένο τρόπο - την αίσθηση πως συμμετέχουμε σε κουβέντες που ακούγονται γνήσιες αλλά δεν είναι.

"Ηρθαν, ντυμένοι φίλοι, αμέτρητες φορές οι εχθροί μου", λέει ο ποιητής. Και μεις συμπληρώνουμε. Προς τι οι καινούργιες σειρήνες της τηλεόρασης που αυτοαποκαλούνται δημοσιογράφοι; Κι αναρωτιόμαστε. Τί μας ενδιαφέρουν άραγε οι ερωτικές επιδόσεις των διαφόρων επωνύμων αστέρων του τραγουδιού και της τηλεόρασης;

Κι όμως κάποιοι κρίνουν ότι νοιαζόμαστε για όλα αυτά και φροντίζουν να μας τα σερβίρουν σε καθημερινή σχεδόν βάση. Κι επειδή κάθε καινούργια ιδέα μεταδίδεται σαν ιός και στους υπόλοιπους, φρόντισαν τα ουκ ολίγα τηλεοπτικά κανάλια να κολλήσουν την αρρώστια ώστε να μην υστερούν σε σχέση με τα υπόλοιπα.

Εκτός λοιπόν απ' το κυνήγι της είδησης που θέλει το πτώμα τη στιγμή ακριβώς που γίνεται ο φόνος, κι άλλο σύμπτωμα φέτος.

Αν ρίξουμε μια ματιά στους τίτλους αυτών των εκπομπών, ή αλλιώς talk - show, θα παρατηρήσουμε ότι συμφωνούν με το πνεύμα των καιρών. Από το "Χορό των Δαιμόνων" στο "Ρεπορτάζ στην ομίχλη", με κορωνίδα "το Εγκλημα της Τρίτης", εγκληματούν εις βάρος μας όλοι αυτοί οι κύριοι και κυρίες που στο όνομα της ελευθεροτυπίας και της ελευθερίας της έκφρασης επέβαλαν σε όλους μας τη δικτατορία του χυδαίου.

Πόλεμος λοιπόν για το ποιός θα μάθει τα πιο κρυφά κι απόκρυφα του καλεσμένου της εκπομπής. Σ' αυτόν τον ξέφρενο ρυθμό των δημόσιων και ιδιωτικών των επωνύμων βλέπουμε για πρώτη φορά να παίρνουν μέρος και πολιτικοί. Για να δημιουργήσουν ή να καλυτερέψουν το image τους.

Κι εμείς τα αιώνια θύματα του έτοιμου, του αναμασημένου "σαν τους ανάπηρους που βλέπουν αγώνα" παρακολουθούμε και θαυμάζουμε. Και μέσα μας, με μια κρυφή ζήλια, θα θέλαμε να είμαστε στη θέση αυτών που καλούνται να πουν την ιστορία τους. Αληθινή ή φτιαχτή. Εντυπωσιακή ή απλή.

Τόσο μεγάλη λοιπόν η "αμεσότητα" όλων αυτών που βάλθηκαν να μας πείσουν πως τα μέσα μαζικής πληροφόρησης είναι μέσα μαζικής επικοινωνίας. Καθώς οδηγούν, με τις ερωτήσεις τους, τους καλεσμένους στα άκρα εκείνα που να μας δίνουν την εντύπωση ότι όλες οι σκηνές διαδραματίζονται στο σαλόνι του δικού μας σπιτιού.

Αξίζουν "συγχαρητήρια" σ' όλους αυτούς που μας μετέτρεψαν σιγά - σιγά σε λάτρεις της χυδαιότητας.

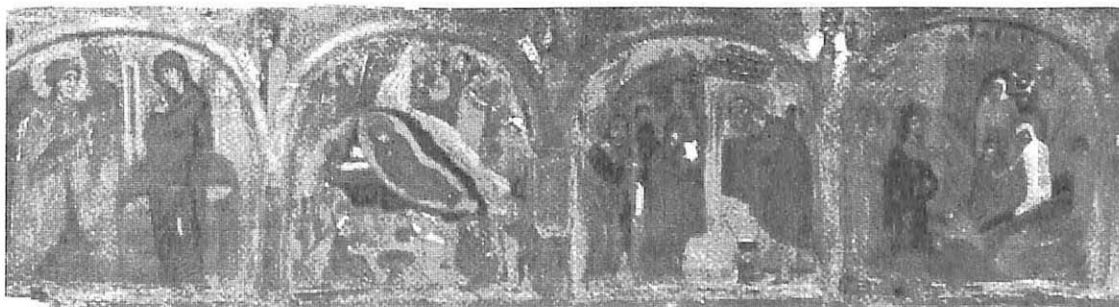
Είναι άραγε στίγμα του σύγχρονου πολιτισμού; Σε τέτοιο εκφυλισμό βαδίζουμε ώστε να συμβάλλουμε στο ύψος της ακροαματικότητας τέτοιων εκπομπών;

Θα θέλαμε να πιστεύουμε πως όχι. Είναι μια μόδα που θα περάσει κι αυτή που θα τη βαρεθούμε και θα κατεβάσουμε απ' τα βάθρα τους όλους αυτούς τους διάττοντες αστέρες - που ίσως επειδή ξέρουν πως είναι διάττοντες προσπαθούν να πάρουν όσα περισσότερα χρήματα και όση περισσότερη εφήμερη δόξα.

Γιατί αυτό που μένει αθάνατο είναι το ήθος εκείνο που δεν το φτιάχνουν οι image - makers. (Χρησιμοποιούμε υποχρεωτικά τον ξένο όρο αφού δεν υπάρχει ελληνικός). Το ήθος που σφράγισε με το θάνατό της η μεγάλη Μελίνα και μας το άφησε κληρονομιά δυσβάσταχτη. Το ήθος που το συνθέτουν πολύ απλά στοιχεία αλλά στοιχεία που θέλουν αγώνα για να κατακτηθούν. Το ήθος που στηρίζεται σε μια παράδοση ζωντανή και ρέουσα. Σε μια περηφάνεια και μια ψυχική ευγένεια που όλοι έχουμε μέσα μας ως γνήσιοι Έλληνες. Αρκεί να βγάλουμε τα "φτιασίδια". Αρκεί να πετάξουμε την κακόγουστη μάσκα που φέρει τον ψευδεπίγραφο τίτλο "Ευρωπαίος".

Ετσι για να φανεί η γνησιότητά μας και να αποδεχθούμε τον εαυτό μας.

Γιατί είμαστε κομμάτι της "γηναιάς ηπείρου" που καθορίσαμε τη φυσιογνωμία της και οφείλουμε να διατηρήσουμε το ρόλο αυτό μέσα από την αυθεντικότητα των χαρακτηριστικών μας.

αφιέρωμα

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Ανδρέας Βλαζάκης. Δήμαρχος Βέροιας

Το Δημοτικό Συμβούλιο Βέροιας με απόφασή του (182/93) πρότεινε την μετονομασία του Δήμου Βέροιας σε Δήμο Βυζαντινής πόλης Βέροιας και αυτό είναι ενδεικτικό της ευαισθησίας μας απέναντι στην εθνική πολιτιστική κληρονομιά μιας περιόδου, τόσο σημαντικής μα και τόσο "άγνωστης".

Η Βέροια δεν είναι βέβαια "αποκλειστικά" Βυζαντινή πόλη. Η ιστορία της είναι μακρά, όμως το σημαντικότερο κομμάτι του σωζόμενου ιστορικού της πλούτου έχει σχέση μ' αυτή την περίοδο της ιστορίας της και αυτό δεν είναι τυχαίο. Όλα τα στοιχεία συνηγορούν στο γεγονός ότι η Βέροια ως πόλη γνωρίζει στο Βυζάντιο τη μεγαλύτερη ακμή της.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι το Βυζάντιο αποτελεί έναν σημαντικό κρίκο στην συνέχεια της ιστορίας μας και είναι εθνικό καθήκον να του αποδώσουμε την σπουδαιότητα που έχει στην πορεία του Ελληνισμού ανά τους αιώνες. Ειδικότερα στον τόπο μας είναι καθήκον μας αναδείξουμε τον πλούτο των μνημείων και των ευρημάτων αυτής της περιόδου.

Προσπαθούμε να ανεβάσουμε την Βέροια στο σημείο που δικαιωματικά της ανήκει αφού ιστορικά είναι η δεύτερη σημαντικότερη πόλη της Μακεδονίας.

Η προσπάθεια αυτή είναι και μακρόχρονη και δύσκολη. Πρώτα πρέπει να υπάρξει μια ευαισθητοποίηση και πρώτα απ' όλα του ίδιου του Βεροιώτικου λαού, και στο σημείο αυτό θέλω να τονίσω πόσο σημαντική είναι η πρωτοβουλία αυτή του περιοδικού "Πολιτιστικά Δρώμενα". Υστερα πρέπει να αντιπαλέψουμε τον διαφαινόμενο υδροκεφαλισμό της Θεσσαλονίκης η οποία, με το υπό ανέγερση Βυζαντινού Μουσείου, ίσως κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για τις υπόλοιπες πόλεις που έχουν ιστορικό πλούτο.

Δεν είμαστε αντίθετοι στην δημιουργία του Βυζαντινού Μουσείου στη Θεσσαλονίκη. Θα είμαστε όμως ΔΥΝΑΜΙΚΑ αντίθετοι σε κάθε προσπάθεια για μεταφορά και έκθεση βυζαντινών ευρημάτων από την Βέροια στην Θεσσαλονίκη.

Η Βέροια έχει και ποσοτικά και ποιοτικά τον όγκο εκείνο των ευρημάτων που ΕΠΙΒΑΛΛΕΙ την ίδρυση Βυζαντινού Μουσείου στην πόλη. 496 εικόνες, τμήματα τέμπλου, βημόθυρα, 151 αποτοιχισμένες τοιχογραφίες, 220 γλυπτά, 38 επιγραφές, 1105 νομίσματα και 5 κασσέλες.

Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν και οι 44 Βυζαντινές Εκκλησίες - Μνημεία.

Ο κάθε αντικειμενικός παρατηρητής λοιπόν θα δικαιώσει την εμμονή μας το αίτημα για την ίδρυση Βυζαντινού μουσείου στη Βέροια.

Βέβαια η "ταχύτητα" με την οποία η πολιτεία ανταποκρίνεται σ' αυτή την αναγκαιότητα δεν είναι κολακευτική για την ίδια.

Κατ' αρχάς υπάρχουν πολλές αποφάσεις οι οποίες όμως μένουν ανενεργές ίσως γιατί λείπουν στοιχεία, μελέτες κλπ., μα κατά την γνώμη μας γιατί λείπει η πολιτική βούληση. Το πρόβλημα δεν είναι πολιτικό είναι μόνο σε ότι αφορά την αντίληψη περί της ανάπτυξης της περιφέρειας και της άσκησης συνεπούς περιφερειακής - αναπτυξιακής πολιτικής.

Δεν είμαστε αισιόδοξοι ότι η πολιτεία με τις σημερινές της δομές θα μπορέσει να προχωρήσει ποτέ τέτοια ζητήματα. Είμαστε αισιόδοξοι μόνο στο μέτρο που τελικά θα υπάρξει μια ισχυρή δευτεροβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση η οποία θα έχει την δυνατότητα να "κατανοήσει" αλλά και να προωθήσει ζητήματα τοπικής ανάπτυξης. Τότε αυτό αλλά και άλλα σημαντικά θέματα περιφερειακής ανάπτυξης θα μπορέσουν να αντιμετωπισθούν ικανοποιητικά.

Βέβαια εμείς συνεχίζουμε με την ίδια ένταση τον αγώνα μας για το Βυζαντινό Μουσείο ανεξάρτητα από το υφιστάμενο πλαίσιο και τα προβλήματα, γιατί οφείλουμε να δείχνουμε ότι το θέμα αυτό είναι για μας θέμα ΑΜΕΣΗΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ.

Πέρα όμως από το κυρίαρχο θέμα υπάρχουν και επιμέρους ενέργειες οι οποίες άμεσα μπορούν να προχωρήσουν, εάν υπάρξει συνεργασία με την 11η Εφορεία Βυζαντινών Μνημείων.

Μπορεί λοιπόν άμεσα να προχωρήσουμε στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου των Βυζαντινών Εκκλησιών με συγχρηματοδότηση, έτσι ώστε να λειψεί αυτή η καθόλου κολακευτική εικόνα εγκατάλειψης των βυζαντινών μνημείων που δεν τιμά κανέναν μας.

Επόμενο βήμα θα μπορούσε να είναι ένα εκθετήριο βυζαντινών εικόνων με πυρήνα τις εικόνες που συντηρήθηκαν και παρουσιάστηκαν στην έκθεση Βυζαντινών Εικόνων που, σε συνεργασία με την 11η Εφορεία, πραγματοποιήσαμε στο 1991. Και θα θυμούνται όλοι το θαυμάσιο αποτέλεσμα της συνεργασίας μας και το ερώτημα είναι γιατί όχι και τώρα μια αντίστοιχη συνεργασία.

Ο χώρος υπάρχει. Είναι αυτός των δίδυμων λουτρώνων ο οποίος με ελάχιστες επεμβάσεις μπορεί να λειτουργήσει. Να μην ξεχνάμε ότι έδωσε δείγματα της λειτουργικότητάς του με την έκθεση "αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής παρέμβασης στο ιστορικό κέντρο της Βέροιας" η οποία έγινε πριν από λίγα χρόνια στον ίδιο χώρο.

Δεν επιθυμώ να επεκταθώ και σε επιμέρους μικρότερους εμβέλειας ενέργειες και πρωτοβουλίες.

Αυτό που ήθελα να δείξω είναι το γεγονός ότι υπάρχει έδαφος για πολλές πρωτοβουλίες και δράσεις και ο Δήμος από την πλευρά του δραστηριοποιείται έντονα. Δεν θα πάψουμε να είμαστε διεκδικητικοί. Η Βέροια πρέπει να πάρει τη θέση που της ανήκει και να έχει τη μεταχείριση που της πρέπει.

αφιέρωμα

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΒΕΡΟΙΑ. ΜΙΑ ΝΟΕΡΗ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ...

Γιώργος Χιονίδης. Ιστορικός

1. *Οφειλόμενες, προκαταβολικές εξηγήσεις και εισαγωγή στην Ιστορία της Βέροιας πριν από τα βυζαντινά χρόνια.*

Πρώτα - πρώτα πρέπει να επισημάνουμε από την αρχή ότι η Βέροια δεν πρωτοπαρουσιάστηκε στα Βυζαντινά Χρόνια. Και τούτο το θεωρώ επιβλημένο, διότι ζούμε σε "δίσεκτους χρόνους", δεδομένου ότι δεν υποστηρίχθηκε μονάχα "το τέλος της Ιστορίας" (από τον άγνωστο πρώτα και γνωστό πια Φρ. Φουκουγιάμα, Αμερικανοϊάπωνα διπλωμάτη και κοινωνιολόγο), αλλά και η εξαφάνιση των ιδεολογιών, αλλά και το επιτακτικό της πλαστογραφησέως της ιστορικής πραγματικότητας, όπως έγινε, π.χ., στην περίπτωση των Σκοπίων και της Μακεδονίας. Οι θρασεείς γείτονές μας εκμεταλλεύτηκαν την δική μας καλοπιστία, τον εφησυχασμό, την αβελτηρία, αδιαφορία και αμέλεια και την άγνοια των ξένων, με αποτέλεσμα να επικρατήσει το ψεύδος, να βιασθεί, παραβιασθεί η αλήθεια και να ηττηθεί η δικαιοσύνη...

Πρέπει, συνεπώς, να διευκρινιστεί οριστικά πως η Βέροια είναι αρχαιότατη πόλη, η αρχαιότερη της Μακεδονίας, με κριτήριο και δεδομένο ότι δεν άλλαξε ποτέ όνομα, όπως συνέβηκε με άλλες πόλεις της, π.χ. με την πρωτεύουσά της, τη Θεσσαλονίκη ή με τις Σέρρες, που είχαν, προηγουμένως, διάφορα ονόματα. Σε οποιαδήποτε περίπτωση χρειάζεται να επαναλάβουμε, και εδώ, ότι ρητή αναφορά της πόλεως μας στις σωζόμενες γνωστές φιλολογικές πηγές, γίνεται από τον Θουκυδίδη (I, 61,4), με την αφορμή της εκστρατείας των Αθηναίων στη Χαλκιδική, το 432 π.Χ., δηλαδή στα Αρχαία Χρόνια.

Βέβαια, αναφορά της Βέροιας γίνεται και από άλλους αρχαίους συγγραφείς οι οποίοι δεν αγνοούν ότι στην περιοχή της, στην "ερατεινή" (αξιαγάπητη, χαριτωμένη) Ημαθία του Ομήρου εγκαταστάθηκαν τελικά οι αρχαίοι Μακεδόνες, ελθόντες στην "Κάτω Μακεδονία" από την "Ανω Μακεδονία", από την Πίνδο και το Αργος το Ορεστικό (περιοχή της Καστοριάς) ή της Πελοποννήσου, σύμφωνα με άλλη άποψη, που υπάρχει για την καταγωγή και την κίνηση - μετακίνηση του Δωρικού φύλου των "Μακεδόνων" (δηλαδή των υψηλόσωμων). Τα ευρήματα της Βεργίνας (από το 1977 και ύστερα) προσδιορίζουν πλέον και τη θέση της πρώτης πρωτεύουσας των αρχαίων Μακεδόνων, ενώ κοντά ήταν και το Δίον η ιερή θρησκευτική πόλη τους. Πλησιέστερα έτρεχε ο μεγαλύτερος ποταμός της σημερινής Ελλάδας, ο Αλιάκμονας, που ένωνε και τις δύο Μακεδονίες ("Ανω" και "Κάτω"), ενώ απέναντι βρίσκονταν τα Πιέρια, όπου κατοικούσαν και οι Μούσες των Πανελλήνων, ως άμεση, τέλεια και αδιαμφισβήτητη απόδειξη της ελληνικότητας των Μακεδόνων και του χώρου, διότι δεν δικαιολογούνταν, αλλιώς, η ύπαρξή τους σε "εχθρικό", εξωελληνικό έδαφος. Αλλωστε, και η έδρα των θεών των Ελλήνων ήταν ο Ολυμπος της Μακεδονίας - Θεσσαλίας, το υψηλότερο βουνό της χώρας μας, σε σχετικά κοντινή απόσταση. Τέλος, το Βέρμιον όρος ήταν συνδεδεμένο ανέκαθεν με τους αρχαίους Μακεδόνες και τη Βέ-

ροια, αφού η πόλη βρισκόταν στους πρόποδες του, σύμφωνα και με τον Ελληνοπόντιο γεωγράφο και ιστορικό Στράβωνα και με όσα γράφουν ο Ηρόδοτος και ο Στέφανος Βυζάντιος. Δεν είναι τυχαίο ότι στα ριζά του Βερμίου τοποθετούσαν οι αρχαίοι συγγραφείς τους περίφημους κήπους του περιβόητου Μίδα, του βασιλιά ο οποίος εμφανίζεται να συνυπάρχει τόσο στη Μακεδονία όσο και στη Φρυγία, αφού είναι γνωστό ότι στα εδάφη της περιοχής της Βέροιας κατοικούσαν οι Θρακιώτες Φρίγες, πριν έλθουν οι Μακεδόνες, και ένας κλάδος τους μετονομάστηκε σε Φρύγες, όταν μετανάστευσε στη Μ. Ασία. Οποια άποψη δε και να υποστηρίξουμε για την προέλευση της ονομασίας της πόλεως μας (σύμφωνα με όσα διέσωσε ο Στέφανος Βυζάντιος), δε είναι τυχαίο ότι η Βέροια θεωρείται κόρη του Βέρητα, που ήταν ένας από τους γιούς του Μακεδόνα, του γιού του Ελληνα που ήταν γιός του καρπερού Δία κατά τις διάφορες εκδοχές της ελληνικής μυθολογίας. Όλα τούτα είναι αναντίρρητη απόδειξη της αρχαιότητας της Βέροιας, της οποίας η ίδρυση χάνεται στην αχλή της μυθολογίας...

Πριν περάσουμε στα "Βυζαντινά Χρόνια", θα πρέπει να σημειώσουμε ότι σπουδαίο γεγονός (ίσως και το σπουδαιότερο) της ιστορίας της Βέροιας είναι η καταγωγή από τούτη της τελευταίας δυναστείας των βασιλιάδων της αρχαίας Μακεδονίας, των Αντιγονιδών. Ναι, από την πόλη μας ήσαν τούτοι, άποψη που πάει να γίνει πια κοινά αποδεκτή.

Ισως γι' αυτό επιλέχθηκε η Βέροια, στα επακολουθήσαντα Ρωμαϊκά χρόνια, ως έδρα του "Κοινού των Μακεδόνων", στις εκδηλώσεις του οποίου παραβρέθηκαν επανειλημμένα και Ρωμαίοι αυτοκράτορες τους οποίους τιμούσαν ως θεούς, όπως και τον Αλέξανδρο τον Μέγα, τον Μακεδόνα. Σημαντική στιγμή και της γενικής ιστορίας της πόλεως μας ήταν και οι 2-3 επισκέψεις (και όχι η μια, όπως απέδειξα στον 1ο τόμο της Ιστορίας της Βέροιας, που τυπώθηκε εδώ, το 1960) του Αποστόλου Παύλου, γύρω στο 50 μ.Χ. Ενώ ένας από τους μαθητές του ήταν ο Βεροιώτης Σώπατρος ή Σωσίπατρος, που τιμάται ιδιαίτερα στην Κέρκυρα, όπου ήταν και αρχιερέας. Το "Βήμα του Αποστόλου Παύλου" είναι ένας τόπος αναμνήσεως του γεγονότος ότι και εδώ κηρύχθηκε "ο λόγος του Θεού" από τον απaráμιλλο Παύλο. Αλλωστε, γίνεται δεκτό ότι η Βέροια αποτέλεσε τον τόπο - ορμητήριο απ' όπου οι μαθητές του Παύλου (αν όχι και ο ίδιος) διέδωσαν τον Χριστιανισμό στην υπόλοιπη Μακεδονία, αλλά και στη Θεσσαλία, στην Ηπειρο κ.τ.λ., όπως διασώζει η παράδοση των τόπων εκείνων. Συνεπώς, οι αφίξεις του Αποστόλου Παύλου στην πόλη μας είναι ασφαλώς το σημαντικότερο γεγονός της εκκλησιαστικής ιστορίας της και όχι μονάχα της Χριστιανικής...

Προτού αρχίσουμε τη σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Βέροιας στα Βυζαντινά χρόνια, πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι οι όροι Βυζάντιο (όχι ως τοπωνύμιο αλλά ως δηλωτικό της Αυτοκρατορίας), όπως και Βυζαντινοί χρόνοι, είναι μεταγενέστερο εγκεφαλικό κατασκεύασμα των τελευταίων αιώνων (και συγκεκριμένα του 16ου), δεδομένου ότι δεν χρη-

αφιέρωμα

ομοιοποιούνταν στα χρόνια που αναφέρονται. Στη διεθνή ιστοριογραφία η εποχή εκείνη ονομάζεται Μεσαιών-ας ή Μεσαιόι - Μεσαιωνικοί Χρόνοι, αν και δεν συμπίπτουν απόλυτα χρονικά οι δύο λέξεις (Βυζάντιο - Βυζαντινοί Χρόνοι και Μεσαιών - Μεσαιωνικοί χρόνοι). Ακόμα πρέπει να σημειώσουμε ότι υπάρχει πλήθος απόψεων και για τον ακριβή χρόνο, κατά τον οποίο άρχισαν οι Βυζαντινοί χρόνοι αλλά και για το τέλος τους, όπως και της σχετικής Αυτοκρατορίας, δεδομένου ότι μερικοί τοποθετούν το τέλος της στην κατάλυσή της από τους Φράγκους το 1204.

Αναφερόμενος στην ιστορία της Βέροιας ειδικά δέχθηκα (στον 2ο τόμο της Ιστορίας της και στο νέο βιβλίο μου "Η Αρχαία και η Βυζαντινή Βέροια" 1970 και 1993 αντίστοιχα) ότι αρχίζει τούτη το 392 μ.Χρ. και τελειώνει με την οριστική άλωσή της από τους Τούρκους, στον 15ο αιώνα.

Συμπέρασμα των πιο πάνω είναι ότι δεν πρέπει να τονίζουμε ειδικά και ξεχωριστά πως η Βέροια είναι Βυζαντινή πόλη (όπως γράφεται σε επιγραφές που τοποθετήθηκαν τελευταία στις παρυφές της πόλεως κ.α.) διότι έτσι συρρικνώνουμε την πολυαιώνια ιστορία της και υπάρχει ο κίνδυνος να νομισθεί, από τους αγνοούντες το παλιότερο παρελθόν της, ότι η Βέροια πρωτοιδρύθηκε - δόθηκε - στα Βυζαντινά χρόνια. Και τούτο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως επιχείρημα εναντίον μας από τους αδιότακτους πλαστογράφους της βαλκανικής γειτονιάς μας, με τον ισχυρισμό τους πως η Βέροια ιδρύθηκε, π.χ. από εποίκιστές που ήλθαν από τη σημερινή Στάρα Ζαγόρα της Βουλγαρίας, η οποία λεγόταν για πολλά χρόνια Βερόη αλλά και Βέροια ή από το σημερινό Χαλέπι της Συρίας που ονομαζόταν Βέροια στα Ελληνιστικά χρόνια και ύστερα, δηλαδή πριν τα Βυζαντινά χρόνια. Τούτο δεν είναι μονάχα ανιστόρητο αλλά και επικίνδυνο γιατί δίδει το δικαίωμα για σκόπιμες συγχύσεις. Είναι όμως και τελείως αναληθές, αφού και οι δύο πόλεις αντίθετα πήραν το όνομά τους για να τιμηθεί, ακριβώς, η μακεδονική Βέροια μας, η οποία είναι η μητρόπολη και όχι η θυγατέρα τούτων. Ακόμα έδωσε τούτη άλλωστε και το όνομά της σε οικισμό της περιοχής της Πελοποννησιακής Σπάρτης, στα Βέροια ή στη Βέροια της Λακωνίας αλλά και στη Berea της Αμερικής (μάλιστα δε υπάρχει και η εκδοχή ότι υπάρχουν 2 ή και 3 οικισμοί της Αμερικής με αυτό το όνομα). Τούτο παραδέχονται εξάλλου και όσοι συγγραφείς ασχολούνται με την ιστορία των άλλων, τεσσάρων οικισμών που φέρουν το όνομα τούτο ή το έφεραν παλιότερα. Συνεπώς όλα τα παρά πάνω δεν οφείλονται σε αρρωστημένο τοπικισμό μου, στη... "Βεροιωτίτιδα" του γράφοντος, πολύ περισσότερο αφού δεν με χαρακτηρίζει και τούτο το ελάττωμα, του να νομίζω δηλαδή ότι η Βέροια είναι - δόθηκε - ο ομφαλός της Ελλάδας και του Κόσμου όλου, όπως συμβαίνει συχνά ή συνήθως με τους περισσότερους και τις περισσότερες, που νομίζουν ότι η γενέτειρά τους ή ο τόπος της κατοικίας τους είναι - δόθηκε - ο... Ολυμπος των ανθρώπων σε παγκόσμια βάση!!

2. Τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα στη Βυζαντινή Βέροια

Να πλέον μερικά σπουδαία δεδομένα της ιστορίας της Βέροιας στα Βυζαντινά χρόνια με μακεδονική δωρική συντομία, όπως επιβάλλει ο περιορισμένος

χώρος του περιοδικού και εκείνος που μου διατέθηκε για ένα τέτοιο κείμενό μου:

Ως πρώτοι επιδρομείς που γνωρίζουμε ότι λεηλάτησαν και την περιοχή της Βέροιας, ενώ άρχιζαν οι ύστερα αποκληθέντες Βυζαντινοί χρόνοι, ήσαν οι Γότθοι. Τότε στην εποχή της αρχηγίας του περιβόητου Αλάρικου, καταστράφηκαν πολλά μνημεία, κτίρια και ιερά ενώ αιχμαλωτίστηκαν χιλιάδες άνθρωποι και πουλήθηκαν ως δούλοι. Από ευρήματα αρχιτεκτονικών μελών και άλλων κατασκευασμάτων συμπεραίνουμε πως και τα τείχη της πόλεώς μας επισκευάστηκαν βιαστικά, προκειμένου να γίνει καλύτερη η άμυνα. Επακολούθησε η επιδρομή των Οστρογόθων οι οποίοι κατέλαβαν ολόκληρη τη Μακεδονία το 471 με εξαίρεση τη Θεσσαλονίκη. Στη συνθηκολόγηση που έγινε παραχωρήθηκε σε τούτους και η Βέροια, όπως και οι πόλεις Πέλλα, Μεθώνη και Πύδνα, της Πιερίας και το Δίο, ακόμα δε και οι Σέρρες, για να αναφέρουμε και μια πόλη, που βρισκόταν μακριά από τη Βέροια.

Υστερα έχουμε τις επιδρομές των Αβάρων, στη συνέχεια δε των Αβαροσλάβων και κατόπιν των Σλάβων. Για τους τελευταίους ξέρομε ότι εγκαταστάθηκαν ειρηνικά και στη μεταξύ της Θεσσαλονίκης και της Βέροιας πεδιάδα και συγκεκριμένα ένα φύλο τούτων, που είχε το όνομα Δρουγουβίτες ή Δραγουβίτες.

Ο περίφημος Κορύμμος κατατλαιπώρησε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία αλλά δεν έφθασε μέχρι τη Βέροια όπως δέχονταν παλαιότερα μερικοί ιστορικοί. Επίσης δεν είναι σωστό πως κατέλαβαν τη Βέροια οι Βούλγαροι τον 8ο αιώνα και ότι η Ειρήνη η Αθηναία, επανάκτησε την πόλη μας η οποία - δόθηκε - καταστράφηκε τότε από σεισμό. Αρα δεν είναι ακριβές ότι και μετονομάστηκε η Βέροια σε Ειρηνούπολη το 784, διότι τα σχετικά κείμενα των Βυζαντινών χρονογράφων και ιστορικών αναφέρονται στη Βερόη - Βέροια της Θράκης, στη σημερινή βουλγαρική Στάρα Ζαγόρα. Αυτό απέδειξα διεξοδικά στον δεύτερο τόμο του βιβλίου μου για την Ιστορία της πόλεως, τη δε γνώμη μου τούτη δέχθηκαν ήδη οι περισσότεροι ερευνητές. Η Βέροια, επαναλαμβάνω, δεν άλλαξε όνομα από την ίδρυσή της μέχρι και σήμερα, ακόμα δε και οι ξένοι κατακτητές (Ρωμαίοι, Φράγκοι, Τούρκοι κλπ.) την ονόμαζαν Βέροια, χρησιμοποιώντας απλώς τη δική τους γραφή στη γλώσσα τους. Η σύγχυση αυτή συνεχίστηκε σ' ολόκληρη τη Ρωμαιοκρατία και στους Βυζαντινούς χρόνους, τις δε περισσότερες φορές οφειλόταν στο γεγονός ότι τρεις πόλεις με το ίδιο όνομα (δηλαδή η δική μας, η μακεδονική Βέροια, η Βέροια - Βερόη της Θράκης και η Βέροια της Συρίας, το παλιό και σημερινό Χαλέπι) ήσαν έδρες επισκοπής της Χριστιανικής θρησκείας. Συγκεκριμένα βρίσκομε, συχνά με το ίδιο όνομα 2 ή και 3 αρχιερείς τους να συνυπογράφουν ως "ο Βεροίας" (με δύο ρ συνήθως) στα Πρακτικά των Οικουμενικών Συνόδων, χωρίς να μπορούμε να γνωρίζουμε πάντοτε ποιός ειδικότερα πόλεως - περιοχής ήταν ο καθένας. Η δε σύγχυση αυτή υπάρχει ακόμα και για τον πρώτο, τον αποστολικόν επίσκοπο της Βέροιας. Πράγματι, δεν είμαστε βέβαιοι αν ο Κάρπος ήταν αρχιερέας της Βέροιας στη Μακεδονία ή στη Θράκη.

Ξέρομε από τον Καμινιάτη ή Καμενιάτη ότι οι αιμοδιψείς Σαρακηνοί κατέλαβαν και τη Μακεδονία, ακόμα δε και τη Θεσσαλονίκη την 29.7.904 και στη

αφιέρωμα

συνέχεια και τη Βέροια, όπου συνέχισαν τις σφαγές, τις αρπαγές και τις πυρπολήσεις. Τη μεγάλη καταστροφή της πόλεως και της περιοχής συνεπλήρωσε και καταστρεπτικός σεισμός της Βέροιας ο οποίος ολοκλήρωσε το χάος το οποίο αισθάνθηκαν έντονα οι κάτοικοί της, όσοι δεν πουλήθηκαν ως δούλοι στον Χάνδακα (το σημερινό Ηράκλειο) της Κρήτης, όπου ήταν η βάση των Σαρακηνών μέχρις ότου τους κατένικησε ο Νικηφόρος Φωκάς.

Η πρώτη κατάληψη της Βέροιας από τους Βουλγάρους έγινε τον Οκτώβριο του 985 από τον Σαμουήλ. Η δε απελευθέρωσή της οφειλόταν στον Βασίλειο που επονομάστηκε "Βουλγαροκτόνος" και πρέπει να έγινε το 1000 ή το 1001, οπότε διέταξε τούτος να επισκευάσουν και τα τείχη της. Μια δεύτερη Βουλγαροκρατία έλαβε χώρα σαράντα χρόνια αργότερα από τον βασιλιά τους Πέτρο Δελεάνο.

Γύρω στο 1065 άρχισαν οι επιδρομές των Σελτζούκων Τούρκων και ειδικά του φύλου των Ούζων - Ουγούζων - Ογούζων, τους οποίους μερικοί συγγραφείς συνταυτίζουν ή συνδέουν με το συγγενικό τους φύλο των Κομάνων ή Κουμάνων που φαίνονται ότι εγκαταστάθηκαν και στην περιοχή μας, όπως υποδηλώνει το παλιό τοπωνύμιο - χωριό (πρώην) της Ημαθίας Κουμανίτσι, γιατί εκεί κατοικούσαν ειρηνικά τούτοι, με την άδεια του Βυζαντινού Αυτοκράτορα, όπως συνηθίζονταν.

Για δύο αιώνες και συγκεκριμένα τους 11ο και 12ο υπέφερε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και συχνά και η Βέροια από τις επιδρομές των Νορμανδών ή Νορμανών οι οποίοι κατόρθωσαν να καταλάβουν ακόμα και τη Θεσσαλονίκη. Για κατάληψη της Βέροιας δεν έχουμε βέβαιη πληροφορία. Οπωσδήποτε όμως η περιοχή της υπέστη τα πάνδεινα, αν όχι και η ίδια η πόλη.

Νέα αναμφισβήτητη κατάληψη της μακεδονικής Βέροιας έχουμε στα χρόνια του Βούλγαρου βασιλιά Ιωαννίτζη το 1206. Βέβαια είχε προηγηθεί η Φραγκοκρατία. Στην εποχή της Βουλγαροκρατίας, όπως και της Φραγκοκρατίας είχαμε την εγκατάσταση ξένων αρχόντων, όπως και αρχιερέων.

Ειδικά η Φραγκοκρατία πρέπει να κράτησε στη Βέροια από το 1204 μέχρι και το 1224 ίσως με εξαίρεση τα χρόνια 1206-1207, οπότε υπήρξε - όπως σημειώθηκε ήδη - το διάλειμμα της Βουλγαροκρατίας της. Πάντως η Βέροια υπαγόταν στην επικράτεια του Φραγκικού βασιλείου της Θεσσαλονίκης και η σημασία της φαίνεται και από το γεγονός ότι ο Λατίνος επίσκοπός της Γουαρίνος έγινε κατόπιν αρχιεπίσκοπος του βασιλείου τους στη Θεσσαλονίκη.

Υστερα ακολούθησε η διαίρεση της παλιάς Βυζαντινής Αυτοκρατορίας σε περισσότερα κράτη και η Βέροια υπαγόταν στο Δεσποτάτο της Ηπείρου, μέχρις ότου υπήχθη στην Αυτοκρατορία της Νίκαιας και στη συνέχεια στην επικράτεια της αναβιώσασας Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, με έδρα πάλι την Κωνσταντινούπολη.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η στρατιωτική αξία της Βέροιας και της περιοχής της καταδεικνύει το γεγονός ότι η πόλη ήταν έδρα ιδιαίτερης στρατιωτικής και διοικητικής περιοχής. Δημιουργήθηκε το "Θέμα" της πόλεως από τα τέλη του 10ου αιώνα ή από τις αρχές του 11ου αιώνα. Ίσως δε να οφείλεται

τούτο στην προσπάθεια της κεντρικής εξουσίας του Βυζαντίου να χρησιμοποιείται η Βέροια ως βάση εναντίον των επιδρομών οι οποίοι - όπως οι Βούλγαροι - εμφανίζονταν συνεχώς και σ' αυτή την περιοχή. Από διάφορες πηγές (αγιολογικά κείμενα, βυζαντινά έγγραφα, αλληλογραφία, αποφάσεις κ.τ.λ.) συγκέντρωσα και αξιοποίησα τα σχετικά κατεσπαρμένα στοιχεία για πολλούς διοικητές του Θέματος της Βέροιας, μερικοί από τους οποίους ανήκαν στην Αυτοκρατορική οικογένεια και έφεραν διάφορα αξιώματα, ακόμα και τον τίτλο του Δούκα. Γεγονός το οποίο αποδεικνύει τη μεγάλη σημασία και τη σπουδαιότητα της πόλεως και της περιοχής της Βέροιας, αλλά και τον πλούτο και την ανάλογη πνευματική, καλλιτεχνική ζωή, ώστε να είναι δυνατή και ευχάριστη η διαμονή όλων εκείνων οι οποίοι συνόδευσαν τόσο σημαντικούς αξιωματούχους της Αυτοκρατορίας.

Η Βέροια και η περιοχή της υπέφεραν, μεταξύ άλλων, και από ένα άλλο και περιβόητο φύλο επιδρομών και συγκεκριμένα από τους Καταλανούς (από τη σημερινή Ισπανία) τους οποίους οι Βυζαντινοί είχαν χρησιμοποιήσει ως μισθοφόρους.

Οι Καταλανοί (ή Καταλάνοι ή "Καταλανική" ή "Καταλωτική Εταιρεία") ταλαιπώρησαν τη Θράκη, τη Μακεδονία και κυρίως τη Χαλκιδική αλλά και όλη την υπόλοιπη Ελλάδα. Με βάση αγιολογικά κείμενα έχω αποδείξει ήδη (στον 2ο τόμο της Ιστορίας της Βέροιας) ότι η μεγάλη και αποτελεσματική ήττα τους από τους Βυζαντινούς έγινε το 1309, όταν ο στρατηγός Χανδρηνός τους κατανίκησε έξω από τη Βέροια. Έτσι γλίτωσε και η περιοχή μας από αυτή τη λαίλαπα. Δεν αποκλείεται όμως να εγκαταστάθηκαν και στην περιοχή μας ειρηνικά κάποιοι από αυτούς, ως γεωργοί κ.τ.λ. Ίσως δεν είναι άσχετο το γεγονός ότι διασώζεται και μέχρι σήμερα το τοπωνύμιο "Καταλώνια" στον γειτονικό μας νομό της Πιερίας ούτε πως υπάρχουν και τώρα επίθετα Ελλήνων στη χώρα μας, που τους θυμίζουν. Τέλος, πρέπει να τονίσω ότι οι Καταλανοί ίδρυσαν κράτος και στην Αθήνα. Στη διάρκεια δε των ετών 1311 μέχρι το 1388 δηλαδή για 77 χρόνια κυριαρχούσαν στο "κλεινόν" άλλοτε "άστυ", γεγονός που είναι πολύ εντυπωσιακό και αποδεικνύει τη μεγάλη δική τους δύναμη και την κατάρπωση των Βυζαντινών.

Σημαντικό γεγονός είναι ότι εκείνα τα χρόνια και πιθανό το 1298 ή το 1299 η επισκοπή της Βέροιας, η οποία υπαγόταν, μέχρι τότε στον αρχιερέα της Θεσσαλονίκης προήχθη σε μητρόπολη. Σε τούτο θα συνετέλεσε, εκτός της σπουδαίας θέσεως της Βέροιας, της αποστολικής πόλεως, στη θρησκεία του Χριστιανισμού και το δεδομένο ότι Οικουμενικός Πατριάρχης ήταν, εκείνον τον καιρό, ο Βεροιώτης Νήφων ή Νίφων Α', ο οποίος προουπήρξε και επίσκοπος της Βέροιας.

Αξιοσημείωτο γεγονός είναι και τα εγκαίνια της εجاίσιας ζωγραφικής δουλειάς του Θεσσαλονικιώτη Γεωργίου Καλλιέργη, ο οποίος είναι ο εξαίρετος καλλιτέχνης που ανέδειξε σε σπουδαιότατο μνημείο την εκκλησία της Αναστάσεως του Χριστού της Βέροιας, που προουπήρξε καθολικό μοναστηριού και είναι από τα αξιολογότερα δείγματα της υψηλής βυζαντινής τέχνης.

αφιέρωμα

Στα χρόνια του εμφύλιου πολέμου των δύο Ανδρονικών και των αξιωματούχων της Αυτοκρατορίας Αποκαυκού και Ιωάννη Καντακουζηνού, η Βέροια η περιοχή της έγινε το πεδίο των διενέξεών τους, καθώς βρισκόταν σε μεγάλης σημασίας στρατιωτική και οικονομική περιοχή και κοντά στη μακεδονική πρωτεύουσα, όπου έλαβαν χώρα συνταρακτικά γεγονότα πολιτικά, κοινωνικά και στρατιωτικά μεταξύ των οποίων το σπουδαιότερο ήταν το κίνημα των Ζηλωτών.

Το σπουδαιότερο γεγονός του τέλους της Βυζαντινής εποχής ήταν η εμφάνιση των Σέρβων και συγκεκριμένα των κράλη Στέφανου Δουσάν ή Ντουςάν, καταρχή ως συμμάχου του Καντακουζηνού στην εμφύλια διαμάχη του για να καταλάβει τον θρόνο και στη συνέχεια ως κατακτητή. Ειδικά οι Σέρβοι κατέλαβαν τη Βέροια το 1345 ή το 1346 και τη διατήρησαν μέχρι το 1350, αν και αργότερα - το 1358 και ύστερα - διοικητής - κυρίαρχος της ήταν ο Σέρβος αριστοκράτης Ροδοσλάβος Χλάπενος. Κατασκεύασαν νέα Ακρόπολη - που ήταν μια μικρή πόλη - τείχη κ.τ.λ., χρησιμοποιώντας γι' αυτά τα έργα τους τον πρωτοφανή αριθμό των 10.000 εργατών - τεχνιτών. Στην εποχή εκείνη αποδόθηκαν και πύργοι, που υπήρχαν μέσα στην πόλη μας, όπως το κατεδαφισθέν τελικά "Ρολόι" ή εκείνος της "Βασίλισσας" Βεργίνας ή Βιργινίας του οποίου σώζονται και σήμερα υπολείμματα μεταξύ των Δικαστηρίων και της Στρατιωτικής Λέσχης Αξιωματικών. Ακόμα ας μη ξεχνάμε ότι η εγκατάσταση αλλοφύλων στη Βέροια (ή και στη Βέροια) δεν ήταν ένα άγνωστο δεδομένο. Σημειώνω ότι νωρίτερα απόκτησε κτήματα στην περιοχή της και ο Σελτζούκος πρώην σουλτάνος του Ικονίου και ύστερα εκχριστιανισθείς, συγγενής της Βυζαντινής βασιλικής - αυτοκρατορικής οικογένειας, Ιζζεδδίν Καϊκαούς Β', η δε οικογένειά του των "Σουλτάνων" ήταν πολυπληθής και πλούσια. Μεταξύ δε των μελών της υπήρξε και ο Κωνσταντίνος Μελής, στον οποίο οφείλεται και το όνομα της Μελικής διότι είχε προφανώς κτήματα στην περιοχή της.

3. Οι αλώσεις της Βέροιας από τους Τούρκους και η λαϊκή παράδοση

Αγνοούμε πότε έπεσε η Βέροια στα χέρια των Τούρκων και συγκεκριμένα πότε για πρώτη φορά και πότε για τελευταία. Μέχρι τελευταία μιλούσαν και έγραφαν για μια άλωση της Βέροιας. Η μελέτη των πηγών και των "μικρών χρονικών", των "ενθυμήσεων" με οδήγησε στην άποψη ότι έπρεπε να ασχολούμαστε με την αναζήτηση πληροφοριών για περισσότερες της μιάς καταλήψεις και ανακαταλήψεις της πόλεως, όπως συνέβηκε άλλωστε και με τη Θεσσαλονίκη και με τις Σέρρες, για να αναφέρω δύο παρόμοιες περιπτώσεις. Τούτο κατέγραψα το 1959-1960, όταν έγραψα την πρώτη γραφή της Ιστορίας της Βέροιας και με βάση τα χειρόγρατά μου και αυτά τα στοιχεία έκαμα σχετική ομιλία τη 18.3.1964, στη Βέροια στα πλαίσια των διαλέξεων του "Μορφωτικού Κέντρου". Υστερα το γεγονός τούτο επισήμαναν και διαπραγματεύθηκαν και άλλοι. Τα σχετικά κείμενα συγκέντρωσα τελικά και δημοσίευσα επεξεργασμένα στον 2ο τόμο της Ιστορίας της Βέροιας όπου σε ειδικό κεφάλαιο 16 σελίδων ανέπτυξα το όλο ζήτημα. Δεν είναι δυνατό εδώ να εξετάσουμε το σχετικό πρόβλημα, που παρουσιάζει και σήμερα πολλά πλοκάμια και

ερωτηματικά, αν και δημοσιεύτηκαν και καινούργια στοιχεία, έγραφαν δε αρκετοί, όπως και εγώ, επανειλημμένα. Συνοπτικά θα επαναλάβω ότι η Βέροια καταλήφθηκε πολλές φορές στις τελευταίες δεκαετίες του 14ου και στις πρώτες του 15ου αιώνα.

Θα κλείσω το κείμενό μου, για τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα, με μια συνοπτική αναφορά στη διήγηση της λαϊκής παραδόσεως σχετικά με την είσοδο των Τούρκων στη Βέροια:

Οι Βεροιώτες, παρά τις υποσχέσεις του Τούρκου Σουλτάνου και το άμιστο των δυνάμεων, δεν παραδίδονταν. Κάποιος όμως κάτοικός της πρόδωσε στους Τούρκους το γεγονός ότι υπήρχε μια κρυφή και αφύλακτη πόρτα εισόδου των τειχών από την οποία εισήλθαν τελικά οι Τούρκοι. Γι' αυτό μία, γειτονική συνοικία της πόλεως ονομαζόταν "Γιολά Γκελντί" που σημαίνει "ο δρόμος απ' όπου εισήλθαν". Οι Τούρκοι κρέμασαν τον Μητροπολίτη της Βέροιας γιατί ήταν ο πνευματικός αρχηγός των Βεροιωτών στην απέλπιδα άμυνά τους. Το πλατάνι έξω από την "Παλιά Μητρόπολη" δέθηκε με τη θυσία του. Μία γυναίκα, "η βασίλισσα Βεργίνα" ή "Βιργινία", σύμφωνα με την παράδοση και τα δημοτικά τραγούδια ("Βεργινιάδα") προτίμησε να αυτοκτονήσει παρά να συλληφθεί, πέφτοντας από το "παλάτι" της στην "Μπαρμπούτα", για να μη ατιμασθεί από τους αλλόθρησκους.

Πίστευαν ότι όλα τούτα είναι μύθος ενταγμένος στα πλαίσια του γνωστού θρύλου του "Κάστρου της Ωριάς" η αρχή του οποίου τοποθετήθηκε χρονικά στον 9ο αιώνα. Αλλωστε τα ίδια περίπου, διέσωσε η λαϊκή παράδοση και σε γειτονικές πόλεις της Μακεδονίας με διάφορες παραλλαγές για τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν και για τα ονόματά τους. Όμως η δημοσίευση εγγράφων του τουρκικού ιεροδικείου της Βέροιας, από τον Ιωάννη Κ. Βασδραβέλλη, 1942 και ύστερα μας έδωσε την πληροφορία ότι υπήρξε ένας Βεροιώτης, ο Ιωάννης Χαριτόπουλος, ο οποίος είχε παντοτινή φορολογική απαλλαγή (αυτός και τα μέλη της οικογένειάς του), διότι βοήθησε στην άλωση της Βέροιας από τους Τούρκους. Πριν 23 χρόνια, δημοσίευσα αγιολογικά κείμενα που βρίσκονται στα Μετέωρα, από τα οποία μάθαμε το όνομα και του μητροπολίτη, που ήταν Αρσένιος, και επιβεβαιώσαμε έτσι τη διήγηση της λαϊκής παραδόσεως, ότι δηλαδή πραγματικά δολοφονήθηκε από τους Τούρκους. Δεν ξέρομε όμως τίποτε άλλο για την αρχόντισσα Βεργίνα. Και υπέθεσα - στον 2ο τόμο της Ιστορίας της Βέροιας - ότι είναι πιθανό να γίνεται σύγχυση και "ετεροχρονισμός" της θυσίας της με την περίπτωση της Αννας, γυναίκας ή αδελφής του Ιζζεδδίν Καϊκαούς Β' που προαναφέραμε και του Βυζαντινού Αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' του Παλαιολόγου. Αρα είναι αληθινή η λαϊκή παράδοση, με τη διαφορά ότι δεν λεγόταν ο προδότης Χατζηκατβίας όπως διασώζει η παράδοση. Κατά τη γνώμη μου, έτσι ονομάστηκε αυτός που κατέβηκε στη γη ως "χατζής", μετά πολλές περιπέτειες του σώματός του. Ούτε ο Μητροπολίτης λεγόταν Καλλίνικος ή Καλλίμαχος όπως ονομάστηκε, αυθαίρετα, στη 2η δεκαετία του 20ου αιώνα. Η Βεργίνα (το όνομα της οποίας πήρε και το νέο, μέχρι το 1977 άσημο, χωριό της Ημαθίας, που έκτισαν, γύρω στο 1920 οι Σανταίοι Πόντιοι Πρόσφυγες, κοντά στα Παλατίσια), θα ήταν κάποια αρχοντοπούλα της Βέ-

ροιας που αυτοκτόνησε για να μη πέσει στα χέρια των Τούρκων.

4. Τα μοναστήρια και οι εκκλησίες της Βέροιας και της περιοχής της

Πριν ασχοληθούμε με την εκκλησιαστική ιστορία της Βέροιας και ειδικά με τις εκκλησίες της πόλεως, πρέπει να επισημάνουμε ότι η πόλη και η ευρύτερη περιοχή της υπήρξε σπουδαιότατο κέντρο της μοναστικής ζωής. Δεν είναι τυχαίο ότι στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου που βρίσκεται στην πέρα όχθη του Αλιάκμονα, εγκαταστάθηκε και μόνασε ο Γρηγόριος Παλαμάς, για πέντε ή και για δέκα χρόνια (διότι υπάρχουν και οι δύο εκδοχές των πηγών) και ότι και εδώ, στη Βέροια, αναπτύχθηκε η κίνηση των Ησυχαστών, η οποία προκάλεσε τον ανταγωνισμό της αντίθετης κινήσεως των Αντισυχαστών. Πρόκειται για θεολογικές έριδες, καταστάσεις και κινήσεις που θυμίζουν τις παλιότερες διαμάχες των μοναχών και των πολιτών αλλά και των βασιλιάδων - αυτοκρατόρων γύρω από τις εικόνες. Δεν είναι τυχαίο ότι σε γυναικείο μοναστήρι της Βέροιας μόνασαν και πέθαναν οι αδελφές του Γρηγορίου Παλαμά ή ότι στα όρια της πόλης της Βέροιας, υπήρχε και δεύτερο μοναστήρι με το αυτό όνομα, δηλαδή του Τιμίου Προδρόμου, όπως αποδείχθηκε από έγγραφα που δημοσίευσε ο συγχωρεμένος πια Βυζαντινολόγος πανεπιστημιακός καθηγητής Γ.Ι. Θεοχαρίδης. Τέλος, πρέπει να θυμίσω ότι στην περιοχή του Προδρόμου του Αλιάκμονα ασκήτευσε και ο όσιος Αντώνιος, ο νέος, ο Βεροιώτης, το αργότερο τον 13ο αιώνα, όπως απέδειξα, ενώ προηγουμένως πιστευόταν, πως έζησε τούτος στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ακόμα από την περιοχή της Βέροιας πέρασε μεταξύ των ετών 1340-1350 και ο όσιος Αθανάσιος ο νέος των Μετεώρων. Αλλωστε οργανωμένη μοναστική ζωή στην περιοχή του Αλιάκμονα, στην περιοχή της Βέροιας, υπήρχε ανέκαθεν και μάλιστα σχηματίσθηκε εδώ και ένα "μικρό Άγιο Όρος". Πάντως, μονές εντοπίστηκαν στον 9ο αιώνα, σύμφωνα με την προφορική παράδοση την οποία κατέγραψα, με πρώτο γνωστό μοναστήρι στη "Σκήτη της Βέροιας" του Αγίου Λαζάρου. άποψη που έγινε δεκτή και από τον καθηγητή Απόστολο Ε. Βακαλόπουλο.

Οι εκκλησίες της Βέροιας ήταν και είναι πολλές, ώστε δικαιολογημένα ονομάζομε την πόλη "Μικρή Ιερουσαλήμ". Μάλιστα εντυπωσιάζει ο μεγάλος αριθμός των εκκλησιών της πόλεως. Είναι περίεργο και σήμερα το γεγονός ότι υπάρχουν πολλές εκκλησίες οι οποίες είναι αφιερωμένες στον αυτόν άγιο π.χ. στον Άγιο Νικόλαο ο οποίος, μάλιστα θεωρείται άγιος των παραθαλάσσιων περιοχών. Επίσης διασώθηκαν περισσότερες της μιάς εκκλησίες αφιερωμένες στην Αγία Άννα, στον Άγιο Γεώργιο, στους Αγίους Αναργύρους κ.τ.λ. Η εξήγηση που έδωσα είναι ότι: α) Δεν ήταν απαραίτητα ενοριακές εκκλησίες για όλους τους κατοίκους της γειτονιάς, αλλά οι περισσότερες οικογενειακές των οικονομικά ευκατάστατων "τζακιών", που έκτιζαν τις εκκλησίες (δίπλα ή κοντά στα σπίτια τους, ή και καθολικά μοναστηριού, που ίδρυναν ή και διεύθυναν - διοικούσαν οι ίδιοι ή μέλη τους ή και μοναχοί της εκλογής τους), για να τις χρησιμοποιούν οι ίδιοι και τα μέλη της οικογένειάς τους, κληρονομούνταν δε τούτες με την υπόλοιπη κινητή και ακίνητη περιουσία ή δίνονταν και

δωρεά ή προίκα. β) Στη Βέροια ήταν εγκαταστημένοι πολλοί και αξιόλογοι αξιωματούχοι του Κράτους, μερικοί εκ των οποίων τη διάλεξαν και ως τόπο της τελευταίας περιόδου της ζωής τους, όταν μάλιστα είχαν συνδεθεί με την περιοχή της, με δεσμούς συγγένειας, οικονομικών συμφερόντων κ.τ.λ. Όπως ήταν φυσικό αρκετοί απ' αυτούς ήταν από την Κωνσταντινούπολη ή από άλλες παραθαλάσσιες περιοχές. Αλλωστε και η Βέροια θεωρείται ότι ήταν τόπος εξορίας αρχόντων και άλλων σημαντικών ατόμων που έφθαναν και έμεναν σ' αυτή υποχρεωτικά, όταν οι γνωστές και συνεχείς δυναστικές διαμάχες για τον θρόνο οδηγούσαν σε διώξεις των αντιπάλων και των μελών των συγγενικών τους οικογενειών. Γι' αυτό και υπήρχαν και διασώθηκαν πολλές εκκλησίες και φορητές εικόνες αφιερωμένες στον αυτό άγιο ή σε αγία και συχνά σε αγίους που σχετίζονται με τη θάλασσα ή δοξάστηκαν και τιμήθηκαν θρησκευτικά σε άλλες περιοχές απ' όπου κατάγονταν ή όπου αγίασαν, μαρτύρησαν κ.τ.λ.

Τέλος σημειώνω και εδώ ότι όλες οι εκκλησίες της Βέροιας οι οποίες υπήρχαν και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ήταν κτισμένες ήδη στα Βυζαντινά χρόνια. Κτίσθηκαν, για πρώτη φορά τότε διότι οι Μουσουλμάνοι δεν επέτρεπαν (στον κανόνα) την ανέγερση νέων ναών, παρά μόνο την ανοικοδόμηση όσων προϋπήρχαν και είχαν καταστραφεί.

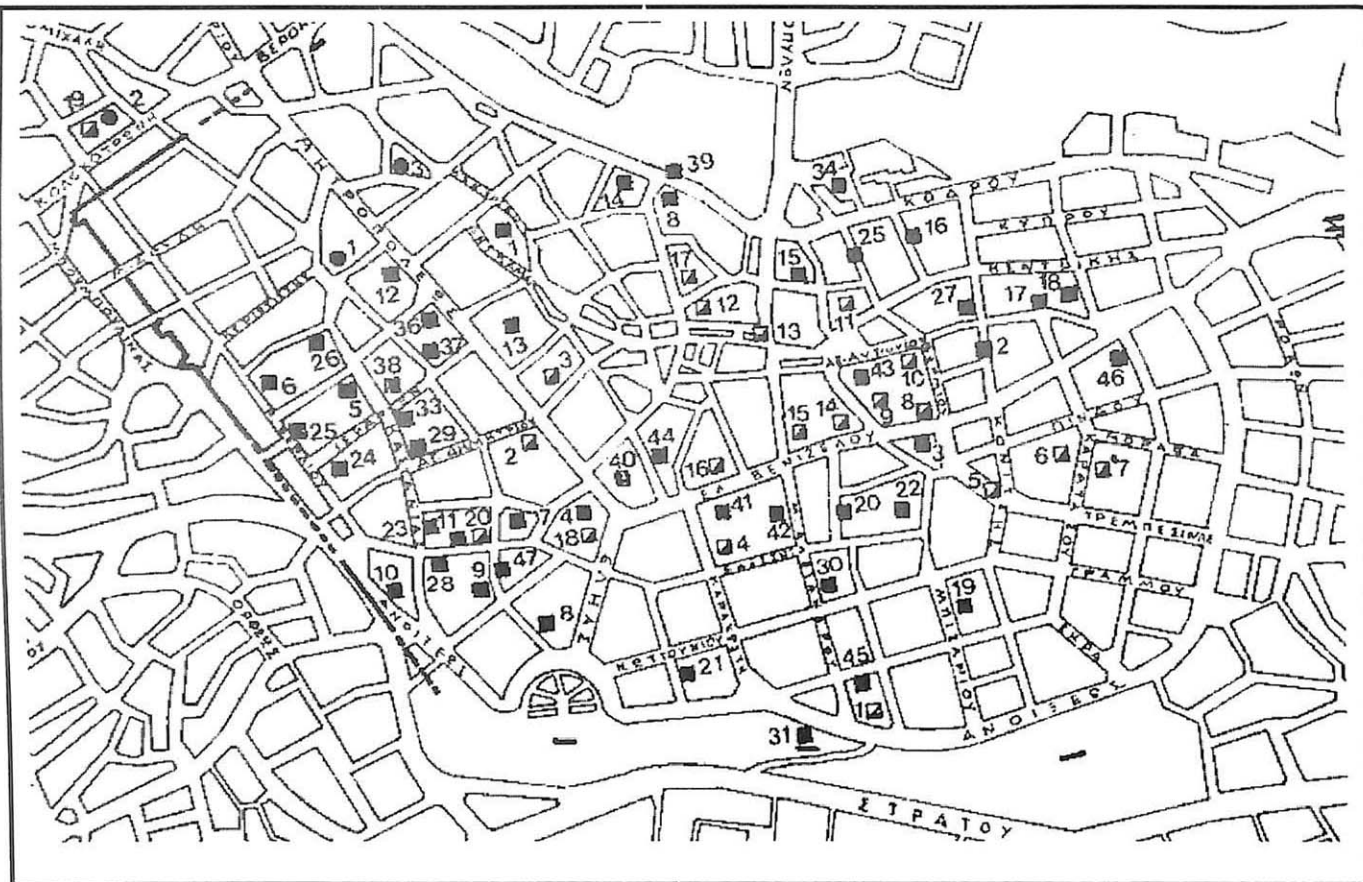
Είναι καιρός όμως να δώσω τώρα και έναν κατάλογο των εκκλησιών της Βέροιας, πριν 80 χρόνια και πλέον, σύμφωνα με την καταγραφή που δημοσιεύτηκε ως Παράρτημα του "Κανονισμού της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας Βεροίας" που τυπώθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1912 και έχει ως εξής: "Παράρτημα. Εκκλησία και παρεκκλήσια της πόλεως Βέροιας. Της Ενορίας Μητροπόλεως: 1) Άγιοι Απόστολοι Μητροπόλεως, 2) Παντοκράτωρ, 3) Αγία Άννα, 4) Αντιφωνητής. Της Ενορίας Κυριωτίσης: 5) Κυριώτισσα, 6) Παναγούδα, 7) Άγιος Ανδρέας, 8) Γοργοεπήκοος. Της Ενορίας Φανερωμένης: 9) Φανερωμένη, 10) Βαλτεσινή, 11) Άγιοι Ανάργυροι, 12) Άγιος Βλάσιος. Της Ενορίας Αγ. Δημητρίου: 13) Άγιος Δημήτριος, 14) Άγιοι Θεόδωροι, 15) Παναγία Παλαιοφορίτσα. Της Ενορίας Μακαριωτίσης: 16) Άγιος Στέφανος, 17) Άγιος Νικόλαος, 18) Ευαγγελίστρια, 19) Άγιος Γεώργιος, 20) Αγία Παρασκευή, 21) Άγιος Κηρύκος. Της Ενορίας προφ. Ηλίου: 22) Προφήτης Ηλίας, 23) Αγία Άννα. Της Ενορίας Αγ. Ιωάννου: 24) Άγιος Ιωάννης, 25) Χριστός, 26) Αγία Φωτίδα, 27) Άγιος Νικόλαος Γούρνες, 28) Αγ. Νικόλαος Ξυλοτραπτής. Της Ενορίας Χρυσοπολιτίσης: 29) Χρυσοπολίτισσα. Της Ενορίας Αγ. Παταπίου: 30) Άγιος Πατάπιος, 31) Άγιος Σωτήριος, 32) Άγιος Νικόλαος Ψαρράς. Της Ενορίας Αγ. Αναργύρων: 33) Άγιοι Ανάργυροι, 34) Άγιος Βασίλειος, 35) Κυριώτισσα, 36) Περίβλεπτος, 37) Αγία Άννα, 38) Αγία Βαρβάρα. Της Ενορίας Αγ. Αντωνίου: 39) Άγιος Αντώνιος, 40) Άγιος Βασίλειος, 41) Μέγας Θεολόγος. Της Ενορίας Αγ. Γεωργίου: 42) Άγιος Γεώργιος, 43) Άγιος Νικόλαος, 44) Άγιος Σπυρίδων, 45) Άγιος Ανδρέας. Της Ενορίας Δεξιάς: 46) Δεξιά, 47) Άγιος Νικόλαος, 48) Αγία Παρασκευή. Της Ενορίας Ταξιαρχών: 49) Άγιος Γεώργιος, 50) Άγιος Νικόλαος, 51) Παναγία Χαυγιαρά, 52) Άγιος Προκόπιος, 53) Εξω Παναγία. Εκκλησίες ερειπωμέναι εκ πυρκαγιών: 54) Άγιος Νικόλαος, 55)

Αγιος Σωτήρ, 56) Άγιος Κωνσταντίνος, 57) Άγιος Δημήτριος, 58) Χρυσοβενετίκισσα, 59) Άγιος Σπυρίδων, 60) Δεξιά, 61) Άγιος Σωτήρ, 62) Φανερωμένη, 63) Θεολόγος, 64) Άγιος Γεώργιος, 65) Πανύμνητος, 66) Αγία Τριάς, 67) Αγ. Νικόλ. Ακαταμάχητος, 68) Αγ. Ερυσσάλημ, 69) Πρόδρομος, 70) Αγ. Καλλίπετρα, 71) Ταξιάρχης, 72) Άγιος Μούκιος".

Λεπτομέρειες για τις περισσότερες και σπουδαιότερες απ' αυτές έχω δημοσιεύσει ήδη στον 2ο τόμο της Ιστορίας της Βέροιας και πρόσθετα στοιχεία καταχω-

ρισα στο νέο βιβλίο μου "Η Αρχαία και η Βυζαντινή Βέροια".

Αυτά τα λίγα ή και ελάχιστα για τη Βέροια, που ήταν σημαντικότερη πόλη και στα Βυζαντινά χρόνια, με την αναγκαία επανάληψη ότι η εποχή τούτης της Ιστορίας της δεν ήταν η πρώτη αλλά η 4η ή 5η της αρχαιότητας πόλης, που το παρελθόν της χάνεται στα μυθικά και στα προϊστορικά χρόνια, για να γίνει σπουδαιότερο στα Μακεδονικά και στα Ρωμαϊκά χρόνια.

1. Παναγία η Κυριώτισσα 12ος
2. Άγιος Νικόλαος του Φραντζή 14ος
3. Άγιος Κωνσταντίνος και Ελένης
4. Άγιος Νικόλαος ο Ξυλοτράπητης 18ος
5. Αγ. Βαρβάρα 18ος
6. Παναγία
7. Καθολικό Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου
8. Ταξιάρχες
9. Άγιος Μώκιος
10. Παναγία η Πανύμνητος
11. Αγία Τριάδα
12. Αγία Ιερουσαλήμ

13. Άγιος Δημήτριος
14. Άγιος Βασίλειος
15. Θεολόγος
16. Μεταμόρφωση του Σωτήρα
17. Άγιος Νικόλαος Ακαταμάχητος
18. Αγία Φωτίδα
19. Άγιοι Απόστολοι
20. Παναγία η Μακαριώτισσα

Υπάρχοντα Οθωμανικά μνημεία

1. Δίδυμος Λουτρώνας
2. Τέμενος
3. Ορτά Τζαμί

ΟΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣ

Στυλιανός Πελεκανίδης. Αρχαιολόγος

Από τις πόλεις της Μακεδονίας που διατήρησαν, παρά τις αλλεπάλληλες δοκιμασίες, τα περισσότερα από τα μνημεία του Μεσαιωνικού Ελληνισμού και της Τουρκοκρατίας, μετά την Καστοριά, είναι η Βέροια, κατάσπαρτη από βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες.

Η ευσέβεια των κατοίκων, η παλαιά καλλιτεχνική παράδοση και η ακτινοβολία της γειτονικής Θεσσαλονίκης συνέβαλαν στην ίδρυση πολλών αξιόλογων εκκλησιών, που ήταν, εκτός από ελάχιστες, ιδιωτικοί ευκτήριοι οίκοι. Γι' αυτό και οι περισσότερες είναι μικρές και απέρριπτες εξωτερικά, ενώ εσωτερικά περικλείουν πλούσιο εικονογραφικό διάκοσμο, υψηλής συνήθως τέχνης.

Σ' αυτήν την κατηγορία των ευκτήριων οίκων ανήκει και η περιορισμένη σε διαστάσεις (8Χ3.95 μ.) μονόχωρη βασιλική που είναι αφιερωμένη στην ανάμνηση της Αναστάσεως του Χριστού. Σήμερα η εκκλησία είναι γνωστή ως "ο Χριστός".

Η τοιχοδομία της βασιλικής, που την περιβάλλει μεταγενέστερο περίστωο, συνίσταται από κανονικούς και ακανόνιστους πωρόλιθους με ενδιάμεσα τοποθετημένες πλίνθους, οι οποίες ποικίλλουν σε μέγεθος, ανάλογα με τους αρμούς που μεσολαβούν. Ελάχιστα κεραμορμήγματα έχει στις εξωτερικές παρειές των τοίχων της ημιεξαγωνικής κόγχης.

Ομως, όσο απλή είναι η τοιχοδομία της, τόσο πλούσια με θαυμαστές τοιχογραφίες είναι διακοσμημένο το εσωτερικό.

Η κτητορική επιγραφή που βρίσκεται στην ανατολική παρειά του δυτικού τοίχου, στο υπέρθυρο της εισόδου του ναού, αναφέρει ότι η εκκλησία άρχισε να κτίζεται από τον Ξένο Ψαλιδά και συμπληρώθηκε από τη σύζυγό του Ευφροσύνη. Μνημονεύει ακόμη ότι ιστορήθηκε από τον "όλης Θεσσαλίας (= Μακεδονίας) άριστον ζωγράφον" Καλλιέργη με τη συνεργασία των αδελφών του. Τέλος, ως χρόνο των εργασιών, που έγιναν από τον Πατριάρχη Νίφωνα, ορίζει το έτος 1315.

Σε τρεις οριζόντιες ζώνες διαιρούνται οι κατάγραφες επιφάνειες των τοίχων του ναύσκου. Στην ανώτατη εικονίζονται από τον εορταστικό κύκλο το Δωδεκάορτο καθώς και άλλες σκηνές από τα Πάθη του Χριστού. Στη δεύτερη, που είναι πολύ στενότερη από την πρώτη και περιτρέπει όλη την εκκλησία, πα-

ριστάνονται, περιβαλλόμενες από εγκόλπια, προτομές των τεσσάρων Ευαγγελιστών, Προφητών και Αγίων και στην τρίτη και κατώτατη ζώνη, που φθάνει ως το δάπεδο, παρατάσσονται ολόσωμοι Ιεράρχες, μάρτυρες και όσοι και σε δύο τυφλά αψιδώματα κοντά στο Ι. Βήμα, οι δύο μεγάλες συνθέσεις της Σταύρωσης και της Ανάστασης. Σ' όλο το πλάτος και το ύψος του δυτικού τοίχου, επάνω από τη βασιλαιο πύλη, απλώνεται η Κοίμηση της Θεοτόκου, ενώ στο τεταρτοσφαίριο της κόγχης παριστάνεται η Πλατυτέρα βρεφοκρατούσα, όρθια με σεβίζοντες τους δύο αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ.

Η ζωγραφική του Καλλιέργη, ο οποίος κατοικεί στη Θεσσαλονίκη και κινείται στη Μακεδονία, δεν συμβαδίζει απόλυτα, όπως παρουσιάζεται τουλάχιστον στη

"Η Κοίμηση της Θεοτόκου". Από την Εκκλησία του Χριστού. 1315

Βέροια, με τη σύγχρονή του τέχνη και ιδιαίτερα με την τέχνη της Μακεδονίας στις αρχές του 14ου αιώνα. Στην περίοδο αυτή η ζωγραφική είναι, ως επί το πλείστον, όπως π.χ. στο Πρωτάτο των Καρυών του Αθω, δυναμική, ρωμαλέα, αφηγηματική, δραματική, συχνά με έντονη πλαστικότητα και δυνατά χρώματα. Η τέχνη του ζωγράφου μας στο ναό του Χριστού έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ιδιομορφίες και στη σύλληψη και στην οργάνωση των συνθέσεων και στην εκτέλεση. Είναι τέχνη καθαρά προσωπική, και στο σύνολο και στην ουσία της, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι ο ζωγράφος απομακρύνεται από το περιβάλλον του ή ότι αγνοεί πολλά στοιχεία τεχνοτροπικά και τεχνικά της παλαιολόγιας ζωγραφικής. Ακολουθεί δικό του δρόμο, χωρίς αυτό να δηλώνει εκούσια φυγή από το σύγχρονο του καλλιτεχνικό πνεύμα. Είναι μάλλον μια τάση, η οποία τον συνοδεύει από τους νεανικούς του χρόνους, που πρέπει να συμπίπτουν με το τελευταίο τέταρτο του 13ου αιώνα, τάση που, χωρίς να χαθεί, συγχρονίζεται. Και ο συγκερασμός ακριβώς αυτός του παραδοσιακού και του νέου σε συγκροτημένο σύνολο, με απόλυτη εσωτερική και εξωτερική ενότητα, δηλώνει την ισχυρή καλλιτεχνική προσωπικότητα του Καλ-

αφιέρωμα

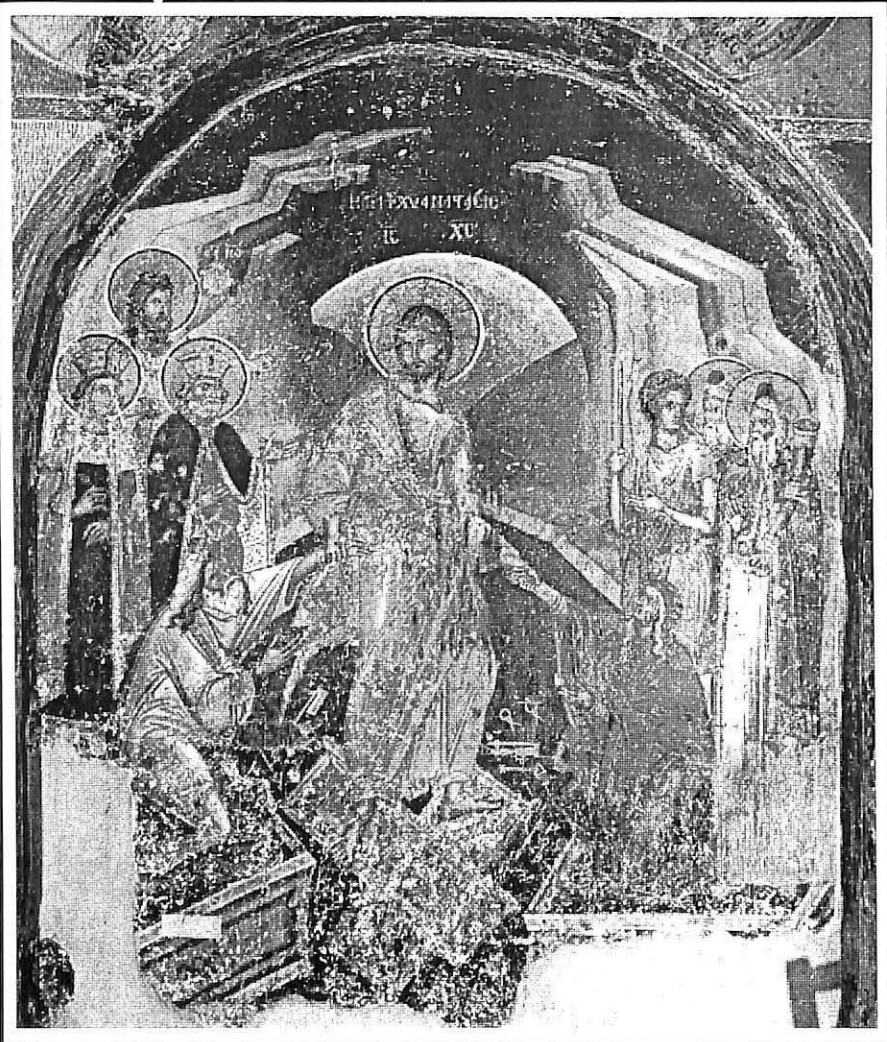
Καλλιέργη, που ούτε αντιγράφει, ούτε μιμείται, αλλά δημιουργεί.

Στις μεγάλες συνθέσεις, όπως στη Γέννηση του Κυρίου, στην Υπαπαντή, στη Βάπτισμα, στην Εγερση του Λαζάρου, στη Βαιοφόρο, στην Κρίση εμπρός στον Πιλάτο και τους αρχιερείς, στη Σταύρωση, στην Ανάσταση κ.α., καθώς και στα πρόσωπα των παραστάσεων του, αποτυπώνεται η ικανότητα και η δεξιοτεχνία του. Στη Γέννηση, ενώ χρησιμοποιούνται όλα τα εικονογραφικά στοιχεία, που συνήθως αποτελούν την παράσταση, η σύνθεση οργανώνεται με τόσο σοφό τρόπο, ώστε να μην εξουδετερώνονται οι επιμέρους ομάδες ή οι απομονωμένες από το σύνολο μορφές, που εικονίζονται εμπρός

από τα αρχιτεκτονήματα και τα εξάρματα του εδάφους ή προβάλλουν από τις βαθιές πτυχές των γηλόφων. Έτσι, στο σύνολο της παράστασης κάθε ομάδα ή κάθε μορφή είναι αυτοδύναμη, δεν χάνεται στο πλήθος των εικονιζόμενων επεισοδίων και των πολλών μορφών. Τα τεχνικά και αισθητικά αυτά επιτεύγματα του Καλλιέργη παρατηρούνται σ' όλες τις πολύμορφες παραστάσεις του και αξιοποιούνται κατά τέτοιον τρόπο ώστε, και με τη βοήθεια των χρωμάτων και με την ειδική εκμετάλλευση του φωτός, οι ανθρωπίνες μορφές ανδεικνύονται σε σύμβολα και οι αφηγηματικές σκηνές μεταβάλλονται σε αποπνευματωμένες συνθέσεις. Η παραπάνω δύναμη του τεχνίτη δηλώνεται ακόμη πιο έντονα στον αντικατοπτρισμό της εσωτερικότητας στο σύνολο ή στα πρόσωπα, παρόλο που ακολουθεί, όπως σημειώσαμε, τη συνηθισμένη στην εποχή του μορφολογία και τεχνοτροπία. Ίσως ο Καλλιέργης να μη δημιουργεί απολύτως συνειδητά, όπως άλλωστε όλοι οι ξεχωριστοί καλλιτέχνες. Όμως, ξέρει να διεισδύει στην ψυχή, να ζει τα βιώματα, να περιγράφει τα αισθήματα, κι όλα αυτά να τα αποτυπώνει με εξαιρετική ικανότητα στα πρόσωπα. Αυτό διαπιστώνεται σ' όλες τις περιπτώσεις, ιδιαίτερα στο πρόσωπο του Χριστού, επάνω στο οποίο, εκτός από τα άλλα, διαγράφεται πολλές φορές η θεία υπόσταση του Θεανθρώπου.

Ο ζωγράφος μας είναι σαν το έμπειρο μάτι του σκηνοθέτη, που γνωρίζει να μεταπλάθει και έχει τη δύναμη να μεταμορφώνει ανάλογα με την εσωτερική δόνηση τον πρωταγωνιστή του από τη μία σκηνή στην άλλη. Στην Εγερση του Λαζάρου ο Κύριος με τη στάση του, το παράστημά του και την πολύπτυχη αμφίεσή του εικονίζεται μεγαλοπρεπώς, με υπεράνθρωπο ήθος, επιτακτικός, με το πρόσωπο παρά την ευγένειά του σκληρό, με το χέρι εμπρός εκτεινόμενο σε έντονη χειρονομία προσταγής, ως αντιμετώπος και νικητής του θανάτου, ως η ίδια η ανάσταση και η ζωή. Στη Βαιοφόρο παριστάνεται βα-

σιλικός, μέσα στον πλατύ χιτώνα και στο πλούσια κυανό ιμάτιο. Όμως, με τη στροφή της κεφαλής και την ελαφριά κλίση της στα δεξιά, πάνω στο λευκόφαιο ταπεινό ζώο, η ήρεμη μορφή παίρνει κάποια μελιχιότητα, που ανταποκρίνεται στο προφητικό **"ιδού ο βασιλεύς σου έρχεται σοι πραύς..."**. Ακόμη και στην Προδοσία και στη σκηνή του Πιλάτου και των αρχιερέων, όπου δέχεται, στην πρώτη, το ύπουλο φίλημα του μαθητή και στη δεύτερη, το ράπισμα του δούλου, ο Κύριος έχει διαφορετική έκφραση σε καθεμία από τις παραστάσεις. Απέχθεια και λύπη αποτυπώνεται στη μία, απορία και υπομονή στην άλλη. Απόλυτα αλλοιωμένος, αδύνατος, **"μη έχων είδος ούτε κάλλος"**, εξουθενωμένος, με στενό αχειρίδωτο

"Η Ανάσταση". Από την Εκκλησία του Χριστού. 1315.

χιτώνα που φθάνει ως τα γόνατα, με ελαφρά σκυμμένο το κεφάλι μπρος, με δεμένα τα χέρια και "ελκόμενος" από το λαιμό, ακολουθεί ο Χριστός τους στρατιώτες στην πορεία του προς τον Γολγοθά. Έτσι ο Καλλιέργης αποδεικνύεται άριστος ψυχογράφος, που έχει τη δύναμη να ισορροπήσει το εξωτερικό και το αισθητό με το εσωτερικό και το ψυχικό και το "εν χρόνω" με το αιώνιο. Όπως οι πραγματικοί και εμπνευσμένοι καλλιτέχνες, ανεξάρτητα από το είδος της τέχνης που υπηρετούν, δημιουργούν **"ου σοφία, αλλά φύσει τινί και ενθουσιάζοντες, όπως οι θεομάντεις και οι χρη-**

αφιέρωμα

σμωνδοί", έτσι και στον Καλλιέργη "ούτως επήλθεν ουδέν επιτηδεύσαντα".

Την αυθόρμητη αυτή τέχνη του ο ζωγράφος πλουτίζει και με πρότυπα από την αρχαιότητα, με την οποία έχει ιδιαίτερη υπολανθάνουσα εσωτερική συγγένεια, που εκτείνεται από τους κλασσικούς χρόνους ως την όψιμη αρχαιότητα. Στην υποσυνείδητη αυτή αναγωγή του ζωγράφου στην προγονική καλλιτεχνική κληρονομία ανήκουν οι κλασσικίζουσες μορφές που εμφανίζονται σε ορισμένες συνθέσεις του. Ο Ιωσήφ στη Γέννηση, σκεπτικός, με το βλέμμα απλάνες και με τα χέρια πάνω στα γόνατα, έτσι που η θέση τους και ο τρόπος της στήριξής τους να δηλώνουν εκείνο

που εκφράζεται και με το βλέμμα, αποκαρδίωση και αμηχανία, πλησιάζει γενικά τον ιματιοφόρο γέροντα της επιτύμβιας στήλης του Ιλίου.

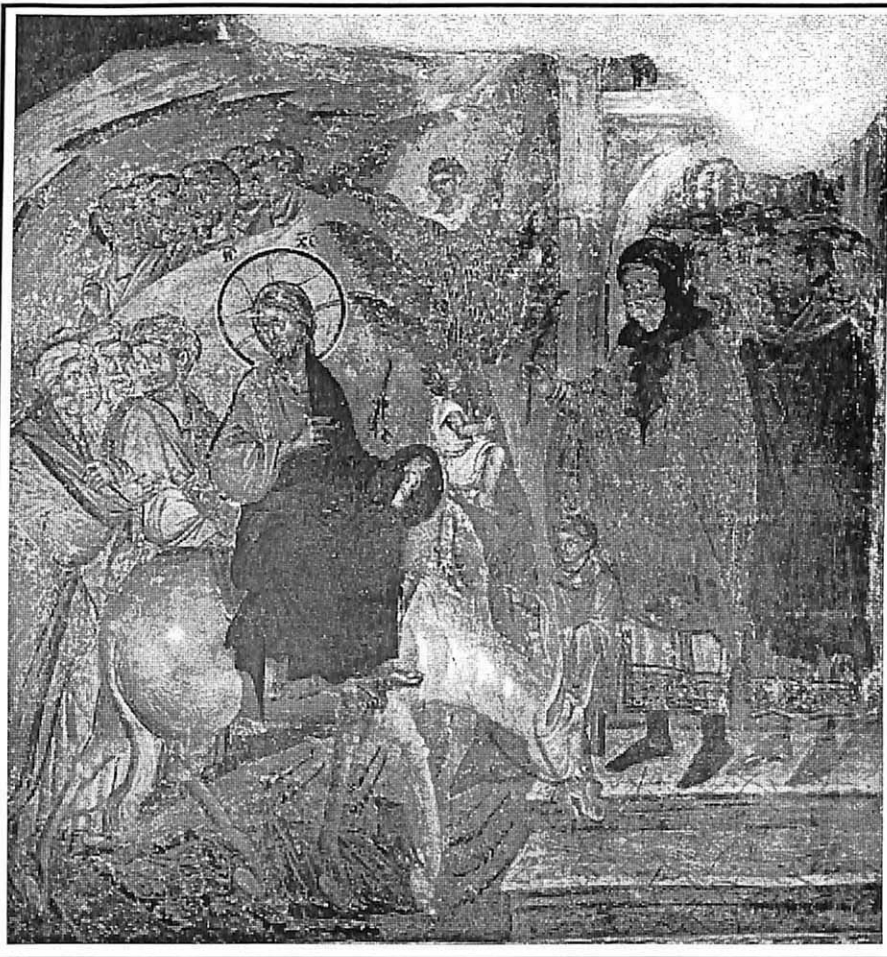
Ο Αβελ στην Ανάσταση, με την ανατομική ακρίβεια ή μάλλον με το αρμονικό σώμα και με την κλασσική κεφαλή σ' όλες τις λεπτομέρειές της, παριστάνεται σαν ηρωικός νέος, ξένος από τη νεανική γενικότητα με την οποία εικονίζονται, συνήθως, οι νεανικές μορφές στη βυζαντινή τέχνη. Εδώ πρόκειται για μια ελάχιστη μόνο στιγμή πραγματικού κλασσικού. Εικονίζεται ο "ωραίος άνθρωπος". Παρόμοια είναι η απόδοση των γυναικών και των δύο νέων πίσω από τον Παύλο στην Κοίμηση της Θεοτόκου, που συγκλίνουν τις κεφαλές τους, παρά την προσθήκη στην αρχαία

κόμμωση του σγούρδου στον ένα και το λεπτό γένι και το μουστάκι στον άλλο. Πουθενά αλλού στη βυζαντινή τέχνη όσο στις μορφές που αναφέραμε δεν οσμώνεται

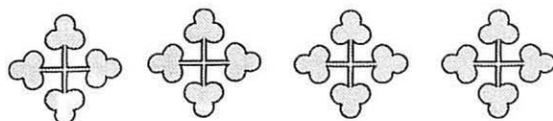
η πνευματική αντίληψη και η θρησκευτική συγκίνηση με το κλασσικό. Γιατί δεν πρόκειται εδώ ούτε για μίμηση ούτε για αναπόληση σκηνών που τα πρόσωπά τους προέρχονται από την αρχαιότητα, ούτε πάλι για απλή απόδοση μορφών που αποκόπηκαν μηχανικά από μεγαλύτερες αρχαίες συνθέσεις ή μιμήθηκαν αρχαία αγάλματα ή ανάγλυφα, αλλά για μία μετουσίωση του κλασσικού σε βυζαντινό, χωρίς όμως το πρώτο να χάσει την υπόστασή του.

Από τα χαρακτηριστικά και το ήθος της ζωγραφικής του Καλλιέργη στις τοιχογραφίες της εκκλησίας του Χριστού στη Βέροια απο-

ποδεικνύεται η μεγάλη τέχνη του και η ξεχωριστή θέση που έχει στην παλαιολόγια ζωγραφική. Κάθε σύνθεσή του, μεγάλη ή περιορισμένη, αποτελεί ανεξάρτητη και αυτοτελή οντότητα που τη διακρίνει η σαφήνεια, η ηρεμία και η ενότητα, παρά τα λεπτομερειακά στοιχεία που ενυπάρχουν σ' αυτήν. Ακόμη, οι συνθέσεις και οι μορφές του ζωγράφου μας είναι περισσότερο σύμβολα που συμβιβάζουν και συμφιλιώνουν στενά το υλικό με το πνευματικό, το κοσμικό με το υπερβατικό, το ανθρώπινο με το υψηλό και παίρνουν την έννοια και το νόημα φορητών εικόνων.

"Η Βασιφόρος". Από την Εκκλησία του Χριστού. 1315.

αφιέρωμα

Ψηφιδωτά Δάπεδα Βεροίας (3ος - 6ος μ.Χ. αι.)*

Αντώνιος Σ. Πέτκος: Αρχαιολόγος 11n Ε.Β.Α. - Βέροια

Η συνεχής κατοίκηση της Βεροίας και μάλιστα με το αρχικό της όνομα και η επικυριαρχία της σε μια ευρύτατη και εύφορη περιοχή της αρχαίας Βοττιαίας, μπορούν να ερμηνευθούν από την επίκαιρη θέση που κατέχει η πόλη. Κτισμένη στο σύνορο πεδιάδας και λόφων "εν ταις υπώρεις του Βερμίου όρους"¹, δίπλα σε αστείρευτες πηγές που πηγάζουν από το Βέρμιο², είχε τη δυνατότητα άσκησης μικτής οικονομίας και του ελέγχου της νοτιότερης υποχρεωτικής διάβασης που οδηγούσε από την κάτω στην άνω Μακεδονία³, απ' όπου διακινούνταν οι πρώτες ύλες και τα αγαθά από το νότο προς το βορρά και το αντίθετο.

Η σημασία της πόλης κατά τους όψιμους ρωμαϊκούς χρόνους έχει τονισθεί από πολλούς ερευνητές. Η Βέροια απολαμβάνει την εύνοια της ρωμαϊκής διοίκησης παίρνοντας δύο φορές τον τίτλο της Νεωκορίας, όπως και τον τίτλο της Μητροπόλεως⁴. Πολυάνθρωπη πόλη, ως έδρα του κοινού των Μακεδόνων, γίνεται κέντρο άσκησης της αυτοκρατορικής λατρείας και εξαγιάσσεται σε μια από τις σπουδαιότερες Μακεδονικές πόλεις⁵. Αποκαλυφθέντα τμήματα οδικών αρτηριών (κεντρικών και δευτερευουσών) και εκτεταμένα οικοδομικά κατάλοιπα κτιρίων που ερευνήθηκαν στο κέντρο της πόλης⁶, αποτελούν αδιάψευστα τεκμήρια της άνθισης των χρόνων αυτών.

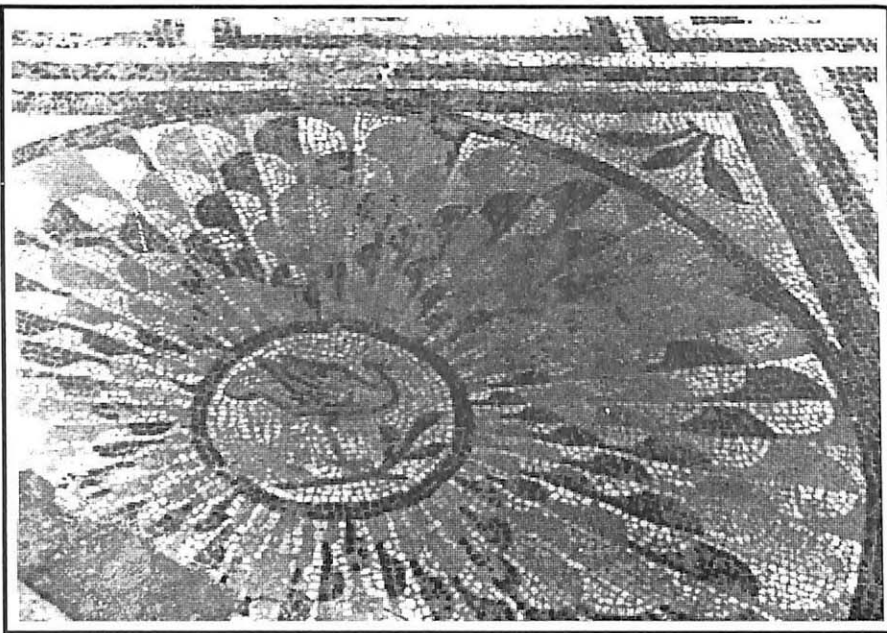
Τα στίφη των γερμανικών φύλων και ιδιαίτερα των Ερούλων, που κατακλύζουν τη χερσόνησο του Αίμου κατά τη διάρκεια του β' μισού του 3ου μ.Χ. αι., ανατρέπουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια που είχε εξασφαλίσει η μακροχρόνια ειρήνη⁷. Οι καταστροφές, που προξενούν στη Βέροια οι επιδρομές, πρέπει να είναι τόσο εκτεταμένες και οι επιθέσεις τόσο βίαιες, ώστε η πόλη αναγκάζεται να προβεί σε εσπευσμένη επισκευή του τείχους με υλικό, που μόνο η ύπαρξη εξωτερικών πιεστικών συνθηκών μπορεί να δικαιολογήσει⁸.

Ωστόσο η πόλη από τις αρχές ήδη του 4ου μ.Χ. αι. φαίνεται πως συνεχίζει ανασυγκροτημένη την πνευματική της ζωή. Η παρουσία του επισκόπου, που επίσημα μαρτυρείται από το 325 μ.Χ.⁹, εγκαινιάζει νέες πολιτικές ισορροπίες και η Βέροια αποκτά μια επιπλέον λειτουργία: εκτός από διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο γίνεται και εκκλησιαστικό. Η θεσμική αυτή μεταβολή επιφέρει καθοριστικές πολεοδομικές αλλαγές, οι οποίες διαφοροποιούν το χαρακτήρα της πόλης.

Αν και τα ανασκαφικά δεδομένα δεν επαρκούν για να σχηματισθεί μια πλήρης εικόνα, αποδεικνύουν, ωστόσο, με αρκετή βεβαιότητα, ότι μια αξιόλογη οικο-

δομική δραστηριότητα αναβιώνει στη Βέροια κατά τη διάρκεια του 4ου μ.Χ. αι., η οποία με μικρές διακοπές συνεχίζεται έως τις αρχές του 6ου μ.Χ. αι. Τα στοιχεία που έχουμε συγκεντρώσει μέχρι σήμερα μας επιτρέπουν να υποστηρίξουμε ότι, παράλληλα με τη συνεχή χρήση των υπαρχόντων οικοδομημάτων, τις ανακατασκευές και τις συμπληρωματικές οικοδομήσεις¹⁰, παρατηρείται η ανέγερση κοσμικών και λατρευτικών κτιρίων, όχι μόνο στην ίδια την πόλη¹¹, αλλά και στις περιοχές ελέγχου και επιρροής της¹². Ειδικότερα τα κτίρια, κυρίως εκκλησιαστικά συγκροτήματα, που ανοικοδομούνται στο κέντρο της πόλης, διαφοροποιούν την υπάρχουσα πολεοδομική κατάσταση και δημιουργούν νέους πυρήνες¹³.

Κατά τη διάρκεια των όψιμων ρωμαϊκών και των πρώιμων χριστιανικών χρόνων, στα πλαίσια της οικοδομικής δραστηριότητας που αναπτύχθηκε στη Βέροια, πολλά από τα κτίρια που ανοικοδομήθηκαν

Εικ. 1. Βέροια. Συνοικισμός Πανοράματος (Ο.Τ. 9). Οικία. Λεπτομέρεια ψηφιδωτού δαπέδου.

διακοσμήθηκαν με ψηφιδωτά δάπεδα. Τοπογραφικά και με τα δεδομένα που έως σήμερα διαθέτουμε, τα παραδείγματα που έχουν διασωθεί, τοποθετούνται παραπλεύρως των δύο κεντρικών οδικών αρτηριών των ρωμαϊκών χρόνων με μεγαλύτερη συχνότητα τα ευρήματα - που μάλιστα ανήκουν σε διαδοχικές χρονικές περιόδους - έχουν εντοπισθεί ανατολικά της οδικής αρτηρίας που βαίνει κατά μήκος της σύγχρονης οδού Βενιζέλου, στην περιοχή δηλ. που αναζητείται το κέντρο της αρχαίας¹⁴ αλλά και της πρώιμης χριστιανικής πόλης.

Τα ψηφιδωτά σύνολα που έχουν αποκαλυφθεί και που ανήκουν σε κτίρια ρωμαϊκά είναι οι αδιαφιλονίκητοι μάρτυρες ακμής αυτού του είδους διακόσμησης κατά τη ρωμαϊκή εποχή. Οι ψηφιδωτές που εργάστηκαν στα πρωιμότερα ψηφιδωτά δάπεδα έγιναν φορείς παράδοσης για τις επόμενες γενιές με αποτέλεσμα μια σειρά διακοσμητικών θεμάτων, συ-

αφιέρωμα

νηθισμένων ήδη από τη ρωμαϊκή εποχή να επαναλαμβάνονται σταθερά.

Στην πλειοψηφία των ψηφιδωτών δαπέδων του 3ου μ.Χ. αι. παρατηρείται σαφής προτίμηση στον αυστηρά γεωμετρικό και ανεικονικό διάκοσμο (γεωμετρικά και σχηματοποιημένα φυτικά θέματα). Στα έργα αυτά τα θέματα σχεδιάζονται με καθαρά περιγράμματα και απλώνονται στην επιφάνεια μεγάλων διαχώρων. Ας σημειωθεί ότι τα χρώματα που χρησιμοποιούνται είναι το λευκό και το μαύρο, ενώ τα υπόλοιπα λιγοστά χρώματα που δε χαρακτηρίζονται για την ποικιλία των αποχρώσεών τους, χρησιμοποιούνται με λιγότερη συχνότητα από ό,τι τα ανωτέρω βασικά.

Εξαίρεση αποτελούν δύο ψηφιδωτά της πόλης, που διακρίνονται για τον πλουσιότερο γεωμετρικό, φυτικό και ζωικό διάκοσμο και για τη μεγάλη ποικιλία των χρωμάτων και των αποχρώσεών τους. Το πρώτο αποκαλύφθηκε στη συμβολή των οδών Εδέσσης και Μεγάλου Αλεξάνδρου (Ο.Τ. 219) και το δεύτερο (εικ. 1) στο νεοσύστατο συνοικισμό Πανοράματος (Ο.Τ. 9). Τα έργα αυτά παρουσιάζουν στενές εικονογραφικές και σχεδιαστικές ομοιότητες με μια σειρά σπάνιων ψηφιδωτών που χρονολογούνται στο 2ο και 3ο αι.¹⁵ και με την άρτια εκτέλεσή τους κατατάσσονται στα αξιολογότερα ψηφιδωτά του ευρύτερου χώρου.

Το ψηφιδωτό του κτιρίου των οδών Εδέσσης και Μεγ. Αλεξάνδρου διατηρεί σ' ένα διάχωρο μια γυναικεία φτερωτή μορφή, προσωποποίηση πιθανότατα εποχής του έτους. Η μορφή όμως αυτή, όπως και η αδιάγνωστη γυναικεία μορφή που διασώθηκε στο νάρθηκα της βασιλικής του 6ου αι. στην οδό Καρατάσου 9 (Ο.Τ. 199), είναι παραστάσεις δευτερεύουσες και δεν παίζουν τον κύριο ρόλο στο σύνολο της διακόσμησης. Απλώς οι μορφές αυτές καταλαμβάνουν διάχωρα, όπως και τα υπόλοιπα γεωμετρικά θέματα.

Η προτίμηση στο γεωμετρικό διάκοσμο που απλώνεται σε ολόκληρη την επιφάνεια του δαπέδου, όπως και σε άλλες περιοχές¹⁶, χαρακτηρίζει και τα ψηφιδωτά της Βεροίας που χρονολογούνται στα τέλη του 4ου - αρχές 5ου αι. (εικ. 2). Παράλληλα το γεωμετρικό θεματολόγιο εμπλουτίζεται φειδωλά με νέα εικονογραφικά στοιχεία από το ζωικό και το φυτικό κόσμο. Τα θέματα αυτά αναπτύσσονται πολύ περισσότερο κατά τη διάρκεια του 5ου και κυρίως κατά τον 6ο αι., χωρίς ωστόσο και κατά την εποχή αυτή το γεωμετρικό στοιχείο να απουσιάζει.

Ο αριθμός των ψηφιδωτών που έχουν διασωθεί συνηγορεί στο να θεωρήσουμε ότι η Βέροια υπήρξε ένα σημαντικό κέντρο ψηφιδωτής τέχνης. Ομως τα έργα που είναι γνωστά μέχρι σήμερα δεν είναι αρκετά για να καταλήξει κανείς σε ασφαλή καθορισμό εργαστηρίων ή σχολών. Ωστόσο είναι ικανά να βεβαιώσουν την ύπαρξη σχέσεων με ψηφιδωτά γειτονικών περιοχών. Ειδικότερα το ψηφιδωτό της ΒΑ αψίδας της βασιλικής που αποκαλύφθηκε επί των οδών Εδέσσης 19-21, Κ. Αγρα και Αγίου Παταπίου (Ο.Τ. 211), ανήκει στην ομάδα των ψηφιδωτών του 5ου αι., που τα γεωμετρικά τους σχήματα πλουτίζονται και με ζωικό διάκοσμο¹⁷. Η σύνθεση αυτή συγκρίνεται με το διάκοσμο του δαπέδου της βασιλικής Πανοράματος Θεσσαλονίκης (νότιο παρεκκλήσιο της βασιλικής)¹⁸, από την οποία δεν πρέπει να είναι οψιμότερη. Το βασικό σχέδιο του ψηφιδωτού του βόρειου κλίτους της συγκεκριμένης βασιλικής χαρακτηρίζεται από λιτό διάκοσμο και θυμίζει το ανάλογο αποδοσμένο θέμα της δυτικής και νότιας στοάς της αρχαίας αγοράς επίσης της ίδιας πόλης¹⁹.

Τα ψηφιδωτά της βασιλικής των οδών Εδέσσης 19-21, Κ. Αγρα και Αγίου Παταπίου είναι πιθανότατα σύγχρονα με ορισμένα ψηφιδωτά της Θεσσαλονίκης και είναι ενδεικτικά για την ομοιομορφία και τις κοινές καλλιτεχνικές τάσεις που χαρακτηρίζουν τις δύο αυτές περιοχές. Παράλληλα οδηγούν στη διαπίστωση ότι οι ψηφωτές στη Βέροια ήταν κοινωνοί των καλλιτεχνικών τάσεων και ρευμάτων που επικρατούσαν την ίδια εποχή στην ευρύτερη περιοχή.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Η ανακοίνωση αυτή με περιορισμένες αλλαγές αποτελεί την εισαγωγή ειδικής μελέτης με θέμα "Ψηφιδωτά δάπεδα Βεροίας και

των περιοχών ελέγχου και επιρροής της (2ος - 6ος μ.Χ. αι.)" που ήδη έχει δημοσιευθεί στο περιοδικό "Δυτικομακεδονικά Γράμματα", τ.Δ', Κοζάνη 1993, 30-58, σχέδ. 1-36, πιν. 1-20.

1. Στράβωνος "Γεωγραφικά", εκδ. Λειψίας 1852, Ζ, απόσπ. 25 και 26.

2. Ανασκαφική έρευνα που διεξήχθη σε μια από τις ανατολικές κλιτείες του Βερμίου δυτικά της Βεροίας έφερε στο φως τμήμα του υδραγωγείου της πόλης. Τα στοιχεία του υδραγωγείου αποτελούν αντικείμενο ειδικής μελέτης, που δόθηκε προς δημοσίευση στο περιοδικό "Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Α-

Εικ. 2. Βέροια. Κτίριο επί της οδού Εδέσσης 19-21 (Ο.Τ. 211). Αποψη του ψηφιδωτού δαπέδου.

θηνών".

3. Ph. Petsas, Enciclopedia dell' arte antica classica e orientale, 7ος, Romae 1966, s.v. Veria, 1135-1136.

4. Δ. Κανατσούλη, Μακεδονικά 3 (1953-55), 36-43. Ο ίδιος, Η Μακεδονική πόλις, Μακεδονικά 4 (1955-60), 309-310.

5. Δ. Κανατσούλη, Μακεδονικά 3 (1953-55), ό.π.

6. Αικ. Ρωμιοπούλου - Ιωάν. Τουράτσογλου, Εκ της αρχαίας Βεροίας, Μακεδονικά 14 (1974), 163-166 Ph. Petsas, ό.π. Ο ίδιος,

αφιέρωμα

Χρονικά αρχαιολογικά, Μακεδονικά 7 (1966-67), 319, Χρονικά αρχαιολογικά 1966-67, Μακεδονικά 9 (1969), 191-193, Χρονικά αρχαιολογικά, Μακεδονικά 15 (1975), 267, 273, 274.

7. Δ. Κανατσούλη, Ιστορία της Μακεδονίας μέχρι του Μεγάλου Κωνσταντίνου, Θεσσαλονίκη 1964, 110 κ.ε. Γ. Θεοχαρίδου, Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους Μέσους Χρόνους (285-1354), Θεσσαλονίκη 1980, 33-34.

8. Χ. Μακαρόνας, Χρονικά αρχαιολογικά, Μακεδονικά 2 (1941-1952), 626-627, Μ. Ανδρόνικου, Αρχαία Επιγραφαί Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1950, 26, σημ. 54 Ph. Petsas, ό.π.

9. Α. Κωνσταντακοπούλου, Ιστορική Γεωγραφία Μακεδονίας (4ος-6ος αι.), Γιάννενα 1984, 155, 183 (Διδακτορική διατριβή). Ο Χριστιανισμός διαδόθηκε και εδραιώθηκε στη Βέροια από τον 1ο έως τον 3ο αι., ό.π., 127, 132. Στην προς Ί. Όλοσσαίς επιστολή του Αποστόλου Παύλου αναφέρεται επίσκοπος Βεροίας Ονήσιμος (61 μ.Χ.), προβλ. Α. Tataki, Ancient Beroea Prosopography and Society, Athens 1988, 239. αρ. 975 και Γ. Χιονίδη, Ιστορία της Βέροιας, Β', Θεσσαλονίκη, 1970, 162.

10. Το κτίριο π.χ. που αποκαλύφθηκε μεταξύ των οδών Βενιζέλου και Πίνδου (Ο.Τ. 197), [βλ. ΑΔ24 (1969), Β2, χρονικά, 315-320], κτίστηκε στα μέσα του 3ου αι. και χρησιμοποιήθηκε με διάφορες επιδιορθώσεις για έναν περίπου αιώνα.

11. Φ. Δροσολιάννη, ΑΔ18 (1963), Β2, χρονικά, 249-250 Π. Λαζαρίδης, ΑΔ29 (1973-74), Β3, χρονικά, 757-758 Λ. Δεριζιώτη, Παλαιοχριστιανικόν κτίσμα εν τη πόλει της Βεροίας, ΑΑΑ VII (1974), 2, 174-183, Θ. Παζαράς, ΑΔ34 (1979), Β2, χρονικά, 313-314, σχέδ. 1.

12. Ε. Στίκα, Ανασκαφαί Λευκαδίων Ναούσης, ΠΑΕ 1959, 85-89, Σ. Πελεκανίδης, ΑΔ16 (1960), 225-226 και ΑΔ17 (1961-1962), χρονικά, 257 Θ. Παζαράς, ΑΔ 34 (1979), Β2, χρονικά, 321 Αικ. Λοβέρδου - Τσιγαρίδα, ΑΔ 41 (1986), χρονικά, 158-159.

13. Η βασιλική π.χ. που ερευνήθηκε επί της οδού Προφ. Ηλιού στο Ο.Τ. 136, (βλ. ΑΔ 1988 υπό εκτύπωση), κτίστηκε στο κέντρο της Βεροίας και κατέργησε τα υστερορωμαϊκά κτίσματα που υπήρχαν. Πιο χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της παλαιοχριστιανικής

βασιλικής που αποκαλύφθηκε επί των οδών Εδέσσης 19-21, Κ. Αγρα και Αγίου Παταπίου στο Ο.Τ. 211. Η βασιλική αυτή καλύπτει μαζί με τα προσκτίσματά της μια έκταση 15 περίπου στρεμμάτων στο κέντρο της αρχαίας Βεροίας και είναι κτισμένη επάνω σε οικοδομικά κατάλοιπα προγενέστερων εποχών.

14. Σ. Δρούγου - Γ. Τουράτοσγλου, Ελληνικοί Λαξευτοί Τάφοι Βεροίας, Αθήναι 1980, 15, σημ. 13 Ι. Τουράτοσγλου, Δύο νέαι επιγραφικά μαρτυρία περί του κοινού των Μακεδόνων κατά τον τρίτον μεταχριστιανικόν αιώνα, Αρχαία Μακεδονία Ι, Θεσσαλονίκη 1970, 280 σημ. 1.

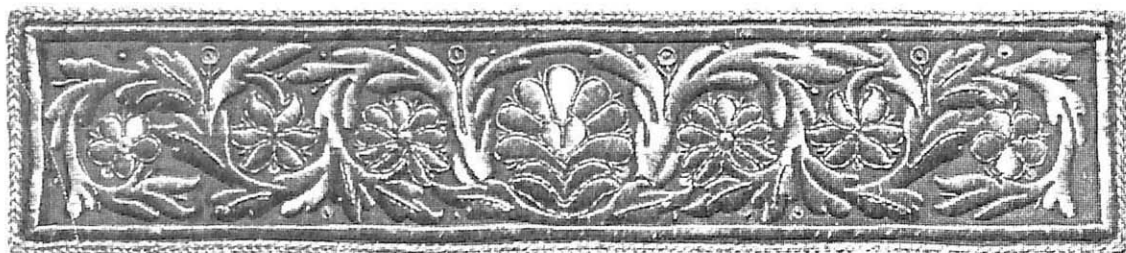
15. Ph. Bruneau, Tendances de la mosaïque en Grece a l' époque eimperial, Aufstieg und Niedergang der roemischen Welt II, Principat 12:2 - Kunste, Berlin - N. York 1981, 330-332, Pl. II και III, 1, 335-336, Pl. VII, 1 Kl. Parlasca, Die Roemischen Mosaiken in Deutschland, Berlin 1959, 9, Taf. I, 1 32-33, Taf. 31-33, 118, 122. Ο ίδιος, Hellenistische und Roemische Mosaiken aus Aegypten, La Mosaïque Greco-Romaine II, II Kollogue International pour l' etude de la mosaïque antique, Vienne 30 Aout-4 Sept. 1971, Paris 1975, 368, pL. HD. Levi, Antioch Mosaics Pavements, Princeton 1947, pin. XLIXd, CXLIIIa, XLIXc, LXXXI, CLXIXa Π. Ασημακοπούλου - Ατζακά, Κατάλογος ρωμαϊκών ψηφιδωτών δαπέδων με ανθρώπινες μορφές στον ελληνικό χώρο, Ελληνικά 26, 1973, 242-243, πιν. 24β.

16. Π. Ασημακοπούλου - Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος, II, Θεσσαλονίκη 1987, 15, 22.

17. Π. Ασημακοπούλου - Ατζακά, Τα παλαιοχριστιανικά ψηφιδωτά δάπεδα του Ανατολικού Ιλλυρικού, ACIAC X1, Citta del Vaticano - Thessalonique 1984, 409.

18. Ε. Τσιγαρίδας, ΑΔ 28 (1973), Β2, Χρονικά, 498-501, σχέδ. 12, πιν. 462 α.

19. Φ. Πέτσας, ΑΔ24 (1969), Β2, χρονικά, 294-295, σχέδ. 1 Α. Βαβρίτσας, ΑΔ 25 (1970), Β2, χρονικά, 362, 363, σχέδ. 1, πιν. 308 δ.

ΟΙ "ΑΤΥΧΕΣ" ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ

Νίκη Τσιλιπάκου. Αρχαιολόγος 11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Η Βέροια, πρωτεύουσα σήμερα του Ν. Ημαθίας της Κεντρικής Μακεδονίας, είναι μία σύγχρονη, πλούσια πόλη κτισμένη στις υπώρειες του όρους Βερμίου. Εμφανίζεται στις πηγές από τους κλασικούς χρόνους (432 π.Χ.) και γνωρίζει μεγάλη άνθηση κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο (4ος-3ος αι. π.Χ. & 2ος-3ος αι. μ.Χ.)¹.

Απ' το β' μισό του 1ου αι. μ.Χ., ύστερα από τον ερχομό του Αποστόλου Παύλου, αρχίζει η διάδοση της νέας πίστης η οποία εδραιώνεται πλέον στον 3ο αι. μ.Χ. Από τις αρχές του 4ου αι., με την επίσημη μαρτυρημένη παρουσία επισκόπου το 325 μ.Χ.², η πόλη προσλαμβάνει το νέο χαρακτήρα του εκκλησιαστικού, πνευματικού κέντρου. Την εποχή αυτή, ως τις αρχές περίπου του 6ου αι. μ.Χ., επανεμφανίζεται μια έντονη οικοδομική δραστηριότητα για την εξυπηρέτηση των νέων πρακτικών και θεσμών. Εκκλησιαστικά, λατρευτικά κυρίως, κτίρια ανοικοδομούνται συνήθως πάνω στα προϋπάρχοντα, σύμφωνα με τα

αρχαιολογικά ευρήματα που συνεχίζουν να έρχονται στο φως όπως η Βασιλική της οδού Καρατάσου 9, το συγκρότημα του Αγ. Παταπίου (επί της οδού Εδέσσης) τα παλαιοχριστιανικά υπολείμματα κάτω από τις εκκλησίες της Υπαπαντής, της Αγ. Άννας (οδ. Προφ. Ηλιού), της Αγ. Παρασκευής (οδ. Δαβάκη)³.

Κατά τη βυζαντινή και υστεροβυζαντινή περίοδο, μετά τις οικονομικές, διοικητικές, στρατιωτικές μεταβολές που συντελέστηκαν στην πόλη, κατά τη διάρκεια του 7ου-10ου αι., η Βέροια γνωρίζει μεγάλη πολιτιστική και πνευματική άνθηση, καρπό της οποίας αποτελεί το πλήθος των βυζαντινών εκκλησιών της που οικοδομήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων, μέχρι την τούρκικη κατάκτηση (α' μισό 15ου αι.)⁴.

Πολλές από τις εκκλησίες αυτές ανεγέρθηκαν πάνω σε προϋπάρχοντα υπολείμματα προγενέστερων ναών οι οποίοι με τη σειρά τους είχαν καταργήσει παλιότερα κτίρια της αρχαιότητας, παρακολουθώντας λίγο ως πολύ την αρχική θεμελίωση (πρβλ. Ι.Ν. Αγ. Άννας, ενορίας Αγ. Ιωάννη Ελεήμονα, Ι.Ν. Υπαπαντής ενορίας Κυριωτίσσης, Ι.Ν. Αγ. Παρασκευής ενορίας Μακαριωτίσσης). Στις περισσότερες εκκλησίες επαναχρησιμοποιούνται, εντοιχίζονται ή ενσωματώνονται σε δάπεδα κιονοστοιχίες, γλυπτά έργα προηγούμενων εποχών ως σπώλια μαρτυρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αδιάκοπη συνέχεια και χρήση των κτιρίων και την πρακτικότητα, το σεβασμό του παλαιού ή την ένδεια, πολλές φορές, που επικρατούσε εκείνη την εποχή.

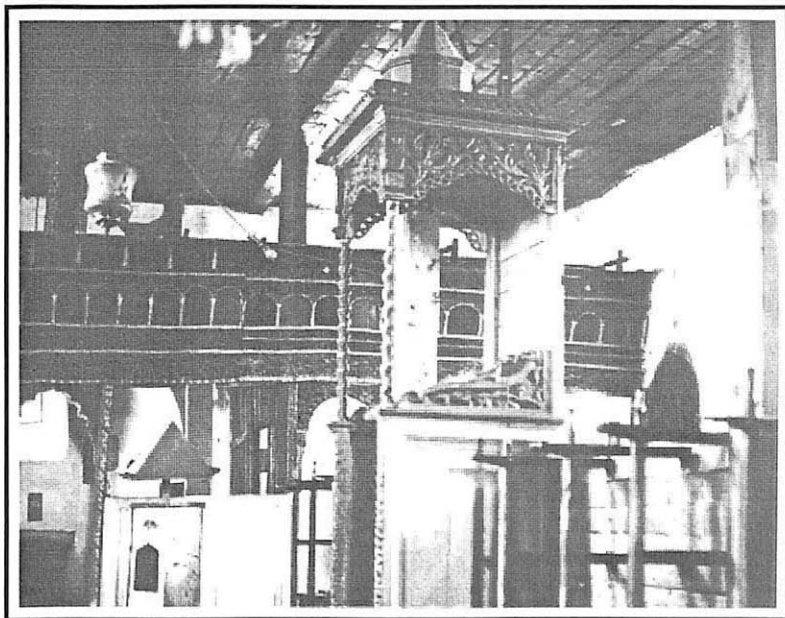
Κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο η οικοδομική δραστηριότητα περιορίζεται κυρίως σε μετασκευές - επισκευές των παλαιότερων ναών, ή αρκετές φορές

στην "εκ βάθρων" ανακαίνισή τους. Αντίθετα, άνθηση γνωρίζει η ζωγραφική που υπηρετείται από ντόπια κυρίως εργαστήρια με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά⁵.

Με την απελευθέρωση της Βεροίας οι εκκλησίες που διατηρούνταν στην πόλη, σύμφωνα με τον "Κανονισμό της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας" (1912), ήταν 72 από τις οποίες 53 λειτουργούσαν ακόμη. Οι υπόλοιπες 19 ήταν ερειπωμένες από πυρκαγιές που προξενήθηκαν στο πέρασμα των τελευταίων αιώνων⁶.

Σήμερα από τις παραπάνω εκκλησίες σώζονται μόνο 47. Σημαντικότετος βέβαια, αριθμός, για τον οποίο δίκαια η πόλη της Βεροίας χαρακτηρίστηκε πρόσφατα βυζαντινή πόλη. Ωστόσο τί απέγιναν οι υπόλοιπες 25;

Όσες ήταν ερειπωμένες καταστράφηκαν τελείως με το χρόνο ή λιθολογήθηκαν για τις καθημερινές πρακτικές και οικοδομικές ανάγκες των κατοίκων. Για μία γνωρίζουμε ότι γκρεμίστηκε για να χτιστεί στη θέση

Εικ. 1. Αγ. Νικόλαος Ξυλοτραφτής και Ελευθέριος. Κατεδαφίστηκε το 1975.

της δημόσιο οίκημα (Αγ. Νικόλαος του Φραντζή). Από τις υπόλοιπες, πέντε (5) εκκλησίες μέσα στη Βέροια και μία στην περιοχή της (Αγ. Δημήτριος στα Καβάσιλα) χάθηκαν στο όνομα της προόδου και της οικιστικής ανάπτυξης των σύγχρονων καιρών μας.

Ήδη πριν τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο άρχισαν να χαρακτηρίζονται ετοιμόρροπα τα μνημεία και να κρίνονται κατεδαφιστέα, ενώ το φαινόμενο αυτό έλαβε μεγάλη έκταση στη δεκαετία του '70 με την "άνθηση" της πολυκατοικίας. Μία, μία όσες εκκλησίες είχαν απομείνει αποχαρακτηρίζονταν, ενώ είχαν πρόσφατα κηρυχθεί διατηρητέα μνημεία*.

* Τα μνημεία αυτά προστατεύονται απ' το κράτος, σύμφωνα με την Αρχαιολογική νομοθεσία, ΚΝ. 5351/32 και 1469/50

αφιέρωμα

Βυζαντινή πόλη, στα χαρτιά, η Βέροια· αλλά έγιναν και γίνονται από μέρους της πολιτείας και των ιδιωτών πολλές παραλείψεις και σοβαρά λάθη για την εξυπηρέτηση προσωπικών συμφερόντων ή από αμέλεια, από έλλειψη κατανόησης του τι σημαίνει ιστορική αυτογνωσία και πολιτιστική ταυτότητα.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι μια σύντομη, αν και ελλιπής, λόγω αντικειμενικών δυσχερειών, γνωριμία των αναγνωστών μ' εκείνους τους ναούς της Βέροιας και της περιοχής της οι οποίοι κατεδαφίστηκαν στον αιώνα μας και που οι νεότεροι στην ηλικία δεν πρόλαβαν να δούν ή δεν γνωρίζουν καν την αλλοτινή ύπαρξή τους. Αφιερώνεται στη μνήμη όλων αυτών των "άτυχων" βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων που θυσιάστηκαν. Προς όφελος του κοινωνικού συνόλου, άραγε;

Ισως η δημοσίευσή τους ν' αργήσει ή να μη γίνει ποτέ. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται εδώ αντλήθηκαν από τη λιγοστή βιβλιογραφία, το αρχείο της 11ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων της Βέροιας (11η Ε.Β.Α.), προσωπικές παρατηρήσεις και συνομιλίες με αυτόπτες μάρτυρες. Ας μου συγχωρεθούν οποιεσδήποτε παραλήψεις ή λάθη.

Ενορία Αγ. Ιωάννου

1. Αγ. Φωτεινή ή Φωτίδα⁷

Ο ναός αυτός ήταν τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Είχε κηρυχτεί διατηρητέο μνημείο με ΠΔ.3.11.24 (ΦΕΚ 279/6.11.24).

Βρισκόταν στην περιοχή της Ελιάς, στο Ο.Τ.75, ανατολικά αποκαλυφθέντος τμήματος της κύριας ρωμαϊκής οδικής αρτηρίας, υπό της σημερινής οδού Μητροπόλεως η οποία εξακολουθούσε να χρησιμοποιείται και κατά τη βυζαντινή περίοδο⁸.

Ο ναός ήταν τοιχογραφημένος με ζωγραφική του 15-17ου αι. Στη στέγη του έφερε σανίδες με γραπτές παραστάσεις τοπίων, πτηνών και διακοσμητικών μοτίβων (πρβλ. Τράπεζα Μεγίστης Λαύρας)⁹.

Λίγο πριν τον πόλεμο, ένα έργο προόδου, όπως είναι η διάνοιξη ενός δρόμου - στην περίπτωση μας, η δημόσια οδός Βέροιας - Ελιάς - Φράγματος - έγινε αιτία καταστροφής του μνημείου που άντεξε στο χρόνο. Το 1939, με γνωμάτευση του καθηγητή Α. Ξυγγόπουλου, το Υπουργείο Παιδείας, στο οποίο υπαγόταν τότε η Αρχαιολογική Υπηρεσία, χαρακτήρισε την εκκλησία ετοιμόρροπη κι έδωσε άδεια κατεδάφισης, με τον όρο βέβαια ν' αποσπαστούν οι τοιχογραφίες. Οι σημαντικότερες από αυτές (Ευαγγελισμός, Σταύρωση, Κοίμηση Θεοτόκου, Βαιοφόρος, Πλατυτέρα αψίδας, Ανάσταση, Ανάληψη, Βάπτισμα, Άγιοι) αποσπάστηκαν από το συντηρητή Γ. Κοντογεώργη και τοποθετήθηκαν στο ναό του Προφήτη Ηλία, μαζί με ορισμένες από τις ζωγραφισμένες σανίδες της στέγης¹⁰. Η συντήρηση ορισμένων τοιχογραφιών ολοκληρώθηκε στην 10ετία του 1960 από τον κ. Τ. Μαργαριτώφ¹¹.

Κατά την κατεδάφιση της εκκλησίας βρέθηκε αρχαίο υλικό που είχε χρησιμοποιηθεί για την οικοδόμησή της (ενεπίγραφο πλάκα ελληνιστ. χρόνων,

ιωνικά κιονόκρανα ελλην. και ρωμ. χρόνων, επίκρανα, κ.α.)¹².

2. Αγ. Νικόλαος του Φραντζή

Ο ναός αυτός βρισκόταν στη θέση του σημερινού Α' Λυκείου (Ο.Τ. 73). Την αλλοτινή παρουσία του υποδεικνύει το παρεκκλήσιο (κουβούκλειο) στον αύλειο χώρο του σχολείου¹³.

Πρόκειται πιθανότατα για Καθολικό Μονής του 14ου αι. και ίσως εκείνης του παππού του Γεωργίου Φραντζή βυζαντινού ιστορικού που διετέλεσε θαλαμηπόλος του Μανουήλ Β' και Μέγας Λογοθέτης (Γ. Φραντζή, IV 9, έκδ. Βόννης, 408)¹⁴. Εφερε εξαιρετο κεραμοπλαστικό διάκοσμο στο εξωτερικό του.

Από το 1858 και μετά, όταν πέρασε ο Delacoulonche από τη Βέροια, ο ναός αυτός είχε πάψει να λειτουργεί ως καθολικό μονής¹⁵.

Κατεδαφίστηκε στις αρχές του αιώνα μας, πριν το 1939 (μαρτυρία Μ. Σμυρλή), για να κτιστεί το τότε Γυμνάσιο της Βέροιας¹⁶.

3. Αγ. Νικόλαος Ξυλοτραφτής και Ελευθέριος (εικ. 1)

Βρισκόταν μεταξύ των οικοδομικών τετραγώνων

Εικ. 2. Παναγία Κυριώτισσα. Κατεδαφίστηκε το 1975.

220, 224, βορείως αποκαλυφθέντος τμήματος της κύριας οδικής αρτηρίας, που οδηγούσε στη ΝΔ πύλη της πόλης (Πλατεία Ωρολογίου)¹⁷.

Ηταν τρίκλιτη βασιλική των χρόνων της Τουρκοκρατίας (τέλη 18ου - αρχές 19ου αι.) με ξύλινους κίονες, νάρθηκα και γυναικωνίτη. Είχε κηρυχτεί διατηρητέο μνημείο με Υ.Α. 16385/10.12.64, (ΦΕΚ 30/τ.Β'/16.1.65).

Στο εσωτερικό του ναού σώζονταν τοιχογραφίες αρχών 19ου αι. (1804) μέσα σε κόγχες στο βόρειο και νότιο τοίχο (Αγ. Στυλιανός και Αλύπιος, Αγ. Ελευθέριος) και πάνω από την εξωτερική, δυτική είσοδο (Ενύπνιο Αγ. Νικολάου). Ο ναός έφερε ακόμη ξυλόγλυπτο τέμπλο με φυτικό διάκοσμο (18ου αι.)¹⁸.

Στο ιερό τη βάση της Αγίας Τράπεζας αποτελούσε επιτύμβιο ρωμαϊκών χρόνων.

Με υπουργική απόφαση Α/Φ31/15512/1195/15.5.75, (ΦΕΚ 610/τ.Β'/12.6.75) αποχαρακτηρίστηκε ο ναός

αφιέρωμα

και κατεδαφίστηκε την ίδια χρονιά (το 1975) για τη διά-
νοιξη της σημερινής οδού Καρακωστή¹⁹. Οι εικόνες
της εκκλησίας παραδόθηκαν στο συμβούλιο του Ι.Ν.
Αγ. Ιωάννη του Ελεήμονα, ενώ το τέμπλο μεταφέρθη-
κε σε άλλο ναό της Βέροιας²⁰. Οι τοιχογραφίες απο-
τοιχίστηκαν και φυλάγονται στις αποθήκες της 11ης
Ε.Β.Α. Βέροιας²¹.

Ενορία Αγ. Αναργύρων**1. Παναγία Κυριώτισσα (εικ. 2)**

Βρισκόταν στην ενορία των Αγ. Αναργύρων, επί της
οδού Ανοίξεως (Ο.Τ. 215), πλάι στον ξενώνα των α-
ξιωματικών (νότια)²². Είχε κηρυχτεί διατηρητέο μνη-
μείο με Υ.Α. 16385/10.12.64, (ΦΕΚ 30/τ.Β'/16.1.65),
αλλά το 1970 αποκατακαταρίστηκε (Υ.Α. 2617/5.2.70,
ΦΕΚ 116/τ.Β'/13.2.70) και το 1975 κατεδαφίστηκε για
να χτιστεί στη θέση του πολυκατοικία²³.

Πρόκειται για μνημείο του 12ου - 13ου αι., που είχε
διασωθεί με τη μορφή τρίκλιτης, ξυλόστεγης βασι-
λικής με δύο κίονες, νάρθηκα και ανοικτό προστώο
στα δυτικά, ύστερα από επεμβάσεις των χρόνων της
Τουρκοκρατίας. Διατηρούσε τμήμα του αρχικού βυ-
ζαντινού ανατολικού τοίχου και της αψίδας από πε-
λεκητή πουρόπετρα. Εξωτερικά το άνω τμήμα των
τριών φωτιστικών ανοιγμάτων του ανατολικού τοίχου
και της αψίδας περιέτρεχε οδοντωτή ταινία.

Στο εσωτερικό του ναού σώζονταν τοιχογραφίες
στο βόρειο τοίχο, στην αψίδα και τον ανατολικό τοίχο
του Ιερού και την πρόθεση. Αυτές αποτοιχίστηκαν
πριν την κατεδάφιση του ναού και φυλάγονται στις
αποθήκες της 11ης Ε.Β.Α.²⁴.

Σύμφωνα με πληροφορίες του συντηρητή της 11ης
Ε.Β.Α., κ. Πέτρου Σγούρου, τον οποίο κι ευχαριστώ,
το συνεργείο αποτοιχίστηκαν αποτελούσαν, εκτός από
τον ίδιο, οι συντηρητές Φ. Ζαχαρίου, Στεφανάκης,
Θωμάς, Γαβαλάς και Ματζίδης. Οι τοιχογραφίες στις
οποίες παρασχέθηκαν οι πρώτες βοήθειες, όπου αυ-
τό ήταν εφικτό, ανήκουν σε δύο στρώματα. Στο α'
στρώμα, που χρονολογείται σύμφωνα με τον Ε. Τσι-
γαρίδα στην β' εικοσιπενταετία του 13ου αι., ανήκουν
οι έξι συλλειτουργούντες ιεράρχες της αψίδας. Από
τη β' φάση εικονογραφήσεως του ναού προέρχονται
η Παναγία του τεταρτοσφαιρίου της κόγχης και η
Ανάληψη στον ανατολικό τοίχο του Ιερού. Το β' αυτό
στρώμα τοποθετείται χρονολογικά στο α' τέταρτο
του 15ου αι.²⁵.

Ο ναός έφερε ξυλόγλυπτο τέμπλο με ανθικό διάκο-
σμο στα επιστύλια, τους κίονες και τα βημόθυρα. Το
παραπάνω τέμπλο παρουσιάζει ομοιότητες μ' εκείνο
του Αγ. Νικολάου Ξυλοτραπή. Στην επίστεψή του τη
θέση του δράκοντα καταλαμβάνουν ελισσόμενοι,
σπειροειδείς βλαστοί με άνθη και φύλλα.

Από το ναό αυτόν εννέα εικόνες είχαν καταγραφεί
και μεταφερθεί στον παλιό ενοριακό ναό των Αγ. Α-
ναργύρων²⁶.

Εφερε ακόμη στο δάπεδο του διακονικού του ενσω-
ματωμένα μαρμάρινα θωράκια και αρχαία επιγραφή
στο κατώφλι του. Η οροφή του ναού ήταν ξύλινη με
διακοσμητικά φατνώματα εξάπλευρα, ρομβοειδή,
τρίγωνα.

Σύμφωνα με πληροφορίες σκευών και βιβλίων της
εκκλησίας αυτής, που φυλάγονται στο νέο ενοριακό

ναό των Αγ. Αναργύρων, ο ναός της Παναγίας Κυριώ-
τισσας πρέπει να ήταν αφιερωμένος στα Εισόδια της
Θεοτόκου²⁷.

Ο ναός αυτός είχε χρησιμοποιηθεί απ' το 1947 (-
1964) ως πρόχειρο υπαίθριο Μουσείο, όταν ο τότε
επιμελητής Β. Καλλιπολίτης μετέφερε εκεί τις αρ-
χαιότητες από την Παλαιά Μητρόπολη, όπου φυλά-
γονταν κατά τη διάρκεια του πολέμου και είχαν
υποστεί ζημιές²⁸. Περισυλλέγονταν εκεί γλυπτά, ι-
διαίτερα επιτύμβια, από τη Βέροια και το Νομό²⁹.

2. Αγ. Βαρβάρα

Βρισκόταν κοντά στη θέση της σημερινής νεόκτι-
στης εκκλησίας της Αγ. Βαρβάρας, μεταξύ των οικο-
δομικών τετραγώνων 206-207. Κατεδαφίστηκε το
1973, αφού αποκατακαταρίστηκε με Υ.Α.
19901/17.11.70, (ΦΕΚ 862/τ.Β'/30.11.70), για τη διά-
νοιξη της σημερινής οδού Τρεμπεσίνας.

Ήταν τρίκλιτη βασιλική των χρόνων της Τουρκοκρα-
τίας με δύο κίονες και πεσσούς δυτικά. Εφερε γυναι-
κωνίτη και ανοικτή στοά στα δυτικά. Τοιχογραφίες
κοσμούσαν τα εσωρράχια και τα μέτωπα των τόξων
(18ου αι.), οι οποίες αποτοιχίστηκαν και μεταφέρθη-
καν στις αποθήκες της 11ης Ε.Β.Α.³⁰.

Από το ναό αυτό περισυνελλέγησαν αρκετά γλυπτά
μέλη τα οποία φυλάγονται στις αποθήκες της 11ης
Ε.Β.Α. Συγκεκριμένα στις τοξοστοιχίες του ναού εί-
χαν ενσωματωθεί θαυμάσια ιωνικά κιονόκρανα, με ή
χωρίς επίθημα, παλαιοχριστιανικών χρόνων. Ιωνικό
υστερορωμαϊκό κιονόκρανο ήταν εντοιχισμένο στην
εξωτερική τοιχοποιία της εκκλησίας. Δύο ογκοδέ-
στατα κορινθιακά κιονόκρανα υστερορωμαϊκών και
παλαιοχριστιανικών χρόνων χρησιμοποιήθηκαν ως
βάσεις Τράπεζας στο Ιερό.

Από τον ίδιο ναό προέρχονται τρεις υστερορωμαί-
κές επιτύμβιες επιγραφές³¹.

Ενορία Οσίου Αντωνίου**Αγ. Βασίλειος**

Πρόκειται για ναό των χρόνων της Τουρκοκρατίας
(έτος ιδρύσεως 1873;). Βρισκόταν στο οικοδομικό τε-
τράγωνο 150, επί της σημερινής οδού Μαλακούση
(πρώην Εθνικής Τραπεζής). Κατεδαφίστηκε το έτος
1955 (20 Μαρτίου), λόγω ρυμοτομήσεως της παρα-
πάνω οδού. Οι εικόνες που φυλάγονταν στο ναό αυ-
τόν μεταφέρθηκαν στη γειτονική εκκλησία του Οσίου
Αντωνίου. Κατά την κατεδάφιση περισυνελλέγησαν
δύο παλαιοχριστιανικά θωράκια κι ένας μαρμάρινος
κίονας διλόβου παραθύρου³².

Ν. Ημαθίας**Καβάσιλα****Αγ. Δημήτριος**

Η μονόχωρη αυτή βασιλική μ' ελαφρά υπερυψωμέ-
νο νάρθηκα (18ου αι.), αποκατακαταρίστηκε με Υ.Α.
19654, (ΦΕΚ 847/τ.Β'/16.10.72) και γκρεμίστηκε, ενώ
δίπλα της κτίστηκε νέα εκκλησία.

Οι τοιχογραφίες της αποτοιχίστηκαν και φυλάσσο-
νται στις αποθήκες της 11ης Ε.Β.Α. Σώζονται σκηνές
από τα Πάθη του Χριστού, ο Επιτάφιος Θρήνος, η
Ανάσταση, η Βάπτισμα, η Μεταμόρφωση, ο Ευαγγελι-
σμός, η Υπαπαντή, τμήμα της Θ. Λειτουργίας, η

αφιέρωμα

Σφαγή των νηπίων, ο Λογχισμός του Αγ. Δημητρίου, η Αποτομή του Ιωάννου Προδρόμου, Άγιοι ολόσωμοι και σε μετάλλια από συμπλεκόμενους κλάδους αμπέλου³³.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γ.Χ. Χιονίδης, Ιστορία της Βέροιας της πόλεως και της περιοχής, τ.Α', Θεσσαλονίκη 1960, Μ.Β. Χατζόπουλος, Χώρα και κώμες της Βέροιας, Πρακτικά Αρχ. Συνεδρίου, Μνήμη Δ. Λαζαρίδη, Θεσσαλονίκη 1990, 57-66 Α. Tataki, Ancient Beroea, Prosopography and society, Athens 1988, V. Kravari, Villes et villages de Macedoine occidentale, Paris 1989, 63-67, Αικ. Ρωμιοπούλου - Ιωάν. Τουράτσογλου, Εκ της αρχαίας Εσροίας, Μακεδονικά 14 (1974), 163.
2. Α. Κωνσταντακοπούλου, Ιστορική Γεωγραφία Μακεδονίας (4ος-6ος αι.), Γιάννενα 1984, 15, 127, 132, 183, Πρβλ Α. Tataki, ό.π., 239, για την παρούσα επισκόπου απ' το 61 μ.Χ.
3. Α. Δεριζιώτης, Παλαιοχριστιανικό κτίσμα εν τη πόλει της Βέροιας, ΑΑΑ, τ. VII, τεύχ. 2, 1974, 174-182, ΑΔ 34 (1979), Β'2, 313, Χρονικά ΑΔ 1988, υπό εκτύπωση, Σ. Κίσσας, Η θέση της Βέροιας στην παλαιοχριστιανική, βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη, Οδηγός της Εκθεσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών εικόνων Βέροιας, Θεσσαλονίκη 1991, Α.Σ. Πέtkος, Ψηφιδωτά δάπεδα Βέροιας και των περιοχών ελέγχου και επιρροής της (2ος-6ος μ.Χ. αι.) Δυτικομακεδονικά Γράμματα, έτος Δ, αρ. 37, Κοζάνη 1993, 63-107, όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία.
4. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., τ.Β', Θεσσαλονίκη 1970, 7-57, 77-112, 153-200. Για την αρχή της Τουρκοκρατίας στην πόλη βλ., Θ. Παπαζώτος, "Εν έτει 1433 επήραν την Βέροιαν", Ιστοριογεωγραφικά, 2, Γιάννενα - Θεσ/νίκη 1988, 151-154, του ίδιου, Συμπληρωματικά στοιχεία για τους ναούς της Βέροιας, Μακεδονικά 20 (1980), 489-494 του ίδιου, Η κτητορική επιγραφή της Π. Μητρόπολης της Βέροιας, Ιστοριογεωγραφικά 1 (1985-86), 200, Μ. Michailidis, Les peintures murales de l'eglise de Saint-Jean le Theologien a Veria, Actes XVe Congres, IIB 469-488, Panayotidi M., Les eglises de Veria en Macedoine, Corsi di Studi Ravennati Et Bizantini XXII (1975), 30-315, Ε. Τσιγαρίδας, Οι τοιχογραφίες της πρόθεσης στην Παλιά Μητρόπολη Βέροιας, Α' Συμπόσιο Χ.Α.Ε., Αθήνα 1981, περιλήψεις 85-86 του ίδιου, Οι τοιχογραφίες της Παλιάς Μητρόπολης Βέροιας, Β' Συμπόσιο Χ.Α.Ε., Αθήνα 1982, περιλήψεις 98-99, Ε. Τσιγαρίδας, Les peintures murales de l'ancienne metropole de Veria, Mileseva, 91-102 (Colloque 1985-87) Ε. Τσιγαρίδας, Οι τοιχογραφίες του ναού της Αγ. Παρασκευής στη Βέροια, Ε' Συμπόσιο Χ.Α.Ε., Αθήνα 1985, περιλήψεις, 93-94 του ίδιου, Η ζωγραφική στους ναούς της Βέροιας κατά το β' μισό του 14ου αι., Θ' Συμπόσιο Χ.Α.Ε., Αθήνα 1989, περιλήψεις 82-84, Θ. Παπαζώτος, Εικόνα Παναγίας Οδηγήτριας από το ναό του Χριστού Βέροιας, Μακεδονικά 20 (1980), 167-174 του ίδιου, Η λατρευτική εικόνα της Παναγίας Φανερωμένης στη Βέροια, Μακεδονικά 18 (1978), 207-218, Οδηγός της Εκθεσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών εικόνων Βέροιας, Θεσσαλονίκη 1991 (χάρτης με τους ναούς της Βέροιας).
5. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., τ.Β', 172-200 Θ. Παπαζώτος, ό.π., Μακεδονικά 20 του ίδιου, Το έργο ενός ανωνύμου ζωγράφου στη Βέροια, Μακεδονικά 19 (1979), 168-194 του ίδιου, Η ζωγραφική της πενταετίας 1565-1570 στη Βέροια, Αμντός Μ. Ανδρόνικου, 629-640, πιν. 121-126 Οδηγός της Εκθεσης των εικόνων, ό.π.
6. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., τ.Β', 172, σημ. 1.
7. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., 175, 180 όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία.
8. Αικ. Ρωμιοπούλου - Ιωάν. Τουράτσογλου, ό.π., 164-166.
9. Α. Ευγγούπουλος, Σχεδιάσμα ιστορίας της θρησκευτικής ζωγραφικής μετά την άλωση, Αθήναι 1957, 105, σημ. 4.
10. Χ. Μακαρόνας, Μακεδονικά 1 (1940), 483-484, Σήμερα οι τοιχογραφίες του ναού φυλάγονται στις αποθήκες της 11ης Ε.Β.Α.
11. ΑΔ 20 (1965), Β'1, 12, αρ. 1, Η συντήρηση των υπολοίπων συνεχίζεται. Βλ. ΑΔ 34 (1979), Β'2, 320, ΑΔ 42 (1987), Β'2, 435.
12. Χ. Μακαρόνας, ό.π. Βλ. και Μ. Delacoulonche, Missions scientifiques et litteraires, Memoire sur le berceau de la puissance Macedonienne. Archives des Missions Scientifiques et Litteraires VIII, Paris 1859, 255, αρ. 54.
13. Γ. Χ. Χιονίδης, ό.π., 184, σημ. 1.
14. Μ. Delacoulonche, ό.π., 275.

15. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., 184, σημ. 2 Στον Κανονισμό της Ελληνικής Ορθόδοξου Κοινότητας Βεροίας του 1912 αναφέρεται ως ερειπωμένος από πυρκαγιά ναός, βλ. ό.π., 172.

16. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., 184, σημ. 3.

17. Αικ. Ρωμιοπούλου - Ιωάν. Τουράτσογλου, ό.π., 164-165.

18. ΑΔ 30 (1975), Β'2, 266.

19. Ο ναός αποτυπώθηκε και φωτογραφήθηκε πριν από την κατεδάφισή του, βλ. ΑΔ 30 (1975), Β'2, ό.π. Μετά από ανασκαφικές έρευνες αποκαλύφθηκαν τοιχάρια από αργό πωρόλιθο και ασβεστοκονίαμα στη ΝΑ γωνία και τη μέση του βόρειου κλίτους του ναού.

20. Σύμφωνα με το αρχείο της 11ης Ε.Β.Α. στην εκκλησία αυτή είχαν καταγραφεί οκτώ εικόνες και ένα Ευαγγέλιο του 1758, τα οποία μεταφέρθηκαν στον Ι.Ν. Αγ. Σπυρίδωνα {πρβλ. Θ. Παπαζώτος, Μακεδονικά 20 (1980), 492}. Στο ΑΔ 30 (1975), Β'2, ό.π., δεν αναφέρεται ο συγκεκριμένος τόπος μεταφοράς των εικόνων, όπως δεν γίνεται καθόλου μνεία για το Ευαγγέλιο. Μετά από έρευνα στον κατάλογο των εικόνων της Συλλογής του Μουσείου Βεροίας και των υπολοίπων ναών της πόλης δεν στάθηκε δυνατό ν' ανευρεθούν και να ταυτιστούν με βεβαιότητα οι παραπάνω εικόνες. Επισημάνθηκαν μόνο τμήμα Αποστολικού (αρ. κατ. 382) και τμήμα Λυπηρού (αρ. κατ. 386) διαφορετικής τέχνης, που δεν μπορούν να συνανήκουν. Πιθανότατα το Λυπηρό να προέρχεται απ' το τέμπλο του ναού, το οποίο είχε μεταφερθεί σε εκκλησία της Βέροιας και συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Θ. Παπαζώτος, στον Αγ. Νικόλαο Γουρνιά. (Ωστόσο στο ΑΔ του 1975 δεν αναφέρεται ο τόπος μεταφοράς του. Το υπόλοιπο τέμπλο μέχρι τώρα δεν ανευρέθηκε!).

21. Η συντήρηση των τοιχογραφιών άρχισε το 1979, βλ. ΑΔ 34 (1979), 320. Ακόμη βλ. Θ. Παπαζώτος, ό.π.

22. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π. 195.

23. Θ. Παπαζώτος, ό.π. 490.

24. Βλ. ΑΔ 26 (1971), Β'2, 447 και Β'1, 22. Για τη συντήρηση των τοιχογραφιών βλ. ΑΔ 29 (1973-74), Β'3, 736.

25. Ε. Τσιγαρίδα, Οι τοιχογραφίες του Ναού της Παναγίας Κυριώτισσας στη Βέροια, 11ο Συμπόσιο Χ.Α.Ε., Αθήνα 1991, περιλήψεις 86-87.

26. Από τις εικόνες αυτές οι οκτώ μπόρεσαν να ταυτιστούν με βεβαιότητα. Οι επτά φυλάγονται σήμερα στη Συλλογή εικόνων του Μουσείου Βέροιας και είναι οι εξής: 1) Ιωάννης Πρόδρομος (αρ. κατ. 98), 2) Αγ. Δημήτριος (αρ. κατ. 99), 3) Χριστός Παντοκράτωρ (αρ. κατ. 100), 4) Χριστός Παντοκράτωρ (αρ. κατ. 101), 5) Εγερση Λαζάρου (αρ. κατ. 102), 6) Παναγία Οδηγήτρια (αρ. κατ. 103), 7) Παναγία Οδηγήτρια (αρ. κατ. 104). Η όγδοη εικόνα, εξαιρετικής τέχνης, αμφιπρόσωπη, με παράσταση των Εισοδίων της Θεοτόκου και στις δύο πλευρές, φυλάγεται στον παλιό ενοριακό ναό των Αγ. Αναργύρων (αρ. καταγρ. 31-12/75), Βλ. Θ. Παπαζώτος, ό.π., 490.

27. Θ. Παπαζώτος, ό.π., 490.

28. Χ. Μακαρόνας, Μακεδονικά 2 (1941-1952), 626, παρ. 59, ΑΔ 20 (1965), πιν. 473 α.

29. Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., 195, σημ. 3, Delacoulonche M., ό.π., αρ. 72 ΑΔ 2 (1916), 153, αρ. 8, 154, αρ. 9 Ι. Τουράτσογλου, Προσθήκη και Διορθώσεις εις εκδεδομένας επιγραφάς εκ Βεροίας, ΑΑΑ, IV, τ.2, 1971, 207-209.

30. ΑΔ 28 (1973), Β'2, 496. Το 1973-74 έγινε αφοπλισμός των τοιχογραφιών του ναού της Αγ. Βαρβάρας, εκτάσεως 13 τ.μ., βλ. ΑΔ 29 (1973-74), 736.

31. Μ. Delacoulonche, ό.π., 257, αρ. 57, 58, 59, Πρβλ. κατάλογο Μουσείου Βέροιας (αρ. 530). Σύμφωνα με το αρχείο της 11ης Ε.Β.Α. είχαν καταγραφεί στο ναό της Αγ. Βαρβάρας δεκατέσσερις εικόνες και ξυλόγλυπτο βημόθυρο, τα οποία δεν μπόρεσαν να ταυτιστούν. Μόνο ένα τμήμα Λυπηρού τέμπλου ανευρέθηκε στον κατάλογο της Συλλογής του Μουσείου Βέροιας, με προέλευση τον παραπάνω ναό (αρ. κατ. 63).

32. Θ. Παπαζώτος, ό.π., 493 Γ.Χ. Χιονίδης, ό.π., 172, σημ. 1.

33. ΑΔ 28 (1973), Β'2, 496 ΑΔ 27 (1972), Β'2, 558 ΑΔ 1976, Β'2, 266.

ΕΠΩΝΥΜΟΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Θωμάς Γαβριλίδης. Φιλόλογος

Α' "Ο ΠΕΡΓΑΜΗΝΕΣ" ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Λίγες - μετρημένες - πόλεις στην Υφήλιο μπορούν να παρουσιάσουν περγαμηνές αρχοντίας τόσες όσες η Βέροια, η πόλη της θυγατέρας του Βέρη, του γιού του διογενή Μακεδόνα, η δισέγγονη του Ολύμπιου Δία και αναδεξιμιά του πρωτοαιολέα Φέρωνα (Φέρων - Φέροισα - Φέροια - Βέροια). Η γενέτειρα πόλη του κράντορος Ημαθίας Αντιγονίδη Φιλίππου Ε', η έδρα του Κοινού των Μακεδόνων, η μεγάλη, πολυάνθρωπος και ζαθέη και δις νεωκόρος και σεμνοτάτη και λαμπροτάτη Μητρόπολις των ρωμαϊκών χρόνων, η θεόσωστος πόλις και η αγιωτάτη και αποστολική Μητρόπολις των Βυζαντινών, η Καρα-Φέργια της τουρκοκρατίας, η Βέργια των δημοτικών τραγουδιών, η έδρα της αγιωτάτης και αποστολικής Μητροπόλεως Βεροίας, Καμπανίας και Ναούσης της σύγχρονης ελεύθερης και δημοκρατικής Ελλάδας...

Β' "ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ" ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

"Το Βήμα του Αποστόλου Παύλου" είναι το αρχαιότερο μνημείο του Χριστιανισμού και μαζί η ανεξίτηλη σφραγίδα του τίτλου της Βέροιας ως Αποστολικής Μητροπόλεως (μέσα 1ου αιώνα).

Τα λείψανα παλαιохριστιανικών ναών θαμμένα μέσα στη γη της μαζί μ' εκείνα των θεών του Ολύμπου μαρτυρούν απ' τη μια μεριά την αδιάκοπη συνέχεια της πορείας της κι από την άλλη τις ατέλειωτες περιπέτειές της.

Ενας δίδυμος τάφος των Ελληνιστικών χρόνων, ένα κομμάτι του πλακόστρωτου δρόμου της, απομεινάρια τειχών (ελληνιστικών, ρωμαϊκών, βυζαντινών, χρόνων τουρκοκρατίας), σαράντα οχτώ χριστιανικοί ναοί, παραλλαγμένοι, είναι η αλήθεια, από τα αλλεπάλληλα ξαναχτισίματα και δύο μουσουλμανικά τεμένη είναι σήμερα τα ορατά μνημεία - κειμήλια - μάρτυρες του ιστορικού παρελθόντος της Βέροιας. Είναι βέβαια και κάποιες παλιές γειτονιές και τα θεμέλια του πύργου -

παλατιού της θρυλικής "Βασίλισσας Βεργίνας", της "Σουλτάνας Βεργινάδας", της αινιγματικής ίσαμε σήμερα Βεργιώτισσας Σουλτανίνας Παλαιολογίνας... Είναι και οι παραδόσεις που ακόμη επιμένουν να ζούν...

Γ' ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣ

"ΟΛΗΣ ΘΕΤΤΑΛΙΑΣ ΑΡΙΣΤΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ"

Οι βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί της Βέροιας παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον, που οφείλεται κυρίως σε τοιχογραφίες και φορητές εικόνες με επι-

γραφές, οι οποίες μας δίνουν πληροφορίες σχετικές με τους αφιερωτές, το χρόνο αγιογράφησης και τον αγιογράφο. Βέβαια δεν πρέπει να αγνοούμε και την καλλιτεχνική αξία των έργων, για την οποία όμως άλλοι είναι αρμοδιότεροι να γράψουν.

Το 1315, ο χρόνος των εγκαινίων των τοιχογραφιών του ναού της Αναστάσεως του Σωτήρος Χριστού (του περισσότερο γνωστού ως ναού "Του Χριστού") αποτελεί σταθμό στην ιστορία της βυζαντινής ζωγραφικής της Βέροιας, γιατί μαζί με το σύνολο σχεδόν των τοιχογραφιών του ναού αυτού, οι οποίες μας κληροδοτήθηκαν σε αρκετά καλή κατάσταση, διατηρήθηκε και η πολύ διαφωτιστική επιγραφή που τις συνοδεύει, χάρη στην οποία ξέρουμε και το όνομα του καλλιτέχνη, του Γεωργίου Καλλιέργη, του πρώτου επώνυμου αγιογράφου ναού της βυζαντινής Βέροιας.

Ο Θεσσαλονικεύς Γεώργιος Καλλιέργης είναι ίσως ο πρώτος αγιογράφος που σπάζει την παράδοση της ανωνυμίας των καλλιτεχνών, οι οποίοι "ανιστόρησαν" τους βυζαντινούς ναούς της πόλης μας και ο μόνος γνωστός σε μας. Το πέπλο της ανωνυμίας ή της ά-

"Αγγελος". Από την εκκλησία του Αγ. Βλασίου. Αρχές 14ου αι.

γνοιας καλύπτει όλους τους άλλους δημιουργούς των τοιχογραφιών των ναών της Βέροιας από τον 11ον (Παλιά Μητρόπολη) μέχρι και τον 18ο αιώνα.

Δ' ΕΠΩΝΥΜΟΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ

ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αν όμως στις τοιχογραφίες φαίνεται ότι ο άγραφος νόμος της ανωνυμίας των ζωγράφων συνέχιζε να ισχύει - καλώς ή κακώς δεν είναι του παρόντος - και στους μεταβυζαντινούς αιώνες, δεν συνέβει το ίδιο

αφιέρωμα

και με τους ζωγράφους των φορητών εικόνων, που συχνά υπογράφουν τα έργα τους με συγκινητική βέβαια σεμνότητα και διακριτικότητα τις περισσότερες φορές.

Ας σημειωθεί ότι οι αρχαιότερες εικόνες των ναών της Βέροιας έχουν συγκεντρωθεί από την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και ετοιμάζονται για να εκτεθούν στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης μας που πρόκειται να ανεγερθεί. Γι' αυτό η πιο παλιά εικόνα, για την οποία θα γίνει λόγος σ' αυτό το σημείωμα, ανήκει στις αρχές του 18ου αιώνα και πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την αναγραφόμενη σ' αυτήν χρονολογία, στο 1715. Είναι η θαυμάσιας τέχνης εικόνα των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στο τέμπλο του ομώνυμου Μητροπολιτικού ναού. Σ' αυτήν εκτός από τους δύο πρωτοκορυφαίους Αγίους Αποστόλους, που παριστάνονται ολόσωμοι στο κέντρο, υπάρχουν στα πλάγια ανά πέντε και οι προτομές των λοιπών Αγίων Αποστόλων σαν σε εγκόλπια και στην κάτω δεξιά άκρη σε μικρογραφία ο αφιερωτής της "Λεόντιος Βερροίας θύτης" δεόμενος. Χαμηλά στο κέντρο της εικόνας κάτω από τα πόδια των Αγίων Αποστόλων υπάρχει και η επιγραφή με το όνομα του ζωγράφου "Χειρ Κωνσταντίνου Ιερομονάχου".

Ο Ιερομόναχος Κωνσταντίνος, ένας πραγματικά ταλαντούχος καλλιτέχνης, είναι ο πρώτος αγιογράφος φορητών εικόνων των αρχών του 18ου αιώνα (1715) γνωστός σε μας. Μοναχός πρέπει να είναι και ο δεύτερος αγιογράφος του 18ου αιώνα, ο οποίος υπογράφει με μικρά γράμματα την εικόνα του Ιησού Χριστού, του Βασιλέως των Βασιλευόντων, του θαυμάσιου ξυλόγλυπτου δεσποτικού θρόνου του μητροπολιτικού ναού και τις εικόνες της Θεομήτορος και του Χριστού του ναού του Αγίου Δημητρίου Βεροίας (οδός Αγίου Δημητρίου) ως εξής "χειρ μ (οναχού;) Παλασίου (ή Παλαδίου)". Στην εικόνα του δεσποτικού θρόνου υπάρχει επιγραφή με τα στοιχεία του αφιερωτή μητροπολίτη Βεροίας Ιωακείμ Γ' του Χίου και ημερομηνία: έτος αψλη' (1738) Ιουνίου θ(α) και μικρογραφία του δεόμενου προαναφερθέντος αρχιερέα, (συνέχεια παράδοσης Λεοντίου).

Ο Χρυσάφης ο Μυτιληναίος είναι ο τρίτος και τελευταίος γνωστός μας αγιογράφος του 18ου αιώνα στη Βέροια. Αυτός υπογράφει την εικόνα του Αγίου Δημητρίου (ναού Αγίου Δημητρίου) "Δια χειρός ταπεινού Χρυσάφη του εκ Μυτιλήνης..." και την εικόνα της Οσίας Ματρώνης της Χιοπολίτιδος του ίδιου ναού "Χειρ Χρυσάφη". Στη δεύτερη εικόνα υπάρχει και ημερομηνία: ΑΨΜ (1740), Μαΐου Στ (6), Ινδικτιώνος Γ'. Στο Χρυσάφη πρέπει να ανήκει και η εικόνα του Αγίου Αθανασίου του Μεγάλου (ναός Αγίου Δημητρίου) που φέρει την ημερομηνία: Αυγούστου ΙΘ' (19) ΑΨΜ (1740).

Επειτα από 99 (ενενηνταεννιά χρόνια) σε μια φορητή εικόνα της Μεταμορφώσεως στο παρεκκλήσι του Αγίου Σάββα της Κυριώτισσας βρίσκουμε την υπογραφή (όχι ολόκληρη ευανάγνωστη) του αρχαιότερου γνωστού μας αγιογράφου του 19ου αιώνα "Δια χειρός Αβραάμ..." αωλθ' αυγούστου Β' (2 Αυγούστου 1839). Στον ίδιο ναό βλέπουμε και την εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου με την επιγραφή

"δια χειρός αποστόλου... εν κώμη Μακρογουζίω 14 Ιουνίου 1846". Επειτα από τον Αβραάμ και τον Απόστολο έρχεται ο Σ.Μ.Ν. που υπογράφει την εικόνα του Αγίου Αθανασίου Αλεξανδρείας με ημερομηνία 13 Φεβρουαρίου 1847 (ναός Αγίου Σάββα) "δια χειρός Σ.Μ.Ν.". Αλλά και ο τέταρτος γνωστός μας αγιογράφος του 19ου αιώνα υπογράφει σε εικόνες του Αγίου Σάββα της Κυριώτισσας. Η πρώτη είναι του Αγίου Μόδεστου (10 Σεπτεμβρίου 1852) με την επιγραφή "δια χειρός αναστασίου" και το ενημερωτικό σχόλιο "Ούτος ο άγιος Μόδεστος εστί θαυματουργός των αλόγων ζώων". Η δεύτερη με ημερομηνία (... Μαρτίου 1861) και επιγραφή "χειρ Αναστασίου" είναι η εικόνα του Αγίου Χαράλαμψη.

Ο πέμπτος αγιογράφος του 19ου αιώνα υπογράφει την εικόνα του Αγίου Διονυσίου (Ολυμπίου), αφιέρωμα του συναφίου των "παπουτζήδων" με ημερομηνία 4 Ιουλίου 1861 και επιγραφή "από χειρ του Δημητρίου Σ. ζωγράφου εκ Κοζάνης". Ακολουθεί η εικόνα της Αγίας Ιερουσαλήμ μετά των τέκνων αυτής με ημερομηνία 28 Μαΐου 1866 και επιγραφή "υπό... μι-

"Σταύρωση". Από την Εκκλησία του Χριστού. 1315.

χαήλ σαμαρινέος".

Μετά τον Μιχαήλ Σαμαριναίο, τον έκτο στη σειρά, ακολουθεί ο περίφημος Ναουσαίος ζωγράφος του 19ου και 20ου αιώνα, ο Χριστόδουλος Ματθαίου, του οποίου πρώιμα έργα του 1882 είναι οι εικόνες του τέμπλου του Αγίου Διονυσίου του Ολυμπίου και μια των Τριών Ιεραρχών του 1885 στον ίδιο ναό (7ος). Και ο κύκλος των αγιογράφων των φορητών εικόνων της Βέροιας του 19ου αιώνα κλείνει με τον όγδοο στη σειρά Νικόλαο Κλεισουργιώτη που υπογράφει τις εικόνες του Χριστού και της Θεομήτορος του τέμπλου του Αγίου Σάββα της Κυριώτισσας με την επιγραφή "Διά χειρός Νικολάου Κλεισουργιώτη" και τις ημερομηνίες 4η και 24η Απριλίου 1887.

Ο εικοστός αιώνας αρχίζει με τον προαναφερθέντα μεγάλο Ναουσαίο ζωγράφο Χριστόδουλο Ματθαίου και μάλιστα με την εικόνα της Θεομήτορος που αφιέ-

αφιέρωμα

ρωσε στο ναό του Αγίου Αντωνίου και η οποία φέρει την ημερομηνία "τη α' Μαρτίου 1900". Στο Χριστόδουλο Ματθαίου ανήκουν και αρκετές άλλες εικόνες. Γι' αυτόν νομίζω ότι θα χρειαζόταν ειδικό σημείωμα.

Το αφιέρωμα αυτό στους επώνυμους αγιογράφους της βυζαντινής και μεταβυζαντινής Βέροιας έχω τη γνώμη ότι πρέπει να κλείσει με τους τρεις Βεροιαίους ζωγράφους του πρώτου μισού του 20ου αιώνα των οποίων έργα υπάρχουν στους ναούς των Αγίων Αντωνίου και Γεωργίου (οδός Αγίου Γεωργίου) και με την εικόνα της Αγίας Μαρκέλλας, για λόγους που θα εκθέσω στη συνέχεια.

Αρχαιότερη από τις εικόνες των Βεροιαίων καλλιτεχνών είναι εκείνη του Τιμίου Προδρόμου του τέμπλου του Αγίου Αντωνίου, της οποίας η επιγραφή έχει ως εξής: "Η παρούσα εικόν εζωγραφήθη υπό Δημητρίου Γ. Αναστασιοπούλου δαπάναις της κ. Μαριγώς προσκυνητριάς Μαλακούση 1902 Δεκεμβρίου 1". Στον Δημήτριο Γ. Αναστασιόπουλο και στον άλλο Βεροιαίο ζωγράφο Δημήτριο Γ. Καμπανάρη ανήκουν και οι αγιογραφίες του κουβουκλίου του Αγίου Αντωνίου, οι οποίες χρονολογούνται το 1919.

Η αρχαιότερη από τις γνωστές μας αγιογραφίες του Δημητρίου Γ. Καμπανάρη πρέπει να είναι η εικόνα του Αγίου Ελευθερίου του τέμπλου του Αγίου Αντωνίου, στην επιγραφή της οποίας όμως λείπει το αρχικό του πατρώνυμου και η κατάληξη -ρη- του επιθέτου του καλλιτέχνη (εκτός κι αν υπάρχει και τέταρτος Βεροιαίος ζωγράφος Δ. Καμπανάς: "Η παρούσα εικόν εζωγραφήθη υπό Δ. Καμπανά... Βεροιαίου και αφιερώθη υπό Καλλιόπης Ιωάννου Καμπιτογλου του έτους 1904 Δεκεμβρίου κδ").

Του Δ. Γ. Καμπανάρη είναι οπωσδήποτε οι προσκυνηματικές εικόνες των Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου, όπου διαβάζουμε την επιγραφή "Η παρούσα εικόν εζωγραφίσθη υπό Δημητρίου Γ. Καμπανάρη Βεροιαίου εν Βεροία τη κα' Μαρτίου... έτος 1905".

Αξίζει να σημειωθεί και η επιγραφή της εικόνας του Αγίου Αντωνίου του εκ Βεροίας γιατί σ' αυτήν βλέπουν το Βερριέως να γράφεται με δύο ρ και με ι (γιώτα!): "Εζωγραφήθη υπό Δημητρίου Καμπανάρη Βερριέως 1927 και αφιερώθη υπό Μερκουρίου Παπαιωάννου εκκλησιάρχου".

Ισως θα έπρεπε να υπάρξει και ιδιαίτερο σημείωμα για τους τρεις ή τέσσερις Βεροιαίους ζωγράφους των αρχών του 20ου αιώνα γιατί εκτός των άλλων παρουσιάζουν ενδιαφέρον και οι επιγραφές των εικόνων τους.

Ο τελευταίος ζωγράφος που υπογράφει ως Βεροιαίος (με γιώτα) είναι ο Χαράλαμπος Αδάμου Γόγος (Γώγος;), ο ζωγράφος της εικόνας των Αγίων Μερκουρίου και Αικατερίνης του τέμπλου του Αγίου Αντωνίου με την επιγραφή "Η παρούσα εικόν ιστορήθη υπό Χαραλάμπους Αδάμου Γόγου Βεροιαίου, Μαΐου 25, 1904, δαπάνη του κ. Μερκουρίου Παπαιωάννου εκκλησιάρχου".

Στο βόρειο τοίχο του ναού του Αγίου Αντωνίου όπου υπάρχουν μεγάλες φορητές εικόνες αναρτημένες μέσα σε πλαίσια εντυπωσιάζει τον προσκυνητή η εικόνα της Αγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρκέλλας, την οποία υπογράφει σαν "κοσμικός" ζωγράφος θα έλεγα ο Β. Σταματιάδης. Στην εικόνα υπάρχει και η επι-

γραφή "Αφιέρωμα Ιωάννου Σ. Ζαρταλούδη εκ Βολισσού Χίου 1920".

Δεν ξέρουμε αν ο αφιερωτής της εικόνας της συμπατριώτισσας του Αγίας Μαρκέλλας της Βολισσιώτισσας ή Χιοπολίτιδος Ιωάννης Σ. Ζαρταλούδης το 1920 ήξερε - μάλλον θα ήξερε - ότι εκατόν ογδόντα χρόνια πριν από αυτόν δύο συμπατριώτες του, ο Μητροπολίτης Βεροίας Ιωακείμ Γ' ο Χίος και ο αδελφός του Σταμάτης, αφιέρωσαν στο ναό του Αγίου Δημητρίου την εικόνα μιας άλλης συμπατριώτισσας τους, της Οσίας Ματρώνης της Χιοπολίτιδος, έργο του Χρυσάφη του Μυτιληναίου, τον οποίο αναφέρουμε στην αρχή περίπου του σημειώματος αυτού.

Αν θυμηθούμε ότι η Βολισσός της Χίου σύμφωνα με την παράδοση ήταν ο τόπος όπου ο αθάνατος Ομηρος έγραφε τα έπη του (Ιλιάδα - Οδύσσεια), τότε θα κατανοήσουμε την προσπάθεια του συντάκτη των επιγραφών του μητροπολιτικού ναού Βεροίας, του Ιωακείμ Γ' κατά πάσα πιθανότητα, να χρησιμοποιήσει την ομηρική γλώσσα και τους στόχους της.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί της Βέροιας μαρτυρούν ότι από τον 11ο αιώνα είχε αρχίσει στην πόλη μας μια αναγέννηση των Γραμμάτων και των Τεχνών, που εμπνεόταν, όπως ήταν φυσικό, από τα κέντρα του βυζαντινού πολιτισμού, την Κωνσταντινούπολη, τη Θεσσαλονίκη, το Άγιο Όρος, και την παταχού παρούσα Αρχαία Ελλάδα.

Αυτής της αναγεννητικής πορείας ορατοί καρποί είναι και το μεγαλόπρεπο νεοκλασσικό διδακτήριο "Ρακτιβάν" και η ελεγεία στη βάση της προτομής του μεγάλου ευεργέτη Δημητρίου Ρακτιβάν, η ποιηθείσα από τον Βεροιαίο Φιλόλογο Καθηγητή Παναγιώτη Καπλανίδη στα 1893.

Είναι πια καιρός "να ψαχτούμε" για να βρούμε τους λόγους που σταμάτησαν αυτή την πορεία λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση της πόλης μας από τον τουρκικό ζυγό και διέψευσαν τις ελπίδες ολόκληρων σκλαβωμένων γενεών, τις εκφρασμένες επιγραμματικά από το σοφό Ναουσαίο διδάσκαλο του Γένους Αναστάσιο Καμπίτου στα 1780:

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΑΠΦΙΚΟΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΜΠΙΤΟΥ

*Ελλάς αύχει, μη εκλύνου πεσούσα.
Ει γαρ εν πώσει σοφίας γόνιμος,
τις ποτ' ορθωθείσα δ' έση σοφία;
Η, γ' αμίμητος.*

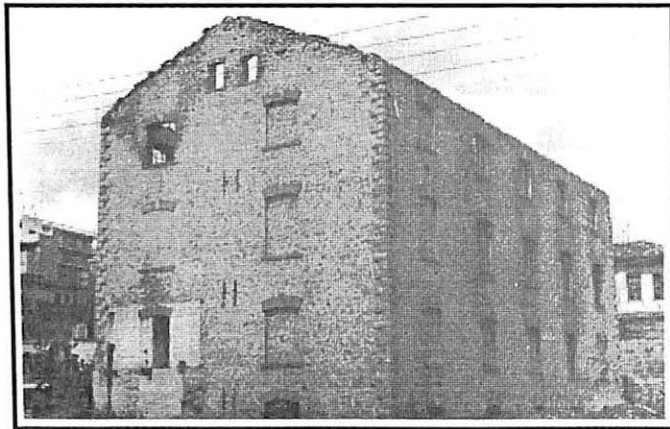
ΑΠΟΔΟΣΗ ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ

Ελλάς, στάσου περήφανη σ' απελπισιά μην πέφτεις
γιατί σκλαβώθηκες.
Αν είσαι στη σκλαβιά σου πηγή σοφίας,
λεύτερη πόσο σοφή θε να 'σαι;
Θα 'σαι η αμίμητη!

Η αναγκαιότητα ίδρυσης Βυζαντινού Μουσείου στη Βέροια.

Η Βέροια διαθέτει σήμερα μόνο Αρχαιολογικό Μουσείο. Η ίδρυση και λειτουργία Βυζαντινού Μουσείου αποτελεί υποχρέωση της πολιτείας προς την πόλη διότι θα συμπληρώσει ένα τεράστιο κενό στην ιστορία της, από τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους μέχρι τους νεώτερους. Με το διευρυμένο ρόλο που καλείται να παίξει ένα μουσείο σήμερα, που εκτός

Θα πρέπει να τονισθεί η ευτυχής συγκυρία να στεγασθεί το Μουσείο σε ένα χώρο με αξιολογότατα δείγματα της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς που κτίστηκαν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους και από μόνα τους αποτελούν αξιοθέατο: τμήμα της ελληνιστικής και βυζαντινής οχύρωσης της πόλης, παλαιές κατοικίες του τέλους του προηγούμενου και των αρχών του αιώνα, κτισμένες πάνω στα τείχη, οι υδρόμυλοι του Μάρκου που χρονολογούνται στις αρχές του αιώνα και σε άμεση γειτνίαση το τζαμί του Μαχμούτ Τζελεμπί, κτισμένο πάνω σε πύργο του τείχους με χρήση σήμερα κατοικίας. Το σύνολο αυτό βρίσκεται μέσα στη χαρακτηρισμένη διατηρητέα πε-

ριοχή της Κυριώτισσας, μία από τις δύο διατηρητέες περιοχές της πόλης, με πολλούς βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς ναούς η οποία σώζει τον παραδοσιακό ιστό και χαρακτήρα της. Το μουσείο βρίσκεται ακόμα πολύ κοντά στη βασική οδική αρτηρία που συνδέει τη Βέροια με τη Θεσσαλονίκη, το Δίον και τη Βεργίνα. Με την αρτηρία αυτή υπάρχει και οπτική επαφή.

Το κτιριολογικό πρόγραμμα που συντάχθηκε έχει στόχους:

1. Την πληρέστερη και διαχρονική παρουσίαση της ιστορίας και της τέχνης της Βέροιας μέσα από τη συστηματική και ολοκληρωμένη παρουσίαση των εκθεμάτων.

2. Την ενθάρρυνση και διευκόλυνση της έρευνας με την κατασκευή ευρύχωρων αποθηκών με ειδικά συστήματα ανάρτησης και φύλαξης που καθιστούν προσιτά στον ερευνητή τα φυλασσόμενα αντικείμενα και

αφιέρωμα

επιπλέον με την πρόβλεψη χώρου για βιβλιοθήκη και μικρό αναγνωστήριο.

3. Τη συγκέντρωση σε ένα χώρο όλου του υλικού που διαθέτει σήμερα η Εφορεία για τη συστηματική παρακολούθηση της κατάστασής του. Σημαντικό ρόλο στη συστηματική παρακολούθηση παίζει και η άρτια οργάνωση των αποθηκών.

4. Την εκπαιδευτική λειτουργία, με την πρόβλεψη οπτικοακουστικού συστήματος, χώρου για εκπαιδευτικά προγράμματα, βιβλιοθήκης - αναγνωστηρίου και αίθουσας πολλαπλών χρήσεων για διαλέξεις, προβολές, σεμινάρια κλπ.

5. Την πληροφόρηση (βιβλιοθήκη, πολλαπλές χρήσεις, προσωρινές εκθέσεις, κλπ.).

6. Την κάλυψη αναγκών στην πολιτιστική ζωή της πόλης με την πρόβλεψη χώρων για εκδηλώσεις. Αυτό θα συμβάλλει και στην τακτική και επαναληπτική επίσκεψη στο μουσείο του ίδιου κοινού και θα το μετατρέψει σε ένα ζωντανό οργανισμό.

7. Τη συντήρηση των εκθεμάτων με τη δημιουργία πιο άνετων και αρτιων εργαστηρίων, σύμφωνα με τις σύγχρονες προδιαγραφές.

8. Την ανά μεγάλα χρονικά διαστήματα δυνατότητα εναλλαγής των εκθεμάτων των μόνιμων εκθέσεων (περιοδική έκθεση όλου του υλικού του μουσείου) και τη δυνατότητα για τη διαρκή ανανέωση και τη βελτίωση του τρόπου έκθεσης. Σε αυτό θα συμβάλει και η πρόβλεψη εργαστηρίου και αποθήκης επανεκθέσεων.

9. Καλές συνθήκες εργασίας για όλο το προσωπικό του μουσείου.

Στο κτιριολογικό πρόγραμμα προβλέπονται εκθεσιακοί χώροι συνολικής έκτασης 1500 τ.μ., αίθουσα προσωρινών εκθέσεων 150 τ.μ., εργαστήρια και αποθηκευτικοί χώροι συνολικής επιφάνειας 1200 τ.μ. Προβλέπονται ακόμα χώροι για την εξυπηρέτηση, πληροφόρηση και εκπαίδευση του κοινού, δηλαδή πληροφορίες, χώρος συγκέντρωσης και αναμονής, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, βιβλιοθήκη - αναγνωστήριο, οπτικοακουστικά συστήματα και αίθουσα για εκπαιδευτικά προγράμματα. Στους χώρους του μουσείου συμπεριλαμβάνονται γραφεία της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και αναψυκτήριο, πωλητήριο. Η συνολική επιφάνεια που θα καταλάβει το μουσείο θα είναι της τάξης των 4300 τ.μ.

3. Αρχιτεκτονική μελέτη.

Η αρχιτεκτονική μελέτη εκπονείται από τη γράφουσα, υπάλληλο της 11ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, με την επίβλεψη της Διεύθυνσης Μελετών Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού. Το θέμα είναι ιδιαίτερα σύνθετο διότι θα πρέπει να επιλυθούν ταυτόχρονα:

1. Η αρχιτεκτονική σύνθεση για την άρτια λειτουργία του μουσείου στα πλαίσια των στόχων που τέθηκαν παραπάνω.

2. Η αναστήλωση - στερέωση των υδρομύλων, των τειχών και των διατηρητέων κατοικιών.

3. Η ενοποίηση των επι μέρους υφισταμένων κτιρίων και των νέων κατασκευών.

4. Η προσθήκη νέων κατασκευών μεγάλης επιφάνειας.

5. Η αρμονική συνύπαρξη όλων των παραπάνω και η ανάδειξη του συνόλου και της ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας του.

Στην αρχιτεκτονική μελέτη επιλέγονται οι παρακάτω λύσεις:

Το κτίριο των υδρομύλων μετατρέπεται αποκλειστικά σε εκθεσιακό χώρο. Ανακατασκευάζεται στην ίδια μορφή ο μεταλλικός σκελετός στο εσωτερικό του ο οποίος έχει σήμερα παραμορφωθεί αλλά σώζει τη μορφή και τις κατασκευαστικές του λεπτομέρειες. Ο μεταλλικός σκελετός συμπληρώνεται με περιμετρικά μεταλλικά υποστυλώματα απλούστερης μορφής τα οποία θα παραλάβουν και όλα τα φορτία, σταθερά και κινητά. Οι περιμετρικοί τοίχοι των μύλων θα στερεωθούν και θα λειτουργήσουν ως στοιχεία πληρώσεως.

Οι κατοικίες επί των τειχών θα αναστηλωθούν και θα μετατραπούν σε γραφεία, εργαστήρια και αναψυκτήριο.

Οι νέες κατασκευές τοποθετούνται σε ένα ή δύο υπόγεια στους ελεύθερους χώρους των οικοπέδων. Δύο αίθρια, το ένα εμβαδού 150 τ.μ., ακάλυπτο και το άλλο 40 τ.μ., καλυμμένο με γυάλινη στέγη, θα εξασφαλίσουν στους υπόγειους χώρους φυσικό φωτισμό και εξαερισμό και θα επιτρέψουν οπτικές φυγές στους επισκέπτες και τους εργαζόμενους. Το δώμα των νέων κατασκευών θα είναι βατό. Έτσι η εικόνα που θα παρουσιάζει ο χώρος θα είναι πολύ κοντά στη σημερινή, με τη διαφορά ότι θα αναστηλωθούν όλα τα υπάρχοντα κτίρια, θα συντηρηθούν τα τείχη και θα γίνει διαμόρφωση των υπαίθριων χώρων που θα είναι στην ουσία το δώμα των υπόγειων κατασκευών. Το κτίριο των υδρομύλων θα συνδεθεί με τις κατοικίες που βρίσκονται σε ψηλότερη στάθμη με αερογέφυρα από μέταλλο και γυαλί. Η αερογέφυρα αυτή θα καταλήγει σε εξωτερικό κλιμακοστάσιο και ανελκυστήρα, από μέταλλο και γυαλί επίσης, στη θέση των υδρομύλων που υπήρχε αρχικά εξωτερική κλίμακα. Με τη χρήση γυαλιού στις μοναδικές αυτές υπέργειες κατασκευές θα εξασφαλισθεί η ορατότητα του συνόλου σε όλα τα σημεία.

Η αρχιτεκτονική μελέτη ξεκίνησε ουσιαστικά το Μάιο του 1993, μετά την έγκριση του κτιριολογικού προγράμματος από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (3-5-1993). Η έγκριση αυτή ήταν αναγκαία, διότι αρχικά ο χώρος του μουσείου προβλεπόταν να καταλαμβάνει μόνο το κτίριο των υδρομύλων και στη συνέχεια και των κατοικιών επί των τειχών. Η μελέτη βρίσκεται σήμερα στη φάση ολοκλήρωσής της. Προβλέπεται δηλαδή πολύ σύντομα να κατατεθεί στη Διεύθυνση Μελετών Μουσείων του ΥΠ.ΠΟ για έγκριση.

Βιβλιογραφία.

1. Χιονίδη Γ., Ιστορία της Βέροιας, τομ. 1,2, Θεσσαλονίκη, 1970.
2. Οδηγός έκθεσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Εικόνων Βέροιας, Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 1991 - Ιανουάριος 1992.
3. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, 1977.

παρουσιάσεις

Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΚΙΝΗΣΗ ΙΔΕΩΝ
ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ (1758-1839)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ ΜΕ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ Α'

Στη μνήμη του Λεάνδρου Βρανούση

Γιώργος Κ. Μύαρης. Φιλολόγος

Στη Βέροια, συγκριτικά με άλλες πόλεις του τουρκοκρατούμενου ελληνισμού, αναπτύχθηκε από τα μέσα του 17ου αιώνα αξιόλογη πνευματική κίνηση, που βέβαια συνάντησε πολλές δυσκολίες και βυθίστηκε σε νεκρά διαστήματα. Προς το παρόν συστηματική καταγραφή των ιστορικών στοιχείων για την εκπαιδευτική και τη γενικότερη πνευματική κίνηση στην τουρκοκρατούμενη ευρύτερη περιοχή της Ημαθίας δεν υπάρχει.

Ο Ζαχαρίας Τσιρπανλής δημοσίευσε στα 1971 επιστολές του ιερομονάχου Καλλίνικου Μάνιου από το αρχείο της παπικής ιεραποστολικής οργάνωσης SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE. Το περιεχόμενό τους βεβαιώνει την ίδρυση από τον αποστολέα σχολείου στην πατρίδα του Βέροια στα 1650. Σ' αυτό δίδαξε με εξαιρετική επιτυχία ο Κ. Μάνιος μέχρι το θάνατό του το 1665, έχοντας πολλούς μαθητές⁽¹⁾. Το γεγονός αποκτά ιδιαίτερη ιστορική σημασία ως στοιχείο της εκπαιδευτικής αναγέννησης του Ελλαδικού χώρου στον 17ο αιώνα. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό των κενών της ιστορικής έρευνας το ότι μόλις στις αρχές του 18ου αιώνα αναφέρεται εκπαιδευτική δράση στη Βέροια⁽²⁾ και συστηματική κυρίως από τα 1849⁽³⁾.

Τα βιβλία που ο Κ. Μάνιος μετέφερε από τη Ρώμη "για να ωφελήσει τον τόπο του" αξιοποιώντας τα στη διδασκαλία, αποτέλεσαν, σύμφωνα με την υπόθεση του Ζ. Τσιρπανλή τον πυρήνα της μητροπολιτικής βιβλιοθήκης, την ύπαρξη της οποίας ο Μανουήλ Ι. Γεδεών τοποθετεί στα 1686⁽⁴⁾. Σ' αυτές τις πληροφορίες προστέθηκαν τα πορίσματα των ερευνών του Γ. Χιονίδη για τον κατάλογο της βιβλιοθήκης της Ελληνικής Σχολής Βέροιας η οποία καταστράφηκε όμως στην πυρκαγιά του 1864. Ο ίδιος εντόπισε την ύπαρξη μεταγενέστερων βιβλιοθηκών από το 1874 (Φιλεκαπαιδευτικού Συλλόγου Βέροιας, Αδελφότητας "Αθηνά", Αδελφότητας "Μέλισσα", των Σωματείων "Ελικών" και "Μέγα Αλέξανδρος"). Μέρος των βιβλιοθηκών αυτών, μαζί με όσα αντίτυπα σώθηκαν από τις παλιές προσφορές του πατριάρχη Χρύσανθου, του ιερομόναχου Μελέτιου, από τις νεότερες των γιατρών Αντώνιου Τσουπέλη, Χρήστου Χατζημάμογλου και της Βιβλιοθήκης του Κρατικού Νοσοκομείου Βέροιας συναπαρτίζουν τον αρχικό πυρήνα της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Βέροιας⁽⁵⁾.

Οι βιβλιοθήκες της Βέροιας και των άλλων πόλεων της Μακεδονίας παρέχουν πληροφοριακό υλικό για πολυάριθμες όψεις της κοινωνικής ζωής στην κρίσιμη περίοδο των εθνολογικών ζυμώσεων του τουρκοκρατούμενου μακεδονικού ελληνισμού μέχρι τη συγκρότηση νεοελληνικού κράτους, αλλά και των μετέπειτα απελευθερωτικών προσπαθειών που διασταυρώθηκαν με τη σταδιακή ανάπτυξη του εθνικισμού των υπολοίπων βαλκανικών κρατών. Εθνικισμός που αρχικά τουλάχιστον στηρίχτηκε στις ιδέες και τα μέσα του νεοελληνικού διαφωτισμού και

πολιτισμού, στη γλώσσα, στην εκπαιδευτική υποδομή. Χάρη στο ελληνικό βιβλίο και στις άοκνες προσπάθειες των Ελλήνων διανοητών διαδόθηκε στη Νοτιο-Ανατολική Ευρώπη και στην Ελληνορθόδοξη Ανατολή η πνοή της Ευρώπης της Αναγέννησης, του Ουμανισμού, της Μεταρρύθμισης, του Διαφωτισμού, του Ρομαντισμού κι αργότερα των κοινωνικών αγώνων. Δεν υπάρχει ίχνος υπερβολής σ' αυτά, αφού γνωρίζουμε ότι οι εκδόσεις και επανεκδόσεις ελληνικών βιβλίων από το 1476 (οπότε εκδόθηκε στο Μιλάνο το πρώτο ελληνικό βιβλίο "Επιτομή των οκτώ του λόγου μερών" του Κωνσταντίνου Λάσκαρη) ως το 1821 είναι 5.000. Αλλά, για παράδειγμα, στη σερβική βιβλιογραφία (με αρχή το 1519) καταγράφηκαν 560 εκδόσεις και στη βουλγαρική (αρχή 1806) βιβλία 20 ως το 1821.

Σύμφωνα με υπολογισμούς του Λεάνδρου Βρανούση, ο σημαντικός για τις συνθήκες εκείνες αριθμός των 5.000 πολλαπλασιαζόμενος κατά μέσο όρο με 1000 "τραβήγματα", δίνει συνολικά 5 εκατομμύρια αντίτυπα. Υποθέτοντας 10 αναγνώστες τουλάχιστον για κάθε αντίτυπο, συγκεντρώνονται 50 εκατομμύρια αναγνώστες Έλληνες και από τις άλλες βαλκανικές εθνότητες⁽⁶⁾. Ανάμεσα σ' αυτούς συγκαταλέγονται αναγνώστες και συνδρομητές από την Ημαθία των έργων που συγκεντρώθηκαν στη Δημόσια Βιβλιοθήκη και τη μητροπολιτική βιβλιοθήκη της Βέροιας.

Ισως είναι ελάχιστα γνωστός στο ευρύ κοινό ο ιδιαίτερος ρόλος που διαδραμάτισε στην ιστορία του ελληνικού βιβλίου και, βέβαια, στην ιστορία των ιδεών και νοοτροπιών το σύστημα προεγγραφής συνδρομητών για την ενίσχυση της έκδοσης έργων που δεν μπορούσαν διαφορετικά να τυπωθούν. Στα αντίτυπά τους δημοσιεύονταν συνήθως ο κατάλογος αυτών που ανταποκρίθηκαν στην έντυπη προαγγελία του συγγραφέα ή του εκδότη. Πρόδρομος σ' αυτό τον ερευνητικό τομέα στάθηκε ο Μανουήλ Ι. Γεδεών από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Ο Κωνστ. Μέρτζος και άλλοι δημοσίευσαν καταλόγους συνδρομητών, αργότερα. Όμως, συστηματικά ασχολήθηκε ο Φίλιππος Ηλιού, που επέμεινε στη σπουδαιότητα αυτών των καταλόγων για τη σύνθεση μιας κοινωνικής ιστορίας της ελληνικής πνευματικής ζωής από τα μέσα του 18ου ως τις αρχές του 20ου αιώνα.

Συνήθως, στους καταλόγους συνδρομητών περιέχεται το όνομα, το επώνυμο - συχνά και το πατρώνυμο - ο τόπος διαμονής ή και καταγωγής, το επάγγελμα, ο αριθμός αντιτύπων - σωματών. Πολύτιμες πληροφορίες δίνονται, επίσης, για την αντίληψη που είχαν στο συγκεκριμένο χρόνο οι ελληνικές κοινωνίες για την κοινωνική ιεραρχία και το ταξικό πλέγμα - με τις δηλωτικές εκφράσεις "ευγενέστατος", "ελλογιμώτατος", "ο εν τοις πραγματευταίς τιμιώτατος" κ.α. - για την παρέμβαση της Εκκλησίας και των ιερωμένων, για θέματα προσωπογραφικού ενδιαφέροντος - βιογραφίες αρχόντων, λογίων κ.α. - για τα εκπαιδευτικά δρώμενα - διδάσκοντες και μαθητές πολλών κοινοτικών σχολείων. Ακόμη, για τη γεωγραφική κατανομή του αναγνωστικού κοινού λογίων και εκκλησιαστικών βιβλίων και, συνεπώς, για τα γεω-

παρουσιάσεις

γραφικά όρια της εγκατάστασης και διασποράς των ελληνικών πληθυσμών στη χρονική της συνέχεια. Είναι, εξάλλου, πηγή μοναδική στοιχείων που αφορούν την τοπική ιστορία - λ.χ. απόδημοι - και την κοινωνική ιστορία - λ.χ. συμμετοχή γυναικών, επώνυμη συμβολή στις "υπέρ πατρίδος και γένους" προσπάθειες, που αργότερα θα συνδυαστεί με την υστεροφημία των εγγεγραμμένων συνδρομητών.

Η έρευνα σε δεκάδες εκδόσεις από τα μέσα του 18ου αιώνα ως το 1839 (συμβατικό όριο που προκύπτει από την αναγραφή στους καταλόγους των τελευταίων λογίων και απλών ανθρώπων που σχετίζονται με τη γενιά του ύστερου νεοελληνικού Διαφωτισμού) επιβεβαιώνει την ανταπόκριση ιερωμένων, λογίων, εμπόρων και γυναικών, που έλκουν την καταγωγή τους από τον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της μητρόπολης Βέροιας και Νάουσας, στην προεγγραφή για τη συγκέντρωση των εξόδων της έκδοσης 42 έργων. Το πρώτο στοιχείο περιέχεται στο βιβλίο "Ευαγγελική Σάλπιγξ... ιεροδιακόνου Μακαρίου" (Λειψία 1758): "Ο εκ Βερροίας της Θετταλίας εις". Δυστυχώς, στον κατάλογο δεν σημειώνονται τα ονόματα των περισσότερων συνδρομητών, ούτε ο αριθμός αντιτύπων, κι έτσι υπακούει ο συντάκτης του στην καταληκτική έκκληση "ως τα ονόματα γράψον Χριστέ Βασιλεύ, εν Βίβλω Ζωής των δικαίων σου, και αξίωσον αυτούς της Ουρανίας Βασιλείας σου, Αμήν". Η έρευνα, χωρίς να έχει ολοκληρωθεί, οδηγεί ως τη "Νεώτατη διδακτική γεωγραφία" ερανισθείσα υπό Νικολάου Λωρέντη" (τ.Γ', Βιέννη 1839), στην οποία γράφτηκαν συνδρομητές ο Τ. Κυριακίδης Βερροιαίος και ο Κωνσταντίνος Γ. Ντίγκας "εκ Ναούσης της Μακεδονίας" (καθένας για σώμα 1).

Η αποφασιστική στροφή προς την "θύραθεν σοφία", η ενισχυμένη παρουσία των εκδόσεων για τις μαθηματικές και φυσικές επιστήμες και την σχολική τους εκλαίκευση, η έντονη τάση για τις ιστορικές - αρχαιολογικές γνώσεις και την ελληνική γλώσσα ως βασική συνιστώσα της ελληνικής εθνικής συνείδησης προέσχευαν την προσοχή Βερωιωτών και Ναουσαίων, αποδεικνύοντας τις ισχυρές επιδράσεις του ευρωπαϊκού και ελληνικού διαφωτιστικού πνεύματος και σ' αυτή τη συγκεκριμένη μακεδονική περιοχή. Ο φιλοσοφικός "ορθός λόγος", τα πειράματα, η γνώση του φυσικού κόσμου, η οντολογική αναβάθμιση του ανθρώπου, τα αιτήματα εκσυγχρονισμού εκπαιδευτικού και σύνδεσης με τη "φωτισμένη Ευρώπη", η εθνική αναγέννηση και η συγκρότηση σύγχρονου ευρωπαϊκού κανόνα ή των Νεοελλήνων, η κοινωνική κριτική διαπερνούν με τη μια ή την άλλη μορφή τα 33 έργα "λόγιου" περιεχομένου με συνδρομητές από την Ημαθία. Τα υπόλοιπα 9 κατατάσσονται στην κατηγορία του παραδοσιακού εκκλησιαστικού ή θεολογικού βιβλίου, στους προλόγους των οποίων είναι έκδηλη η ανησυχία για το "πεπτωκώς γένος" μα και η αμχανία, η δυσφορία ή η αντίθεση (όπως στην "Επιτομή είτε συλλογή θείων δογμάτων" του Αθανασίου Παρίου, Λειψία 1806) στις νέες ιδέες ή στις πιθανές επιπτώσεις τους.

Στους καταλόγους αυτών των έργων καταγράφονται συνολικά συνδρομές και συνδρομητές που σχετίζονται με τη Βέροια 61 με 190 σώματα, με τη Νάουσα συνδρομές 27-συνδρομητές 29 - σώματα 35. Τα στοιχεία προκύπτουν από την αυτοτελή ομαδοποίηση της Βέροιας σε 2 έργα (1817 & 1837), της

Νάουσας σε 1 (1817), από τη δήλωση του τόπου καταγωγής συνδρομητών που καταγράφονται στις πόλεις διαμονής και από την ταύτιση ορισμένων που κατάγονται από τη Βέροια (κυρίως μελών της οικογένειας Μπεκέλα, του Βερωιώτη επισκόπου Σερβίων και Κοζάνης Θεόφιλου, του μητροπολίτη Βεροίας, μετά Σερρών και πατριάρχη Χρύσανθου από το Γραμματικό). Ο Φ. Ηλιού δεν συνυπολογίζει αυτά κι έτσι ως το 1821 εντοπίζει συνολικά για τη Βέροια 7 έργα, 25 συνδρομές και συνδρομητές - αντίτυπα 34, και για τη Νάουσα 5 έργα, 20 συνδρομές - 22 συνδρομητές - αντίτυπα 26. Επιπλέον, αμφίβολα στοιχεία υπάρχουν για 2 συνδρομητές από Βέροια και 2 από Νάουσα⁽⁷⁾.

Δυστυχώς, δεν περιέχονται όλα αυτά τα έργα στο corpus της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Βέροιας. Τα έργα με συνδρομητές σ' αυτήν ανέρχονται σε 49, που έχουν εκδοθεί από το 1783 ως το 1907, ενώ υπάρχουν διπλά αντίτυπα από δύο έργα. Ερευνητική σπουδαιότητα έχουν οι κατάλογοι του έργου "Χημείας Επιτομή" του Π.Α. Αδήτου υπό Κ.Μ. Κούμα" (Βιέννη 1808), καθώς ο Φ. Ηλιού φαίνεται ότι γνωρίζει μόνο τον σύντομο κατάλογο κι όχι τον πλήρη. Εκτός από αυτά, στη βιβλιοθήκη σώζεται αντίτυπο της "Θεωρίας της Γεωγραφίας" του Ιωσήπου Μοισιόδακα (Βιέννη 1781), του οποίου πολλές σελίδες στο τέλος έχουν σχισθεί κάθετα, αφήνοντας μόνο ίχνη του καταλόγου συνδρομητών. Επίσης, το αντίτυπο του έργου "Στοιχεία της Αριθμητικής και της Αλγεβρίας εκ του Γερμανικού... Ιένα, 1800" δεν περιέχει κατάλογο συνδρομητών, ενώ ο Φ. Ηλιού έχει σε άλλες βιβλιοθήκες εντοπίσει την ύπαρξη του⁽⁸⁾. Εκτός αυτών δίνουμε, με επιφυλάξεις για την πληρότητά τους, συγκεντρωτικά στοιχεία για τη Βέροια και τη Νάουσα στο χρονικό διάστημα 1840-1907: αυτοτελή ομαδοποίηση της Βέροιας σε 2 εκδόσεις (1857 και 1900), ενώ συνδρομές και συνδρομητές 32 - σώματα 37 - αμφισβητούμενοι 3 και για τη Νάουσα 1-1 - αμφισβητούμενοι 2.

Σημειώσεις

1. Ζαχαρίας Τσιρπανλής, Οι Μακεδόνες σπουδαστές του Ελληνικού Κολλεγίου Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αι.-1650). Θεσ/νίκη 1971, 6.119 κ.σ. 197-200.

2. Τρύφων Ευαγγελίδης, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τ.Α', Αθήνα 1936, 6.104. Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος, Εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα του Ελληνισμού της Μακεδονίας κατά τον τελευταίο αιώνα της τουρκοκρατίας, Θεσ/νίκη 1970, σσ 85-90.

3. Γιώργος Χ. Χιονίδης, "Ένα άγνωστον πρακτικόν. Τα σχολεία της Βεροίας μετά το 1821, "Μακεδονικόν Ημερολόγιον" (Ν. Σφενδόνη), 1962, σσ. 103-106. Του ιδίου, "Τα σχολεία της Βεροίας κατά τα έτη 1849-1912 βάσει ανεκδότων εγγράφων", Μακεδονικά τομ. 11/1971, σσ. 1-27.

4. Μανουήλ Ι. Γεδεών, "Η περί βιβλιοθηκών εκκλησιαστική μέριμνα", Εκκλησιαστική Αλήθεια τ. 25/190, σ. 239.

5. Γιώργος Χ. Χιονίδης, "Οι βιβλιοθήκες της Βεροίας κατά την τουρκοκρατία", Ελληνικά τομ. 24/1971, σσ 351-362. Παύλος Πυρινός, "Η συμβολή της μητροπόλεως Βεροίας στην παιδεία κατά τον 19ο αιώνα", Θεσ/νίκη 1983, σ. 9 και 24-26.

6. Leandros Vranoussis, "L' hellenisme postbyzantin et l' Europe, Manuscripts, Livres, Imprimeries. (XVIe Congres Internationale d' etudes Byzantines, Wien 5-10 Oct. 1981).

Athènes 1981 p. 32 et 42. Αναλύσεις συναφείς στα Πρακτικά του συνεδρίου "Το βιβλίο στις προβιομηχανικές κοινωνίες", ΚΝΕ/Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1982.

7. Φ. Ηλιού, "Βιβλία με συνδρομητές Ι. Τα χρόνια του Διαφωτισμού (1749-1821)", Ο Ερανιστής, τομ. 12/1976, σ.σ. 101-179.

8. Φίλιππος Ηλιού, "Βιβλία με συνδρομητές (1749-1821). Νέα στοιχεία", Ο Ερανιστής, τομ. 16/1980, σσ 285-295.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΩΔΕΙΟ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Δημήτρης Αθανασιάδης. Διευθυντής Δημοτικού Ωδείου

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ

ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Το Δημοτικό Ωδείο της πόλης μας με τη σημερινή του μορφή (ως Ωδείο) λειτουργεί από το 1986 ως συνέχεια της προϋπάρχουσας μουσικής σχολής που ιδρύθηκε και ορθώθηκε από τον ακούραστο Δ/ντή της Ευάγγελο Θεοφάνους και την πολύτιμη συνεργάτιδά του και ως σήμερα καθηγήτρια του Ωδείου Πηνελόπη Χατζηδήμου.

Στη μέχρι σήμερα πορεία του έχει να επιδείξει επιγραμματικά το παρακάτω έργο:

1. Ανάπτυξη και διεύρυνσή του σε όλο το φάσμα των μουσικών σπουδών.
2. Σταθερή εκπαιδευτική παρουσία και φοίτηση 400 περίπου μαθητών.
3. Χορήγηση 38 διπλωμάτων και πτυχίων και παροχή διεξόδων με επαγγελματικές προοπτικές.
4. Στελέχωση με απόλυτα ειδικευμένο προσωπικό.
5. Εξασφάλιση άριστης υποδομής (χώροι διδασκαλίας, εκδηλώσεων, όργανα).
6. Ανάπτυξη υποδειγματικών εργασιακών σχέσεων που αποτελούν μοντέλο δυνητικών προοπτικών για τα άλλα Ωδεία.
7. Οργάνωση - στα πλαίσια της ΔΕΤΟΠΟΚΑ - εκδηλώσεων που σκοπεύουν τόσο στην διάχυση της καλλιτεχνικής δημιουργίας σε πλατύτερα στρώματα, όσο και στον εμπλουτισμό της εμπειρίας των μαθητών.

ΣΚΟΠΟΣ

Αν θάθελε κανείς να προσδιορίσει σύντομα το σκοπό και τους οραματισμούς του Δημοτικού Ωδείου, σε πρώτη προτεραιότητα θα έβαζε τη βασική του λειτουργία, τη μουσική παιδεία. Αν μέναμε μόνο εδώ θα περιχαράκωναμε έναν ευέλικτο και φυγόκεντρο πολιτιστικό φορέα σε μια ίσως γραφειοκρατική εκπαιδευτική αντίληψη. Γι' αυτό οι οραματισμοί και οι προσδοκίες μας έχουν ευρύτερους προσανατολισμούς: επαγγελματική παιδεία, επαφή των μαθητών με την ευρύτερη καλλιτεχνική δημιουργία και μόρφωση (η μουσική παιδεία δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια γυμναστική εξάσκηση των χεριών σε κάποιο όργανο, αλλά να μεταδώσει στο μαθητή όχι την ταλαιπωρία της εκμάθησης, αλλά το αγαθό της γνώσης), διάδοση της εμπειρίας και των δυνατοτήτων του σε πλατύτερα στρώματα με εκδηλώσεις καθώς και δεν έχουν τη δυνατότητα όλες οι ηλικίες και τα στρώματα να προσπελάσουν τη μουσική εκπαίδευση μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία, δεν πρέπει όμως να στερηθούν μαζί με τη γνώση και την απόλαυση μιας τέχνης, της μουσικής.

Επιγραμματικά λοιπόν θα έλεγα πως το Ωδείο πρέπει να χαρίζεται, με τη γνώση και τις εμπειρίες του τις λεπτές ισορροπίες μιας γενικότερης στρατηγικής, στον πολιτισμό.

Η μουσική παιδεία στην Ελλάδα σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο που ισχύει παρέχεται από τις μουσικές σχολές και τα Ωδεία που αποτελούν την πιο αναπτυγμένη βαθμίδα της μουσικής παιδείας.

Η εμφάνιση τα τελευταία χρόνια των μουσικών τμημάτων στα πανεπιστήμια που ξεκίνησαν ως ειδικότητες μουσικολογίας σε μια παρά φύση ένταξή τους στις σχολές Καλών Τεχνών (είχα δηλώσει όταν πρωτολειτούργησε στη Θεσ/νίκη πως στην Ελλάδα του 20ου αιώνα ανακαλύψαμε και μια νέα τέχνη τη μουσικολογία) δεν αποτελεί μια προς τα πάνω εξέλιξη των Ωδείων, αλλά μια διαφορετική προοπτική.

Η δεκαετία του 80-90 ήταν, θάλεγα, η χρυσή εποχή

των Ωδείων. Το όραμα της αποκέντρωσης, η αναβάθμιση των Δήμων, η σχετική ίσως οικονομική ευημερία και η επαφή μας με την ευρωπαϊκή κουλτούρα είναι κάποιοι λόγοι που οδήγησαν σε μια κατακλυσμαία εξάπλωση και διάδοση της μουσικής παιδείας τόσο στο κέντρο όσο και στην περιφέρεια. Η ίδρυση και η λειτουργία Ωδείων ή μουσικών σχολών ήταν μια από τις δημοτικές προτεραιότητες. Είχα προβάλει τότε το ερώτημα αν πρόκειται για μια πολιτιστική ή πολιτική επιδημία.

Το Δημοτικό Ωδείο της πόλης μας δεν ήταν ένα προϊόν αυτής της επιδημικής εμφάνισης Ωδείων, καθότι είχε και βάσεις και προιστορία. Χρειάστηκε μόνο μια αναβάθμιση στο τυπικό αλλά και μια ολοκληρωμένη στελέχωση στο ουσιαστικό μέρος. Έτσι με την μετατροπή της μουσικής σχολής σε Ωδείο απέκτησε όλες τις τυπικές και ουσιαστικές δυνατότητες να παρέχει κάθε είδους και βαθμίδας μουσικές σπουδές, προβάλλοντας μάλιστα αρκετές πρωτοποριακές πρωτοβουλίες.

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ

Το εκπαιδευτικό σύστημα που αφορά τη διάρθρωση και το αντικείμενο των μουσικών σπουδών στη χώρα μας διέπεται από ένα νομικό πλαίσιο που κύριο χαρακτηριστικό του είναι ο αναχρονισμός. Στοιχειοθετήθηκε σε μια εποχή που ο τόπος μας στη μουσική ασφυκτιούσε από την υστερία της Εθνικής Σχολής που παλινδρομούσε τις μουσικές εξελίξεις (όταν στην Ευρώπη είχε ωριμάσει η πρωτοπορία η χώρα μας ορκιζόταν στον ρομαντισμό).

Είχα πεί κάποτε πως στην Ελλάδα του εικοστού αιώνα παράγουμε μουσικούς για τον 18ο αιώνα. Η φράση αυτή θάλεγα προβάλλει παραστατικά τις εγγενείς αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος. Μπροστά λοιπόν σ' αυτούς τους προβληματισμούς και το πάθος της προσαρμογής στα σύγχρονα δεδομένα αρχίζει και η αθέατη για το πολύ κοινό προσφορά και δραστηριότητα του Ωδείου μας.

Έτσι λοιπόν προχωρήσαμε σε μια διεύρυνση και αναπροσαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με βάση κυρίως τις εμπειρίες από τα γαλλικά και αγγλικά πρότυπα (κατά την άποψή μου η γερμανική παιδεία είναι εγωκεντρική και χωρίς φαντασία. Ταλανίζεται ανάμεσα στο θρησκευτικό εθνικισμό του Μπαρόκ και τη χρεωκοπημένη πρωτοπορία της δεύτερης σχολής της Βιέννης).

Επειδή η πλευρά αυτής της δραστηριότητας του Ωδείου είναι αθέατη θα επιθυμούσα πολύ σύντομα και χωρίς να κουράσω με την επιστράτευση φιλοσοφικών ή εκπαιδευτικών επιχειρημάτων για την εδραίωση των αναγκαιοτήτων και σκοπιμοτήτων να δώσω ορισμένα στοιχεία.

1. Αναθεώρηση των προγραμμάτων των σπουδών του πιάνου με την προσαρμογή τους στη φιλολογία, φιλοσοφία και αισθητική του 20ου αιώνα.

2. Καθιέρωση ενιαίων εξεταστικών προγραμμάτων με υψηλότερες απαιτήσεις σύμφωνα με τα αγγλικά πρότυπα.

3. Διαμόρφωση και ανάπτυξη ενός πιο ολοκληρωμένου προγράμματος στις σπουδές της κιθάρας.

4. Οργάνωση σεμιναρίων με διεθνούς φήμης Έλληνες και ξένους σολίστες και δασκάλους:

α. Πιάνο: Ασρινίδης, Τσάνεφ, Μπογιατζίεβα.

β. Κιθάρα: Κοτσιώλης.

γ. Φλάουτο: Σουσάμογλου.

5. Ανάπτυξη του τμήματος της μουσικής προπαιδείας που έγινε με ενθουσιασμό δεκτό από γονείς και μαθητές.

6. Διοργάνωση, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της ΔΕΤΟΠΟΚΑ, μουσικών εκδηλώσεων με αξιόλογους καλλιτέχνες. Οι εκδηλώσεις αυτές εντάχθηκαν στο οργανωτικό εκπαιδευτικό πλάνο του Ωδείου ώστε με την υποχρεωτική παρακολούθησή τους από τους μαθητές να αποτελέσουν ένα πρακτικό μέρος της εκπαιδευτικής εμπειρίας. Με τον τρόπο αυτό οι

συναυλίες έγιναν από κοινωνική συνάθροιση ένα εργαστήριο στη σφυριλάτηση του "performing practice" για τους μαθητές.

7. Ενίσχυση και ενθάρρυνση των καθηγητών για μεταπτυχιακές σπουδές.

8. Οργάνωση τον Απρίλη για πρώτη φορά στα ελληνικά ίσως και διεθνή εκπαιδευτικά δεδομένα ενός μεγάλου σεμιναρίου με συμμετοχή όλων των μαθητών και με θεματικές ενότητες (Bartok - Debussy) για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση προβληματισμών ιστορικών, στυλιστικών, τεχνικών, θεωρητικών.

9. Διεύρυνση των προγραμμάτων των πτυχιακών και διπλωματικών εξετάσεων ώστε να φιλοξενήσουν ίσως για πρώτη φορά στη χώρα μας έργα από τη σύγχρονη μουσική πρωτοπορία.

Βέβαια σκοπός μου δεν είναι να ωραιοποιήσω έναν πολιτιστικό χώρο όπως είναι το Ωδείο, αλλά να παρουσιάσω κάποιες πλευρές του που ίσως δεν έχουν γίνει άμεσα αντιληπτές. Να βεβαιώσω το κοινό της πόλης μας ότι πίσω από την καθημερινότητα των μαθημάτων κρύβονται πολλοί προβληματισμοί - οράματα και μια αγωνία σκεπτόμενων ανθρώπων (δασκάλων) που κάνει το Ωδείο της πόλης μας έναν δημιουργικό χώρο με σύγχρονη αισθητική και φιλοσοφία.

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Δημήτρης Αθανασιάδης, Διευθυντής του Δημοτικού Ωδείου

Όταν αναφέρομαι στην Αρχαία Ελλάδα αισθάνομαι πάντα μια παρόρμηση χρέους να επισημάνω την περίοπτη θέση που κατέχει ο μουσικός της πολιτισμός στην ιστορία της ανθρωπότητας. Αυτό δεν αποτελεί μια εθνικιστική εκδήλωση ή μια εκδήλωση της συνήθειας των νεοελλήνων να οχυρώνονται στις κατακτήσεις του πνεύματος των προγόνων τους, αλλά μια προβολή μιας καθιερωμένης και με τη πιο σκληρή ιστορική δοκιμασία αλήθειας. Στο κάτω κάτω δεν χρειάζεται να δικαιολογηθούμε γιατί υπήρξαν πρόγονοί μας οι Αρχαίοι Έλληνες.

Θα μπορούσε κανείς επιγραμματικά να εντοπίσει τις συνιστώσες της σημαντικότητας του αρχαίου ελληνικού μουσικού πολιτισμού στα παρακάτω: αναγωγή της μουσικής σε μια ελεύθερη και ανεξάρτητη τέχνη και εδραίωση της φιλοσοφίας, της αισθητικής και της ψυχολογίας της, διερεύνηση των αρχών της ακουστικής της μουσικής και επιστημονική προσέλαση του θεωρητικού της συστήματος, ανάπτυξη των αντιλήψεων για τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της μουσικής, αφομίωση και παραπέρα εξέλιξη πρωτοποριακών αντιλήψεων των λαών της Αιγύπτου και της Μεσοποταμίας, ανίχνευση των αρχών της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής (τον 6ο αιώνα ο Πάππας Γρηγόριος ο Μέγας καθιερώνει το πρώτο θεωρητικό σύστημα της μουσικής της Δυτικής Ευρώπης μια μεταφορά του αρχαίου ελληνικού) και της μουσικής της Ανατολικής Εκκλησίας.

Αν επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στις πηγές της μουσικής εκπαίδευσης στην Αρχαία Ελλάδα, θα μπορούσα να ισχυριστώ πως και οι περίφημες αντιλήψεις του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, του Αριστείδη του Κουιντιλιανού κ.α. για το ήθος της μουσικής με τις οποίες εδραιώνεται η φιλοσοφία, η αισθητική και η ψυχολογία της μουσικής αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο μιας εσωτερικής παιδείας.

Οι πρώτες αναφορές για τη μουσική εκπαίδευση ανιχνεύονται στην Οδύσσεια. Για τον Φήμιο αναφέρεται πως ήταν αυτοδίδακτος, ενώ για το Δημόδοκο ότι οι θεοί του χάρισαν το τραγούδι ή πως η μούσα και ο Απόλλωνας τον δίδαξε. Στην Ιλιάδα αναφέρεται ο Αχιλλέας να παίζει λύρα, τραγουδώντας, που πιθανά διδάχτηκε από τον πατέρα του. Αργότερα άλλοι συγγραφείς (ψευδο-Πλούταρχος) υποδεικνύουν ως δάσκαλό του στη μουσική τον Χείρωνα ενώ στην Ιλιάδα αναφέρεται ότι δίδαξε στον Αχιλλέα τα σχετικά με τα φάρμακα.

Τον 7ο και 6ο αιώνα μουσικοί και ποιητές φέρνουν νέες τεχνικές από τη Μικρά Ασία ιδιαίτερα στη Σπάρτη η οποία έγινε ένα πνευματικό κέντρο. Η ανάπτυξη

της χορικής μουσικής και ποίησης έδωσε νέες δυνατότητες στη μουσική παιδεία. Μέχρι τότε περιοριζόταν στην εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου, συνήθως λύρας, καθώς υπήρχε μια γενική επιφύλαξη για τη διατήρηση της ακεραιότητας της παράδοσης μέσα από τη μουσική παιδεία. Οργανα με ανατολική προέλευση όπως ο αυλός δεν αφομοιώθηκαν εύκολα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Για παράδειγμα ο αυλός άρχισε να διαδίδεται μετά τον 6ο π.Χ. αιώνα όταν ανα-

πτύχθηκε στη Θήβα μια περίφημη σχολή αυλητικής τέχνης (ανάμεσα στους φημισμένους αυλητές ξεχωρίζει ο Διόδωρος ο Θηβαίος).

Η επιφύλαξη αυτή για τη διατήρηση της μουσικής εκπαίδευσης μακριά από τις ακροβασίες και την αβελιότητα των νεωτερισμών συνεχίστηκε και αργότερα. Ο Πλάτωνας στους Νόμους συμβουλεύει τους δασκάλους για τον τρόπο της διδασκαλίας της λύρας που πρέπει να παίζει ό,τι και το τραγούδι, ίσως για να τους προφυλάξει από τις ελεύθερες συνοδείες που πρότειναν οι νεωτεριστές (Κινησίας, Ισμηνίας, Φρύνις, Τιμόθεος ο Μιλήσιος κ.α.).

Η αρνητική αυτή στάση των μεγάλων φιλοσόφων και των μεγάλων τραγικών και κωμικών ποιητών στις καινοτομίες της εποχής τους δεν σκόπευε στη

διαφύλαξη μόνο της μουσικής παιδείας αλλά και στο ήθος της μουσικής. Έτσι κατηγορήθηκε ο Αγάθωνας "πρώτον εις τραγωδίαν φασίν εμβαλίνει και υπομίξει χρηματικόν" (Πλούταρχος: Συμποσιακά), ο Αριστοφάνης θεωρεί τις ιδιορρυθμίες του "μύρμηκας ατραπούς" (Θεσμοφοριάζουσαι), για τον Μελανιππίδη αναφέρεται "πρώτος ήρξατο των κακών" (Φερεκράτης: Χείρων) και για τον Τιμόθεο τον Μιλήσιο "άπαντες ους λέγω παρελήλυθ', άδων εκτραπέλους μυρμηκιάς" (Φερεκράτης: Χείρων).

Στη συνέχεια θα επιχειρήσω αρκετά σύντομα να αναφερθώ αποσπασματικά σε κείμενα των μεγάλων φιλοσόφων και ποιητών που έχουν σχέση με τη μουσική παιδεία διατηρώντας μάλιστα και το αρχαίο κείμενο για να μην κακοποιηθεί η αμεσότητα, ποιητικότητα και σοφία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με μια στυγνή νεοελληνική μεταφορά.

Ο Αριστοφάνης στην κωμωδία του Νεφέλαι λέει:

"Είτα βαδίζειν εν ταίσιν οδοίς ευτάκτως εις κιθαριστούς τους κωμήτας γυμνούς αθρόους, και κρινώδης κατανείφοι. Είτα' αύ προμαθείν άσμ' εδίδασκεν....

Ει σε τις αυτών βωμολοχεύσοιτ' ή κάμψειεν τινα καμπή οίας οι νυν τας κατά Φρύνιν ταύτας τας δυσκολοκάμπτους, επετρίβετο τυπτόμενος πολλάς ως τας Μούσας αφανίζων".

(Επειτα έπρεπε με τάξη να βαδίζουν προς τον κιθαριστή χωρίς πανωφόρι έστω και αν έπεφτε χιόνι.

Εκεί τους δίδασκαν τραγούδια....

Και αν κάποιος παραφωνούσε ή έλεγε ψευτολαρυγισμούς σαν αυτές που λένε οι σύγχρονοι σύμφωνα με το Φρύνι τιμωρούνταν γιατί αφάνιζε τις Μούσες).

Στον Πλάτωνα συναντάμε πολλές αναφορές.

Στον Τίμαιο "τον τε αύ σώμα επιμελώς πλάττοντα τας της ψυχής ανταποδοτέον κινήσεις μουσική και πάση φιλοσοφία προσχώμενον" (αυτός που με επίμελεια διαπλάθει το σώμα του πρέπει να ανταποδίδει και στην ψυχή τις αναγκαίες κινήσεις χρησιμοποιώντας τη μουσική και κάθε είδος φιλοσοφίας).

Στον Πρωταγόρα "Προς δε τούτοις, επειδάν κιθαρίζουν μάθουσιν, άλλων αύ ποιητών αγαθών ποιήματα διδάσκουσι μελοποιών, εις τα κιθαρίσματα εντείνοντες, και τους ρυθμούς τε και τας αρμονίας αναγκάζουσιν οικειούσθαι ταις ψυχαίς των παιδών, ίνα ημερώτεροί τε ούσιν, και ευρυθμότεροι και ευαρμοσσότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ούσιν εις το λέγειν τε και πράττειν. Πας γαρ ο βίος του ανθρώπου ευρυθμίας τε και ευαρμοστίας δέεται".

Στο Λάχη χρησιμοποιεί ως μέτρο σύγκρισης την ισορροπία της μουσικής για να χαρακτηρίσει τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του ενάρετου άνδρα "και

κομιδή μοι δοκεί μουσικός ο τοιούτος είναι ,αρμονίαν καλλίστην ηρμωσμένος, ου λύραν ουδέ παιδιάς όργανα, αλλά τω όντι ζην αυτός αυτού τον βίον σύμφωνα τοις λόγοις τους τα έργα, ατεχνώς δωριστί, αλλ' ουκ ιαστί, οίμαι, ουδέ φρυγιστί ουδέ λυδιστί, αλλ' ήπερ μόνη Ελληνική εστιν αρμονία".

Στην Πολιτεία υπάρχει μια σημαντική αναφορά στο ρόλο της μουσικής παιδείας "Αρ' ούν, ην δ' εγώ, ω Γλαύκων, τούτων ένεκα κυριωτάτη εν μουσική τροφή, ότι μάλιστα καταδύεται εις το εντός της ψυχής ο τε ρυθμός και αρμονία και ερρωμενέστατα άπτεται αυτής, φέροντα την ευχημοσύνην και ποιεί ευσχήμονας εάν τις ορθώς τραφή, ει δε μη, τουναντίον; Και ότι αύ των παραλειπομένων και μη καλώς δημιουργηθέντων ή μη καλώς φύντων οξύτατ' αν αισθάνοιτο ο εκεί τραφείς ως έδει, και ορθώς δε δυσχεραίνων τα μεν καλά επαινεί και χαίρων καταδεχόμενος εις την ψυχήν τρέφοντ' αν απ' αυτών και γίγνοιτο καλός τε κ' αγαθός, τα δ' αισχρά ψέγοι τ' αν ορθώς και μισοί έτι νέος ών, πριν λόγου δυνατός είναι λαβείν, ελθόντος δε του λόγου ασπάζοιτ' αν αυτόν γνωρίζων δι' οινειότητα μάλιστα ο ούτω τραφείς; Εμοί γούν δοκεί, έφη, των τοιούτων ένεκα εν μουσική είναι η τροφή".

(Όστε Γλαύκων η μουσική ανατροφή είναι σπουδαιότατη, γιατί ο ρυθμός και η αρμονία μπαίνουν στα βάθη της ψυχής και με δύναμη επιδρούν πάνω της μεταφέροντας το ωραίο και όποιος ανατραφεί με αυτά ολοκληρώνεται διαφορετικά το αντίθετο. Όποιος ανατραφεί με αυτά όπως πρέπει, μπορεί να καταλάβει αμέσως τι λείπει και τι δεν είναι τέλειο από τη φύση και με δικαιολογημένη δυσκολία θα επαινεί τα καλά και θα τα δέχεται με ευχαρίστηση στη ψυχή του, θα τρέφεται από αυτά και θα γίνεται καλός και αγαθός. Τα άσχημα δικαιολογημένα πάλι θα τα κατηγορεί και θα τα μισεί από παιδί ακόμα πρωτού αποκτήσει τόσο κρίση να τα κρίνει. Όταν μεγαλώσει εκείνος που θα ανατραφεί με τη μουσική και θα αποκτήσει την ικανότητα να κρίνει, τότε θα τη δέχεται ευχάριστα, γιατί την είχε συνηθίσει και τη γνώριζε από μικρός).

Για να τελειώσω τη σύντομη αυτή αναφορά στη μουσική παιδεία και εκπαίδευση στην Αρχαία Ελλάδα όπου εντοπίζονται οι πηγές της θα επισημάνω επιγραμματικά τις απόψεις του Αριστοτέλη που εκφράζει τρεις απόψεις για το ρόλο της μουσικής και το σκοπό για τον οποίο πρέπει να διδάσκεται στους νέους:

"Παιδιάς ένεκα και αναπαύσεως" (για ψυχαγωγία και ανάπαυση), "προς αρετήν τι τείνειν την μουσικήν... και το ήθος ποιόν τι ποιείν" (ευεργετική επίδραση στη διαμόρφωση του χαρακτήρα) και "προς διαγωγή... και προς φρόνησιν" (συμβολή στη διανοητική και αισθητική απόλαυση και καλλιέργεια).

"Ο ΣΥΝΘΕΤΗΣ ΤΗΣ ΧΡΟΝΙΑΣ"**ο καινούριος θεσμός στο Δημοτικό Ωδείο Βέροιας****Θ. Ρεπάνης, Π. Φιρπινίδου.** Καθηγητές πάνου του Δημοτικού Ωδείου Βέροιας

Θεωρητικά, οι σπουδές ενός σπουδαστή Ωδείου πρέπει να υπηρετούν δύο στόχους: η κατάκτηση των διαφόρων τεχνικών δυσκολιών που κρύβουν τα έργα και η γνωριμία με το ρεπερτόριο του οργάνου.

Δυστυχώς όμως στην πορεία, ο νέος συνάδερφος ανακαλύπτει πως μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία υπάρχουν προβλήματα πιο σύνθετα από τις ικανότητες του κάθε μαθητή, προβλήματα που αλλοιώνουν τη σχέση Ωδείου - δασκάλου - μαθητή και την οδηγούν στο επικίνδυνο μονοπάτι της διεκπεραίωσης μιας αγγαρείας.

Είναι η έλλειψη του χρόνου (κυρίως) των παιδιών, η εγγενής δυσκολία στο να διατηρηθεί το ενδιαφέρον των μαθητών για κάτι πολύ πιο ασαφές απ' ό,τι οι άλλες γνώσεις που δέχονται στα σχολεία, οι ανεπάρκειες (βεβαίως) των καθηγητών που είναι άλλωστε προϊόντα των ίδιων ανεπαρκών προγραμμάτων σπουδών και που τα αναπαράγουν (συνειδητά ή όχι), και τέλος άλλα προβλήματα που διαφέρουν από περίπτωση σε περίπτωση και έχουν να κάνουν με την πόλη όπου βρίσκεται ένα ωδείο, την ιστορία του, τη μονιμότητα ή όχι των διδασκόντων κ.τ.λ. Το άμεσο αποτέλεσμα όλων αυτών είναι συνήθως η υστέρηση στην ύλη, η οποία (αν δεν θέλει ο δάσκαλος να καθυστερήσει την πρόοδο του μαθητή) φέρνει μαζί της το ερώτημα:

- Ποιά κομμάτια να παραμελήσω;

Τα τεχνικά που είναι πιο απαραίτητα αλλά στερούνται μουσικής αξίας (συνήθως) ή τα "έργα ύφους" που είναι πιο ενδιαφέροντα αλλά χρειάζονται τεχνική υποστήριξη για να παιχτούν;

Η απάντηση συνήθως αδικεί το ρεπερτόριο υπέρ των τεχνικών ασκήσεων, ώστε τουλάχιστο όταν, και εαν υπάρξει το ενδιαφέρον και ο χρόνος του μαθητή να βρίσκεται ήδη έτοιμη η τεχνική υποδομή για τα έργα ρεπερτορίου. Δηλαδή απομακρυνόμαστε για χρόνια από το σκοπό μας που είναι η γνωριμία της μουσικής, περιμένοντας μαγικά κάποτε να βρεθούμε εκεί. Αυτή είναι μια αντίφαση υστερική στην οποία στηρίζεται όλο το σύστημα των Ωδείων σήμερα τουλάχιστο μέχρι την Ανώτερη βαθμίδα σπουδών.

Όταν δε, κάποια κομμάτια ρεπερτορίου χρειαστεί να διδαχτούν, τότε ο κανόνας είναι να επιλεγούν τα ρομαντικά έργα (19ος αι.) που είναι πιο εύληπτα για το μαθητή και το πιθανό ακροατήριο και πιο γνωστά στο δάσκαλο. Αυτά που σχεδόν ποτέ δεν διδάσκονται είναι τα έργα του αιώνα μας και κυρίως τα ακόμα πιο πρόσφατα, τα πολύ σύγχρονα.

Μ' αυτή τη σκέψη, το Δ.Ω.Β. υλοποιεί φέτος μια ιδέα του διευθυντή του Δ. Αθανασιάδη ν' αφιερώσει τη φετινή χρονιά σε δύο χαρακτηριστικούς συνθέτες του 20ου αι. τον Γάλλο Cl. Debussy και τον Ούγγρο B. Bartok. Σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς διδάχτηκαν και θα παρουσιαστούν σε ειδική εκδήλωση κοντά στις διακοπές του Πάσχα, έργα του με παιδαγωγική αξία, ενώ θα γίνουν και διαλέξεις για τους συνθέτες από καθηγητές του Ωδείου.

Α' ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΥΚΛΟΣ ΣΥΝΑΥΛΙΩΝ ΚΙΘΑΡΑΣ

Λάμπρος Μπέκας. Καθηγητής Κιθάρας Δημοτικού Ωδείου Βέροιας

Η επιχείρηση Πολιτισμού Δήμου Βέροιας μέσα στην πληθώρα των δραστηριοτήτων που παρουσιάζει στο κοινό της Βέροιας, διοργανώνει και μερικές βραδιές αφιερωμένες στην μουσική.

Οι μουσικές αυτές εκδηλώσεις έχουν στόχο να παρουσιάζουν την τέχνη της μουσικής σε όσο γίνεται μεγαλύτερη έκταση προτείνοντας διαφορετικά είδη μουσικής (παραδοσιακή, κλασσική, τζαζ) αλλά και διάφορα σχήματα καλλιτεχνών (σόλο, συναυλίες ως και συμφωνικές ορχήστρες και χορωδίες).

Για την φετινή χρονιά αποφασίστηκε η διοργάνωση κάποιων εκδηλώσεων με κάπως διαφορετικό χαρακτήρα. Πρόκειται για τον Α' Διεθνή Κύκλο Συναυλιών Κιθάρας που αποτελεί όπως άλλωστε φανερώνει ο τίτλος, ένα σύνολο συναυλιών με θέμα την κιθάρα.

Ο προγραμματισμός αυτού του κύκλου ξεκίνησε τον Οκτώβριο του '93 όταν προέκυψε η δυνατότητα για την χρονιά '93-'94 να προσκληθούν ξένοι κιθαριστές και να εμφανισθούν στη Βέροια. Πρέπει να αναφερθεί ότι κάτι τέτοιο έχει γίνει και στο παρελθόν, όταν καλλιτέχνες στα πλαίσια μιας περιοδείας τους σε ελληνικές πόλεις εμφανιζόταν και στην πόλη μας.

Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως, η αρχική πρόσκληση έγινε από την επιχείρηση Πολιτισμού Βέροιας με την προοπτική να διοργανωθεί ένας κύκλος Συναυλιών Κιθάρας, με τέσσερεις συνολικά συναυλίες συγκεντρωμένες σε ένα μικρό χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα τα δύο τελευταία Σαββατοκύριακα του Φεβρουαρίου 1994.

Η πρόσκληση των κιθαριστών έγινε με κριτήριο το καλλιτεχνικό τους επίπεδο, το νεαρό της ηλικίας τους, την χώρα της καταγωγής τους και φυσικά την δυνατότητά τους να συμμετάσχουν στις εκδηλώσεις τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Ετσι αρχικά προσκλήθηκαν ο Έλληνας και Ημαθιώτης Θάνος Μήτσας, ο Κροάτης Zoran Dukic (Ζόραν Ντούκιτς), οι Γερμανοί Roland και Ilka Hoffman (Ρόλαντ και Ιλκα Χόφμαν) (ντουέτο κιθάρα - μαντολίνο) και ο Ιταλός Aniello Desiderio (Ανιέλο Ντεζιντέριο).

Όπως ήταν φυσικό όμως προέκυψαν κάποια εμπόδια στην όλη διοργάνωση.

Οι Θάνος Μήτσας και Zoran Dukic ειδοποίησαν ότι τελικά δεν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν. Ετσι την θέση τους έλαβαν οι Γιώργος Μουλουδάκης και Marco Socias (Μάρκο Σοθίας) - Ισπανία. Στη συνέχεια μετά από επικοινωνία της Επιχείρησης Πολιτισμού με το Κέντρο Μουσικής Θεσ/νίκης και τον

διευθυντή ορχήστρας κ. Δημήτρη Αγραφιώτη εξασφαλίστηκε η συμμετοχή της Συμφωνικής Ορχήστρας Δήμου Θεσ/νίκης.

Βέβαια τα προβλήματα και πάλι δεν έλειψαν. Μετά από τις χιονοπτώσεις του Φεβρουαρίου, αναβλήθηκε

το πρώτο ρεσιτάλ του κύκλου στις 19 Φεβρουαρίου με τον Έλληνα κιθαριστή Γιώργο Μαλουδάκη τον οποίο και ελπίζουμε να ακούσουμε σε κάποια στιγμή στο μέλλον.

Η επόμενη εκδήλωση, με τον Ισπανό Marco Socias, την Κυριακή 20 Φεβρουαρίου ευτυχώς πραγματοποιήθηκε κανονικά. Ένας σημαντικός αριθμός ακορατών, για τα συνήθη δεδομένα, τίμησαν με την παρουσίασή τους τον Ισπανό καλλιτέχνη, ο οποίος μας χάρισε με την σειρά του μια βραδυά πλημμυρισμένη από ήχους της Ισπανίας και της Λατινικής Αμερικής.

Η επόμενη εκδήλωση ήταν αφιερωμένη στην μουσική δωματίου. Οι Γερμανοί Roland και Ilka Hoffman μας παρουσίασαν ένα ενδιαφέρον και ασυνήθιστο πρόγραμμα (με το πάντρεμα) τόσο ομοίων και παράλληλα τόσο διαφορετικών οργάνων, της κιθάρας και του μαντολίνου.

Στο πρόγραμμά τους κυριάρχησε μουσική της περιόδου μπαρόκ (17ος - 18ος αιώνας) και μουσική της Λατινικής Αμερικής με συνθέτες όπως ο Astor Piazzola (Αστορ Πιατσόλα) από την Αργεντινή που έκανε παγκόσμια γνωστό το σύγχρονο ταγκό.

Την επόμενη μέρα Κυριακή 27 Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε η εμφάνιση της Συμφωνικής Ορχήστρας Δήμου Θεσ/νίκης με μαέστρο τον Δημήτρη Αγραφιώτη και σολίστ τον κιθαριστή Aniello Desiderio. Σε μια γεμάτη από ακροατές αίθουσα ακούστηκαν γνωστές συνθέσεις για ορχήστρα (Mozart - "Μικρή Νυχτερινή Μουσική", Haydn "Συμφωνία του ρολογιού") καθώς και το έργο για κιθάρα και ορχήστρα του Ισπανού συνθέτη Soaquin Rodrigo (Γιοακίν Ροντρίγκο), "Concierto d' Aranjuez" (Κοντσέρτο του Αρανχουέθ).

Την ίδια μέρα πιο νωρίς το απόγευμα, είχε προηγηθεί μια εκπαιδευτική συναυλία που απευθυνόταν σε μαθητές σχολείων και μουσικών σχολών, με θέμα την "Ορχήστρα", όπου παρουσιάστηκε από τον κ. Αγραφιώτη η δομή και οργάνωση της ορχήστρας καθώς και τα διάφορα όργανα που την αποτελούν.

Αξίζει ακόμη να σημειωθεί, ότι οι φιλοξενούμενοι κιθαριστές πραγματοποίησαν και μια μικρή περιοδεία με εμφανίσεις τους σε άλλες ελληνικές πόλεις (Αθήνα, Θεσ/νίκη, Κοζάνη) με αφορμή την πρόσκλησή τους από την πόλη της Βέροιας.

Τέλος πρέπει να σταθούμε στην θετική ανταπόκριση με την οποία αντιμετώπισε το φιλόμουσο κοινό της Βέροιας και ιδιαίτερα οι νέοι άνθρωποι, την συγκεκριμένη διοργάνωση και που αποτελεί βάση και εγγύηση για την επιτυχία ενός δεύτερου μελλοντικού Κύκλου Συναυλιών Κιθάρας.

πολιτιστικοί σύλλογοι

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΛΑΧΩΝ

Ο Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βέροιας ιδρύθηκε το 1981 και τα μέλη του είναι Βλάχοι από τα βλαχοχώρια του Βέρμιου (Σέλι, Ξερολίβαδο, Κουμαριά) που κατοικούν στην πλειοψηφία τους στη Βέροια. Το καταστατικό, που με ασφαλιστικές δικλίδες διασφαλίζει τη δημοκρατική λειτουργία του Συλλόγου, ορίζει ως σκοπούς της διατήρηση των εθίμων και των παραδόσεων των Βλάχων, την προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς τους, την καταγραφή και διάσωση της Βλάχικης γλώσσας και ευρύτερα, την επισήμανση της διαχρονικής ιστορικής παρουσίας των Βλάχων.

Στο Σύλλογο, Κυριωτίσσης 1Α, σε μια αίθουσα διαμορφωμένη με πολύ βλάχικο χρώμα, λειτουργούν ποικίλα τμήματα: ενδυμασίας, χορού, τραγουδιού, συλλογής λαογραφικού υλικού, καταγραφής ιστορικού υλικού, παράλληλα, λειτουργεί βιβλιοθήκη, πλούσια σε βιβλιογραφία σχετική με τους Βλάχους, στην οποία συχνά καταφεύγουν φοιτητές για μεταπτυχιακές εργασίες με ανάλογα θέματα· η αίθουσα λειτουργεί σχεδόν καθημερινά, με ευθύνη του Διοικητικού Συμβουλίου.

Στην αντιμετώπιση της παράδοσης πρωτανεύει η αυθεντικότητα· η πιστότητα, η επιστημονικότητα τα νέα παιδιά χορεύουν επάνω σε παλιά πατήματα, τα τραγούδια αποδίδονται αυθεντικά· στις στολές τον κύριο λόγο έχει επιστήμονας - ενδυματολόγος· έτσι, αποφεύγεται η προχειρότητα και η σύγχυση. Ωστόσο, όσο αυθεντική και αν είναι η απόδοση, η στατική αντιμετώπιση της πα-

ράδοσης ενέχει τον κίνδυνο της μονότονης επανάληψης, που μειώνει το ενδιαφέρον και προκαλεί τον κορεσμό· τα κατά καιρούς Διοικητικά Συμβούλια του συλλόγου έγκαιρα διέβλεψαν αυτή την αδυναμία και διατύπωσαν μια θέση για υλοποίηση: είναι απαραίτητοι επιστήμονες χορογράφοι και μουσικολόγοι, που θα ανιχνεύσουν τη ζωγόνα πνοή της παράδοσης και θα τη μετατρέψουν σε νέες φόρμες, που να ανταποκρίνονται στις νέες συνθήκες. Επειδή η υλοποίηση αυτής της πρότασης απαιτεί τεράστιο οικονομικό κόστος, δυσανάλογο με τις δυνατότητες του Συλλόγου, εναπόκειται η πραγμάτωσή της στο ενδιαφέρον της πολιτείας.

Η παράδοση είναι πολυδιάστατη πολιτισμική δημιουργία και ως τέτοια αντιμετωπίζεται από το Σύλ-

λογο, με αυτή τη σκέψη συγκεντρώνεται και καταγράφεται ποικίλο υλικό: παλιές φωτογραφίες (δίνεται βαρύτητα στις φωτογραφίες των αδελφών Μανάκια, Βλάχων από την Αβδέλα Γρεβενών, πρωτοπόρων φωτογράφων και κινηματογραφιστών στα Βαλκάνια), αυθεντικές ενδυμασίες, βλάχικα τραγούδια, παραμύθια, παροιμίες, λαϊκές παραδόσεις, είδη λαϊκής τέχνης. Να γίνουν, σ' αυτό το σημείο, τρεις επισημάνσεις.

α) Το υλικό δεν καλύπτει όλο το πλάτος της δημιουργίας (οργάνωση βλάχικων κοινοτήτων, οργάνωση τσελιγκάτων, απονομή δικαιοσύνης και δημογεροντία, διακίνηση εμπορευμάτων και ιδεών από κυρατζήδες και άλλα).

β) Το υλικό που συλλέγεται δεν αξιοποιείται, προς το παρόν τουλάχιστον, στο βαθμό που χρειάζεται, επιστημονικά· ο Σύλλογος απευθύνεται στην ευαισθησία των Βλάχων επιστημόνων της Βέροιας να πλαισιώσουν και να διευρύνουν την επιστημονική επιτροπή του.

γ) Η ίδρυση Βλάχικου Μουσείου στη Βέροια, ίσως,

Μεγάλος χορός. Ντόλιανη (Κουμαριά) 1905. Φωτογραφία Αφών Μανάκια.

θα βοηθούσε σ' αυτή την κατεύθυνση συγκέντρωσης και αξιοποίησης του υλικού.

Ο Σύλλογος Βλάχων, παρά την πενιχρή ως ανύπαρκτη χρηματοδότηση της πολιτείας, που εδώ και χρόνια έχει φθίνουσα πορεία και τα κονδύλια που διατίθενται για τον πολιτισμό είναι δυσανάλογα μικρά σε σχέση με τις διεκδικήσεις του πολιτιστικού κινήματος, στηριγμένος στις συνδρομές των μελών του και σε έσοδα από ποικίλες δραστηριότητες (χοροί, διακίνηση ημερολογίου και δίσκων), αναπτύσσει έντονη δράση· έχει κάνει πετυχημένες εμφανίσεις σε πολλές πόλεις της Ελλάδας (Αθήνα, Θεσ/νίκη, Λάρισα, Τρίκαλα, Καρδίτσα, Σέρρες, Νάουσα, Βελεστίνο, Καστοριά κ.α.) και σε πολλά βλαχοχώρια (Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίλη, Περιβόλι, Κλεισούρα, Κεφαλόβρυσο,

πολιτιστικοί σύλλογοι

Καρίτσα, Ιεροπηγή, Μέτσοβο κ.α.), είναι ιδρυτικό μέλος της Πανελλήνιας Ένωσης Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων (1985) και διοργάνωσε στη Βέροια και το Σέλι τα έξι (6) από τα δέκα (10) πανελλήνια ανταμώματα των Βλάχων, με μεγάλη επιτυχία. Συνεργάζεται αρμονικά με τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τους πολιτιστικούς συλλόγους του Νομού και έδωσε πετυχημένες παραστάσεις στο εξωτερικό (Βουλγαρία, Ιταλία, Ελβετία, Γαλλία, Αγγλία).

Έχει ο σύλλογος κυκλοφορήσει - στα πλαίσια καταγραφής της βλάχικης πολιτισμικής δημιουργίας - διπλό άλμπουμ δίσκων με βλάχικα τραγούδια, και

κασέτες, επίσης, έχει εκδώσει το βιβλίο του Γ. Εξαρχου "Τσεϊάστι;" = "Τί είναι;". Το ημερολόγιο, κάθε χρόνο, αποτελεί ιστορική μαρτυρία πτυχών της βλάχικης ζωής. Σε συνεργασία με

"Λαϊκός Χειμώνας" '92-'93.

καταξιωμένους σκηνοθέτες, ο Σύλλογος γύρισε δύο ταινίες μικρού μήκους· η μια προβλήθηκε από την ΕΡΤ 1 "Οι πρωτοχρονιές της κυρά Γιαννούλας", ενώ η άλλη, με τίτλο "Duca ucali" ενώ προβλήθηκε στο Φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους στη Θεσσαλονίκη, δεν προβλήθηκε από την κρατική τηλεόραση, αν και στοίχισε αρκετά εκατομμύρια για το Υπουργείο Πολιτισμού και συνεπώς για το Δημόσιο.

Τα τελευταία χρόνια, η ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με τους Βλάχους έχει εμπλουτιστεί, αλλά παραμένει περιορισμένη σε σχέση με την πλούσια ξένη βιβλιογραφία· ο σύλλογος προσανατολίζεται σε μεταφράσεις τέτοιων έργων. Σε τοπικό επίπεδο, θέτει ως στόχο τη συγγραφή της ιστορίας των Βλάχων της Βέροιας. Υπάρχουν ήδη τα "Ιστορικά σημειώματα για τους Βλάχους" του Α. Παπαβασιλείου και η πολύ αξιόλογη κριτική έκδοση "των αναμνήσεων του Γιώτη Ναούμ" από το συμπολίτη μας ιστορικό Γ. Χιονίδη, που αναφέρονται στη μαζική μετακίνηση, την εποχή του Αλήπασα, από την Πίνδο και την εγκατάσταση των Βλάχων στη Βέροια· όπως αναφέρει όμως ο Γ.

Χιονίδης, Βλάχοι στην περιοχή μας υπήρχαν, τουλάχιστον, από τα Βυζαντινά χρόνια· ήδη στα 1350 αναφέρεται ο αρχιτσέλιγκας Μαρζελάτος, στα 1627 ο Μαρτζέλος από φάρα αρβανιτοβλάχικη· ο Εβλιγιά Τσελεμπή (1668) αναφέρει ανάμεσα στους κατοίκους της Βέροιας λατινόγλωσσους. Η μελέτη των Βυζαντινών πηγών, οι μελέτες που προαναφέρθηκαν, η συμβολή των Βλάχων στην επανάσταση του 1878 με τους Μπαντραλεξέους που πρωτοστάτησαν και κατέληξε στο ολοκαύτωμα στους "Αγίους Πάντες" και η συμβολή των Βλάχων στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής μας (Χατζηγώγος, Σωσίδης,

Μπουτάρης και άλλοι) περιμένουν την επιστημονική αξιοποίησή τους.

Οπως περιμένει την καταγραφή και τη διάσωσή της και η Βλάχικη γλώσσα - μια γλώσσα νεολατινική 2000 χρόνων - με καθαρά

επιστημονικά κριτήρια, χωρίς καμία προκατάληψη και σκοπιμότητα, αλλά από σεβασμό και μόνο στον ανθρωπινό πολιτισμό και στα διαχρονικά δημιουργήματά. Ο αιώνας που έρχεται είναι ισοπεδωτικός· σύμφωνα με έγκυρες μελέτες, μόνο το 10% των σημερινών γλωσσών θα επιζήσουν και τον επόμενο αιώνα (Ελευθεροτυπία 8/2/94, SOS για τις γλώσσες που πεθαίνουν)· κάθε ιδιαιτερότητα τείνει να εξαφανιστεί και μόνο αυτή η οδυνηρή πραγματικότητα είναι αρκετή να κινήσει το ενδιαφέρον προς καθετί που χάνεται.

Και αν οι "Αθάνατοι" της Ακαδημίας των Αθηνών δε δείχνουν κανένα σεβασμό και ενδιαφέρον για τη γλώσσα του Βλάχου Σίνα από τη Μοσχόπολη, που με δική του δωρεά κτίστηκε η Ακαδημία, οι Σύλλογοι Βλάχων δεν αμελούν να τους το υπενθυμίζουν με τις δραστηριότητές τους.

βιβλιοπαρουσιάσεις

Κατσάλου - Πάπαρη Βούλα. Βιβλιοθηκάριος Δημοτικής Βιβλιοθήκης Βέροιας

Μακεδονία 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού

(Εκδοτική Αθηνών)

Η Μακεδονία αποτελεί τον πρώτο τόμο της νέας σειράς "Ιστορικοί Ελληνικοί χώροι" που αποσκοπεί στην απεικόνιση της ιστορικής συνέχειας του Ελληνισμού, ο οποίος έζησε, έδρασε και επιβίωσε ως γένος με πλήρη συνείδηση της καταγωγής και της εθνικής του φυσιογνωμίας. Αποτελεί την πρώτη πλήρη ιστορία της Μακεδονίας από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα και καλύπτει ένα μεγάλο κενό στη διεθνή βιβλιογραφία. Συνεργάστηκαν Έλληνες και ξένοι επιστήμονες διεθνώς αναγνωρισμένοι και το έργο είναι ενημερωμένο με τα τελευταία πορίσματα της αρχαιολογικής έρευνας.

Μανόλης Ανδρόνικος "Βεργίνα οι Βασιλικοί Τάφοι και οι άλλες αρχαιότητες"

(Εκδοτική Αθηνών)

Μια πρώτη συνοπτική και υπεύθυνη παρουσίαση των ευρημάτων της Βεργίνας. Δεν περιορίζεται στα εντυπωσιακά ευρήματα των βασιλικών τάφων αλλά δίνει ταυτόχρονα στον αναγνώστη μια κατατοπιστική εικόνα όλων των αρχαιολογικών ευρημάτων της Βεργίνας π.χ. του θεάτρου της πόλης, ενός μικρού ναού και μιας σειράς μακεδονικών τάφων με μοναδικές ζωγραφικές συνθέσεις. Συγχρόνως προσφέρει νέα στοιχεία για τη γνώση του Μακεδονικού πολιτισμού για να εκτιμήσουμε την προσφορά του στην ιστορική πορεία του Ελληνισμού πριν από την εμφάνιση του Αλέξανδρου.

Τα βιβλία που παρουσιάζονται μπορείτε να τα βρείτε στη ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "Θ. ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ".

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Κίρα Σινού "Στη χώρα των μαμούθ"

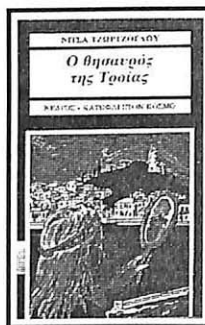
(Κέδρος)

Ενα πρωτοποριακό βιβλίο για την ελληνική παιδική λογοτεχνία. Έχει σαν θέμα την προϊστορία της χώρας μας. Αναφέρεται στην Παλαιολιθική εποχή και περιγράφει την ζωή δύο ανθρωπίνων τύπων, του ανθρώπου του Νεάντερταλ και του ανθρώπου του Κρο-Μανιόν. Περιγράφει τις περιπέτειες δύο παιδιών κοντά σ' αυτούς τους ανθρώπους και τα ζώα που έζησαν την εποχή των παγετώνων στην Ελλάδα. Για την συγγραφή του η συγγραφέας χρησιμοποίησε εκτεταμένη ελληνική και ξένη βιβλιογραφία καθώς και την συνδρομή επιστημόνων και καθηγητών πανεπιστημίου. Είναι γραμμένο σε απλό ύφος για παιδιά και συνδυάζει τις επιστημονικές πληροφορίες και την φανταστική περιπέτεια, κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Νίτσα Τζώρτζογλου "Ο θησαυρός της Τροίας"

(Κέδρος)

Ενα σύγχρονο μυθιστόρημα για παιδιά που συνδυάζει την δράση και την περιπέτεια καθώς και πληροφορίες γύρω από τις ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν και το θησαυρό του Πριάμου. Οι ήρωες μπλέκουν σε μια σπείρα αρχαιοκαπήλων. Πιστεύουν ότι μπορούν να τα βγάλουν πέρα μόνοι τους. Τα πράγματα όμως δεν έρχονται όπως τα περιμένουν αναγκάζονται να ζητήσουν βοήθεια από την Υπηρεσία Δίωξης Λαθρεμπορίου.

Σούζυ και Αλίγια Μόργκενστερν "Τέρμα εδώ κατεβαίνουν όλοι!"

(Καστανιώτης)

Οι συγγραφείς του βιβλίου παρουσιάζουν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Η μητέρα και η δεκαεξάχρονη κόρη που σχολιάζουν η κάθε μία από την δική της σκοπιά την κοινή καθημερινή τους ζωή με τις ανησυχίες, τα προβλήματα. Δυο γενιές και το βαθύ χάσμα που τις χωρίζει. Με χιούμορ που φτάνει και στο σαρκασμό πολλές φορές, η μητέρα σκιαγραφεί την σύγχρονη οικογένεια και προσπαθεί να φέρει στην επιφάνεια τις ενδόμυχες σκέψεις και τους προβληματισμούς των εφήβων ψάχνοντας να βρεί συγχρόνως τις μυστικές γέφυρες για να γεφυρωθεί το χάσμα.

ΣΤΑΘΕΡΑ ΤΑ ΠΑΜΠΑΛΛΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

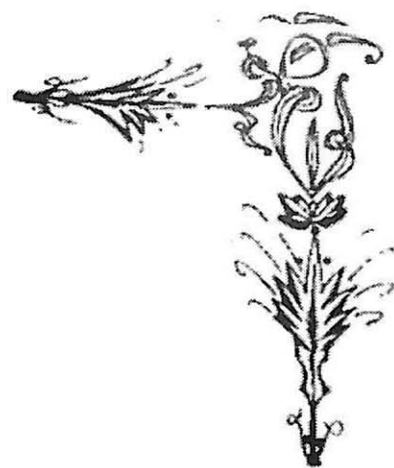
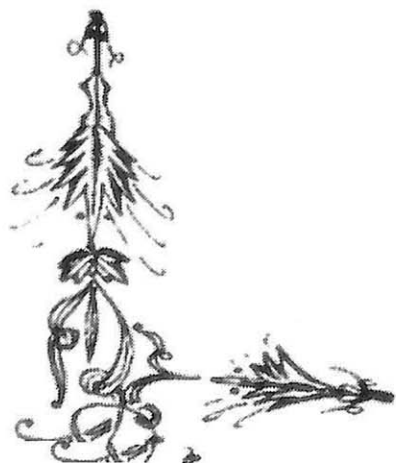
ΜΕΣ ΤΑ ΤΩΡΙΝΑ ΜΑΣ
ΕΠΙΒΙΟΥΝ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ**

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΙΟΣ

1994

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Σάββατο 2
8.30 μ.μ.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ
HELEXPO ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ 8.30 μ.μ.

Συναυλία μουσικής Δωματίου ΙΩΑΝ-
ΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

(κιθάρα - λαούτο) ELME SEELE (σο-
πράνο). Γενική είσοδος δρχ. 500

Κυριακή 3

ΩΡΑ 11 π.μ. ΗΜΕΡΙΔΑ με θέμα "Παιδί
και Βιβλίο"

(Είσοδος ελεύθερη)

ΩΡΑ 6 μ.μ. Επίδειξη τμήματος Φιρτινί-
δου Πόππης.

(Είσοδος ελεύθερη)

Δευτέρα 4
8.30 μ.μ.

Κινηματογραφική Λέσχη.
ΟΛΑ ΤΑ ΠΡΩΙΝΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
Γενική είσοδος δρχ. 500

Τρίτη 5
8.30 μ.μ.

Ρεσιτάλ πιάνο
IOSIE ION PRUNNER
Γενική είσοδος δρχ. 500

Σάββατο 9
8.30 μ.μ.

Δημοτική Σχολή Μπαλέτου Λάρις-
σας.

Κυριακή 10
8.30 μ.μ.

Ρεσιτάλ πιάνου
ANNA ΜΠΑΝΤΖΩΝΗ ΜΙΕΝΟ - G.
KUBACSEK.
Γενική είσοδος δρχ. 500

Δευτέρα 11
8.30 μ.μ.

Κινηματογραφική Λέσχη.
Η ΝΥΧΤΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΗ
Γενική είσοδος δρχ. 500

Παρασκευή 15
8.30 μ.μ.

Ρεσιτάλ πιάνου
ΕΛΕΦΤΕΡΙΕ ΜΑΡΙΑΣ
Γενική είσοδος δρχ. 500

Σάββατο 16
8.30 μ.μ.

Μικτή Χορωδία Ενηλίκων.
(Είσοδος ελεύθερη)

Δευτέρα 18
8.30 μ.μ.

Κινηματογραφική Λέσχη.
ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΙΠΠΟΤΗ
Γενική είσοδος δρχ. 500

Τετάρτη 20
6 μ.μ.

Επίδειξη τμημάτων Μπέκιου - Φουρνο-
γεράκη.
(Είσοδος ελεύθερη)

Σάββατο 23
6 μ.μ. & 9 μ.μ.

Παράσταση Μοντέρνου Χορού ΔΕΤΟ-
ΠΟΚΑ.
Γενική είσοδος δρχ. 500

Κυριακή 24
8.30 μ.μ.

Παράσταση Μοντέρνου Χορού ΔΕΤΟ-
ΠΟΚΑ.
Γενική είσοδος δρχ. 500

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Σάββατο 2
10 π.μ.

ΗΜΕΡΙΔΑ
με θέμα το Μάρμαρο ως συντελεστής
Ανάπτυξης
του Ν. Ημαθίας (ΔΗΜΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ)

Τετάρτη 6
8.30 μ.μ

Μουσική Εκδήλωση ΕΛΜΕ.

Πέμπτη 7

Σεμινάριο ΚΑΠΗ.

Τετάρτη 13
7.30 μ.μ

Εκδήλωση Δικηγορικού Συλλόγου.

Κυριακή 17
11 μ.μ.

Υπαίθρια Ζωγραφική Μαθητικού Κέ-
ντρου (ΕΛΗΑ).

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

Δευτέρα 25

Σεμινάριο πιάνου. Μαθητική Συναυ-
λία.

Τρίτη 26

Σεμινάριο πιάνου. Μαθητική Συναυ-
λία.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

**Τετάρτη 30 Μαρτίου -
Κυριακή 10 Απριλίου**

Εκθεση Ζωγραφικής
Στεφανόπουλου Α-
ντώνη

**Τετάρτη 13 Απριλίου -
Κυριακή 24 Απριλίου**

Εκθεση Αγιογραφίας
Βασιλικής Θεοδωρα-
κίδου - Τζαμουράνη

Σάββατο 7
8.30 μ.μ.

Παράσταση παιδικού τμήματος παραδοσιακών χορών με συμμετοχή Συλλόγου Βεροϊέων Θεσ/νίκης.
(Είσοδος ελεύθερη)

Κυριακή 8
8.30 μ.μ.

Παράσταση Τμήματος Επιδείξεων παραδοσιακών χορών ΔΕΤΟΠΟΚΑ.
(Είσοδος ελεύθερη)

Τετάρτη 11
8.30 μ.μ.

Ρεσιτάλ πιάνου
ΕΡΙΕΤΑ ΑΛΑΓΚΙΟΖΙΔΟΥ
(Είσοδος ελεύθερη)

Σάββατο 14
8.30 μ.μ.

Θεατρική Παράσταση Ερασιτεχνικής ομάδας του ΔΗΠΕΘΕ.
Γενική είσοδος δρχ. 500

Κυριακή 15
8.30 μ.μ.

Θεατρική Παράσταση Ερασιτεχνικής ομάδας του ΔΗΠΕΘΕ.
Γενική είσοδος δρχ. 500

Σάββατο 21
8.30 μ.μ.

Επίδειξη τμημάτων
Μοντέρνου Χορού & AEROBIC.
(Είσοδος ελεύθερη)

Κυριακή 22
8.30 μ.μ.

Επίδειξη τμημάτων παιδικών παραδοσιακών χορών.
(Είσοδος ελεύθερη)

Δευτέρα 23
7.30 μ.μ.

Επίδειξη τμήματος ΩΔΕΙΟΥ τάξη Θ. ΡΕΠΑΝΗ.
(Είσοδος ελεύθερη)

Τρίτη 24
6 μ.μ.

Επίδειξη τμήματος ΩΔΕΙΟΥ τάξη Τζήμα - Βλασιάδου.
(Είσοδος ελεύθερη)

Τετάρτη 25
8.30 μ.μ.

Επίδειξη τμημάτων
Μοντέρνου Χορού & AEROBIC.
(Είσοδος ελεύθερη)

Παρασκευή 27
8.30 μ.μ.

Επίδειξη τμήματος χορού τάξη Ι. ΣΠΑΝΟΥ.
(Είσοδος ελεύθερη)

Σάββατο 28
Κυριακή 29

Εκδηλώσεις Βυζαντινής Χορωδίας
(θα εκδοθεί ειδικό πρόγραμμα).
Είσοδος ελεύθερη)

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Τρίτη 10
7 μ.μ.

Εκδήλωση ΕΥΞΕΙΝΟΥ
ΛΕΣΧΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Κυριακή 15
11 π.μ.

Εκδήλωση Συλλόγου
Φιλόλογων ΗΜΑΘΙΑΣ.

Σάββατο 28
8.30 μ.μ.

Εκδήλωση ROTARY
Ρεσιτάλ πιάνου
Τροχόπουλου Γεωργίου.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Από Τετάρτη 11 έως
και Κυριακή 29 ΜΑΙΟΥ

Εκθέσεις Ζωγραφικής
Τμημάτων ΔΕΤΟΠΟΚΑ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Κυριακή 14
8.30 μ.μ.

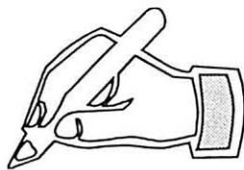
Παράσταση χορού.
(Είσοδος ελεύθερη)

Σάββατο 21
8.30 μ.μ.

Παράσταση παιδικής Χορωδίας.
(Είσοδος ελεύθερη)

Σάββατο 28
8.30 μ.μ.

Θεατρική Παράσταση Ερασιτεχνικής
Σκηνης του ΔΗΠΕΘΕ.
(Είσοδος ελεύθερη)

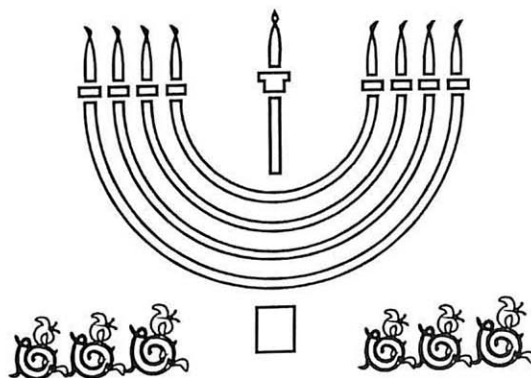

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Οι εικόνες που δεν φέρουν υπότιτλο προέρχονται από την Εκθεση "*Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Εικόνων*" που πραγματοποιήθηκε στη Βέροια (12 Απριλίου - 12 Ιουνίου 1991).

2. Επανορθώνουμε παράλειψη του προηγούμενου τεύχους (Αρ. 5) στο οποίο, λόγω τυπογραφικού προβλήματος, δεν αναφέρθηκαν τα ονόματα: **Βάγια Συριοπούλου** και **Μαρία Λέτσου** (δασκάλες ζωγραφικής της ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ) ως αρθρογράφοι του άρθρου της σελ. 35: **ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ: ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**.

3. Οι υπεύθυνες σύνταξης ζητούν την κατανόησή σας για τα τυπογραφικά λάθη που παρατηρήθηκαν στο προηγούμενο τεύχος (Αρ. 5).

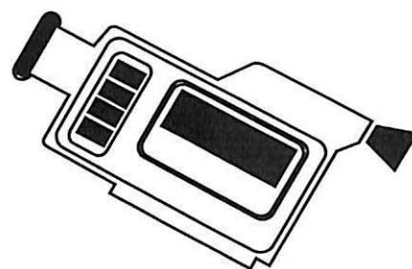

ΦΩΤΟ

ΚΕΧΑΟΓΛΟΥ

Φωτογραφίες
Βιντεοσκοπήσεις

Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ 2 - ΒΕΡΟΙΑ
ΤΗΛ. (0331) 67.152
Οικίας 27.259-70.126

ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ PROMOTION GROUP Α.Ε.
Μ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΗ 2-4 - ΤΗΛ. (0331) 71.177 ΒΕΡΟΙΑ

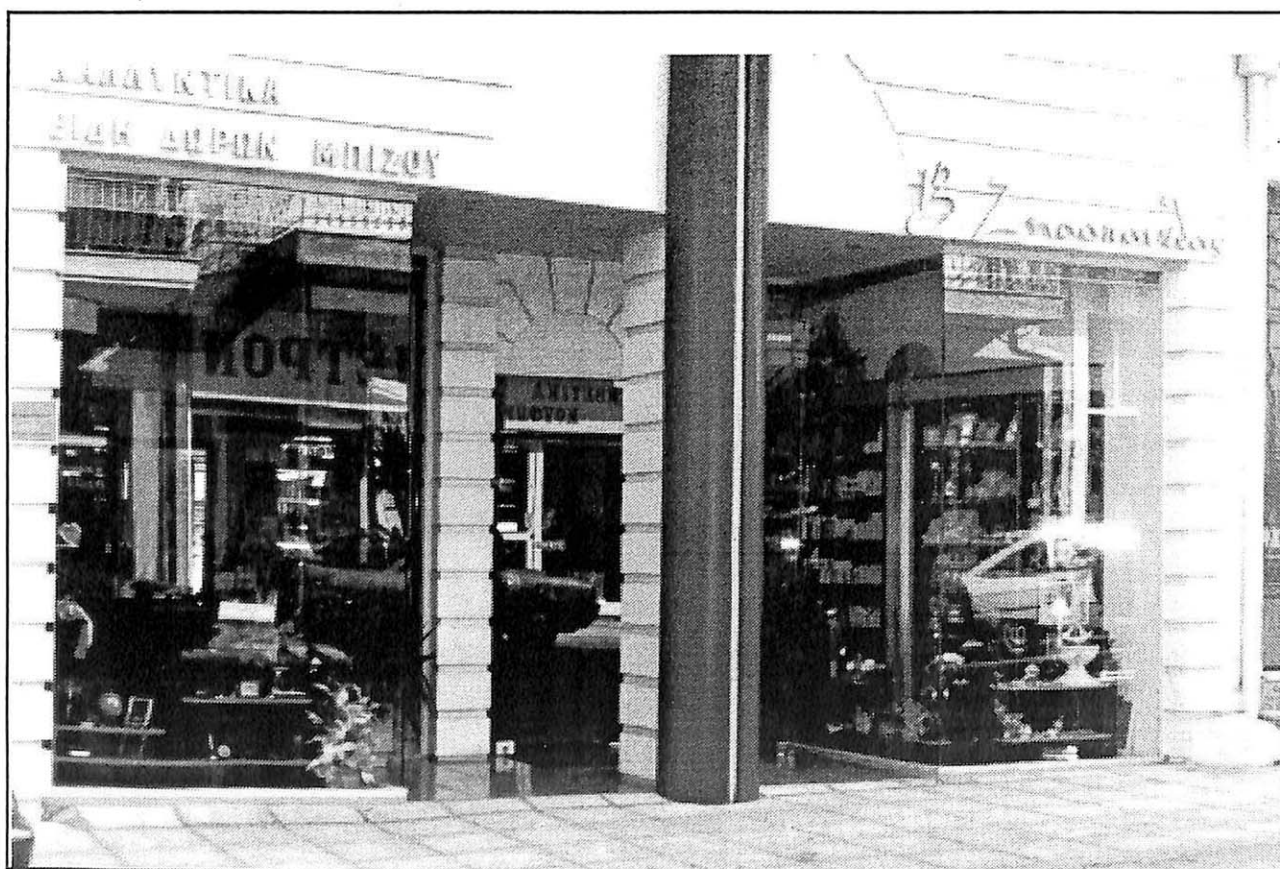
Αφοί Γεωργίου

**ΥΠΕΡΑΓΟΡΑ
ΒΕΡΟΙΑΣ**

ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 33 ΤΗΛ. 28.875

Β. Ζησόπουλος

**ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ - ΕΙΔΗ ΛΩΡΩΝ
ΜΠΙΖΟΥ**

Εμμανουήλ Ζάχου 10, ΒΕΡΟΙΑ, ΤΗΛ. (0331) 24230, FAX 24230

ΖΗΤΑ

ΚΑΠΑ

PROFESSIONAL

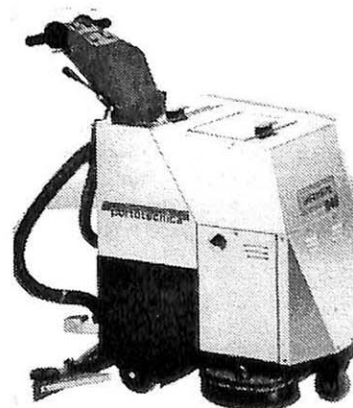
Επαγγελματικά Συστήματα Καθαρισμού

- * ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΙΚΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ ΠΛΥΣΕΩΣ - ΣΤΕΓΝΩΣΕΩΣ ΔΑΠΕΔΩΝ
- * ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ ΠΛΥΣΕΩΣ ΧΑΛΙΩΝ - ΜΟΚΕΤΩΝ
- * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΟΥΠΕΣ ΑΝΑΡΡΟΦΗΣΗΣ
- * ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ - ΑΠΟΡΡΥΠΑΝΤΙΚΑ
- * ΧΑΡΤΙΚΑ
- * ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ
- * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΣΚΕΥΕΣ W.C.

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΙ:
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ
ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΩΝ
ΚΑΦΕΤΕΡΙΑΣ
CLUB
ΤΑΒΕΡΝΑΣ
FAST FOOD
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ

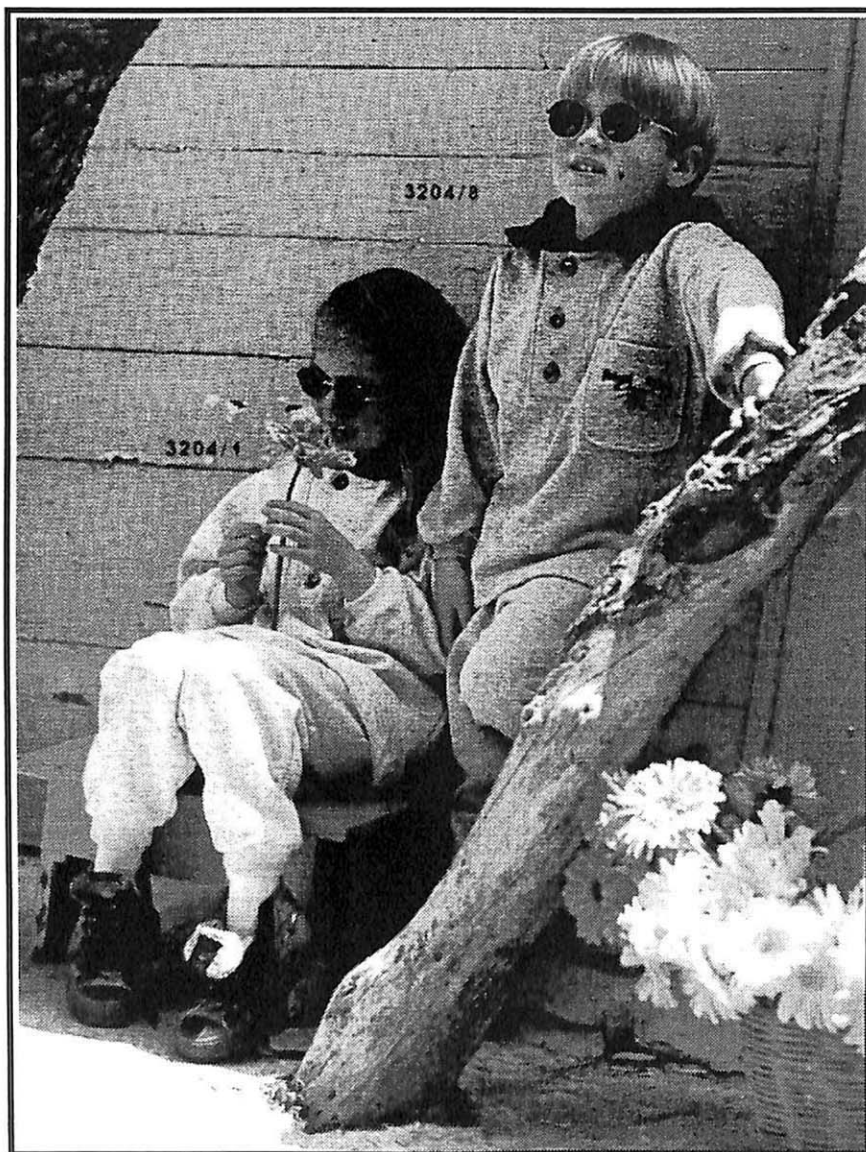
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ - ΛΑΖΑΡΟΣ ΖΕΥΓΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΕΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ 5 ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΒΕΡΟΙΑ, ΤΗΛ. (0331) 71419 - 20034 - 27703

Εκκαρα

Π
ρ
ω
τ
ο
π
ο
ρ
ε
ί

Π
ρ
ω
τ
ο
π
ο
ρ
ε
ί

και στο

ΠΑΙΔΙΚΟ ΝΤΥΣΙΜΟ

Για το γούστο και το συμφέρον σας